

Tartalomjegyzék

Táblázatjegyzék.....	2
Ábrajegyzék	3
Rövidítések jegyzéke	4
I. Bevezetés	5
I. 1. A városok helyzete napjainkban.....	5
I. 1. 1. A Európai Unió támogatásához kapcsolódó fejlesztési dokumentumok	8
I. 2. Versengő városok	11
I. 2. 1. Az LHH program	13
I. 2. 2. A települések egymáshoz való viszonya	14
II. A dolgozat főbb kérdései, célja és az alkalmazott módszerek	16
II. 1. Célkitűzés	16
II. 2. A településkategóriák megkülönböztetése	16
II. 3. Alkalmazott módszerek	17
II. 3. 1. Szakirodalom elemzése, dokumentum analízis.....	17
II. 3. 2. Komparatív elemzések, statisztikai adatok értékelése.....	18
II. 3. 3. Interjú-módszerek – mélyinterjú	18
III. A mélyinterjú feldolgozása	20
III. 1. Mórahalom válaszai a feltett kérdésekre.....	20
III. 2. Kistelek válaszai a feltett kérdésekre	27
III. 3. Sándorfalva válaszai a feltett kérdésekre	33
III. 4. Mindszent válaszai a feltett kérdésekre.....	35
III. 4. Csongrád válaszai a feltett kérdésekre	38
III. 5. Szentes válaszai a feltett kérdésekre	45
III. 6. Makó válaszai a feltett kérdésekre.....	49
III. 7. Szeged válaszai a feltett kérdésekre.....	53
III. 8. Hódmezővásárhely válaszai a feltett kérdésekre	66
IV. Az interjúkon elhangzottak összegzése	76
IV. 1. Pályázati aktivitás településtípusonkénti összehasonlítása	76
IV. 1. 2. Kisvárosok pályázati aktivitásának összehasonlítása.....	77
IV. 1. 3. Középvárosok pályázati aktivitásának összehasonlítása.....	79
IV. 1. 4. A megyei jogú városok pályázati aktivitásának összehasonlítása	81
IV. 2. Az Európai Unió csatlakozást követő változások a városfejlesztésben	82
IV. 2. 1. Változások a kisvárosok esetében.....	82
IV. 2. 3. Változások a középvárosok esetében	85
IV. 2. 4. Változások a megyei jogú városok esetében	86
IV. 3. Korlátozások a városok fejlesztési lehetőségeiben.....	88
IV. 3. 1. Korlátozó tényezők a kisvárosok esetében.....	88
IV. 3. 2. Korlátozó tényezők a középvárosok esetében	89
IV. 3. 3. Korlátozó tényezők a megyei jogú városok esetében	91
IV. 4. Újdonságok a városfejlesztésben.....	93
IV. 4. 1. Újdonságok a kisvárosok fejlesztési lehetőségeiben	93
IV. 4. 2. Újdonságok a középvárosok fejlesztési lehetőségeiben.....	95
IV. 4. 3. Újdonságok a megyei jogú városok fejlesztési lehetőségeiben.....	97
V. Összefoglalás.....	100
Köszönetnyilvánítás	104
Irodalomjegyzék.....	105
Függelék.....	114
Jogsabályok	114

Táblázatjegyzék

1. táblázat: 2009. első félévében meghirdetett LHH keretösszegek.....	13
2. táblázat: A kisteleki Agrár-Logisztikai Parkhoz kapcsolódó fejlesztési elképzelések (2007-2013).....	28
3. táblázat: A kisteleki Ipari Parkhoz kapcsolódó fejlesztési elképzelések (2007-2013).....	29
4. táblázat: A Papfenyves területére vonatkozó projektek (2007-2013)	32
5. táblázat: Csongrád Város Önkormányzatának pályázati összesítője 2009. február elején...	42
6. táblázat: A szegedi gazdaság dinamikája.....	56
7. táblázat: Hódmezővásárhely kiemelt közútfejlesztési projektjei (2007)	68
8. táblázat: A működő vállalatok száma és nagysága Hódmezővásárhelyen	69
9. táblázat: Foglalkoztatottak száma gazdasági áganként Hódmezővásárhelyen	70
10. táblázat: Hódmezővásárhely népességének alakulása az előrejelzések szerint	72
11. táblázat: Személyi jövedelemadó befizetés (2005)	73
12. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye kisvárosaiban (2007)	83
13. táblázat: EU-s csatlakozást követő változások a területfejlesztésben.....	84
14. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek adatai a középvárosokban (2007).....	86
15. táblázat: Regisztrált vállalkozások száma (2007).....	86
16. sz. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben	88
17. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye középvárosaiban (2007).....	89
18. sz. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben a középvárosokban.....	90
19. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben a megyei jogú városokban	91
20. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye megyei jogú városaiban (2007).....	92

Ábrajegyzék

1. ábra: Urbanizációs központok hazánkban	5
2. ábra: Az OFK és az OTK helye a hazai fejlesztéspolitikai rendszerben	9
3. ábra: Mórahalom Város fejlesztési prioritásai	22
5. ábra: Kistelek megközelíthetősége	31
6. ábra: Mindszent városfejlesztési prioritásai	38
7. ábra: Csongrád város stratégiai céljainak rendszere	44
8. ábra: Fejlődési tengelyek a Dél-alföldi Régióban	46
9. ábra: Szentes jövőképe	49
10. ábra: Makó és kistérsége	50
11. ábra: A Szegedi kistérség	54
12. ábra: Szeged és környékének közlekedése	57
13. ábra: Szeged közösségi közlekedéssel ellátatlan területei	61
14. ábra: Parkolók és parkolóházak Szegeden	62
15. ábra: A népesség jövőbeli változása Szegeden és térségében	63
16. ábra: Szeged ipari parkjai és barnamezős területei	64
17. ábra: A népesség korstruktúrája	72
18. ábra: Az NFT I.-re benyújtott és a nyertes projektek darabszáma	76
19. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott és a nyertes projektek darabszáma	76
20. ábra: A támogatott pályázatok támogatásigénye kistérségenként a Dél-alföldön	77
21. ábra: Az NFT I.-re benyújtott támogatásigény és elnyert támogatás a kisvárosok esetében	78
22. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és elnyert támogatás a kisvárosok esetében	78
23. ábra: Az NFT I-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a középvárosokban	79
24. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a középvárosokban	80
25. ábra: Az NFT I-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a megyei jogú81	
26. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a megyei jogú városok esetében	81
27. ábra: Regisztrált vállalkozások száma a középvárosokban	85

Rövidítések jegyzéke

AVOP: Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program
ÁROP: Államreform Operatív Program
CÉDE: Céljellelű decentralizált támogatás (A helyi önkormányzatok fejlesztési feladatainak támogatása)
DAOP: Dél-alföldi Operatív Program
ESDP: European Spatial Development Perspective (Európai Területfejlesztési Perspektíva)
ESPON: European Spatial Planning Observation Network (Európai Tervezési Megfigyelő Hálózat)
FAO: Food and Agriculture Organization (ENSZ Élelmiszerei és Mezőgazdasági Szervezete)
FVT: Funkcionális Városi Térség
FUA: Functional Urban Areas (Funkcionális Városi Terület)
GOP: Gazdaságfejlesztési Operatív Program
GVOP: Gazdaság- és Versenyképesség Operatív Program
HEFOP: Humán Erőforrás Fejlesztési Operatív Program
ISPA: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (előcsatlakozási alap, Strukturális Felzárkózást Segítő Eszköz)
IVS: Integrált Városfejlesztési Stratégia
KIOP: Környezet- és Infrastruktúra Fejlesztési Operatív Program
KEOP: Környezet és Energia Operatív Program
KLH: Komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségek (311/2007 Korm. Rendelet alapján)
KÖZOP: Közlekedési Operatív Program
KSZ: Közreműködő Szervezet
LEKI: A leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatásának támogatása
LHH: Leghátrányosabb helyzetű kistérségek (311/2007 Korm. Rendelet alapján)
NFÜ: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
NFT: Nemzeti Fejlesztési Terv
NSRK: Nemzeti Stratégiai Referenciakeret
OFK: Országos Fejlesztéspolitikai Konceptió
OTK: Országos Területfejlesztési Konceptió
OTrT: Országos Területrendezési Terv
ÚMFT: Új Magyarország Fejlesztési Terv
PHARE: Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies (előcsatlakozási alap, Európai Unió Közép- és Kelet-Európát támogató programja)
RAT: Regionális Akcióterv
ROP: Regionális Operatív Program
RTOP: Regionális Tervezési Operatív Program
SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (előcsatlakozási alap, Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Előcsatlakozási Intézkedések Támogatása)
TÁMOP: Társadalmi megújulás Operatív Program
TIOP: Társadalmi infrastruktúra Operatív Program
TEKI: Területi kiegyenlítést szolgáló támogatás (A helyi önkormányzatok fejlesztési feladatainak támogatása)
TFC: Területfejlesztési céllelőirányzat
TTFC: Térség- és település-felzárkóztatási céllelőirányzat
TRFC: Terület- és régiófejlesztési céllelőirányzat
VFC: Vidékfejlesztési céllelőirányzat
VOP: Végrehajtás Operatív Program

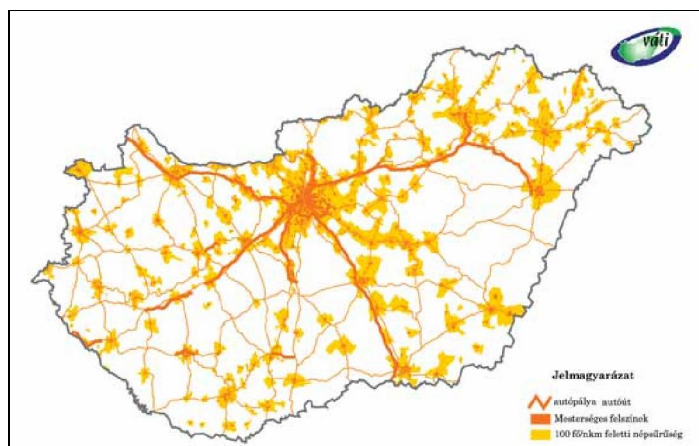
I. Bevezetés

I. 1. A városok helyzete napjainkban

A XX. század végére felgyorsult gazdasági-társadalmi folyamatok nem hagyták érintetlenül a településeket sem, nagyfokú differenciálódás figyelhető meg a különböző településtípusok között. Kétségtelen, hogy azon települések fejlődése a legmarkánsabb, amelyek gyorsan tudnak reagálni az új kihívásokra, a politikai, gazdasági és a társadalmi változásokra. Ezt befolyásolják a települések lokális és külső adottságai is. Napjainkban az sem mindegy, hogy a vizsgált települések hazánk mely részén helyezkednek el, közel fekszenek-e a gazdaságilag fejlettebb zónákhoz, közlekedési tengelyekhez.

A regionális politika a terület és a területi folyamatokat tudatosan befolyásolni akaró politika, a területi egyenlőtlenségek és azok okainak a feltárásával kezdődik. (Forman B. 2001) Tulajdonképpen a területi különbségekből indul ki és azokra épül (Forman B. 2001) a térségeket elsősorban a gazdasági fejlettség szintje és a gazdasági szerkezet alapján jelöli ki. (Nemes Nagy J. 2009) A gazdasági és társadalmi kohézió vezető célja az Európai Unió regionális politikájának, kezdettől fogva alapcél. (McAllister L. 2000) A fő cél, amelyet számtalan alkalommal hangsúlyoznak a területfejlesztés különböző szintjeinek szakemberei: a területek kiegyensúlyozott és harmonikus fejlesztése, a területi egyenlőtlenségek mérséklése. Hazánkban 2008-ban 3152 saját önkormányzattal rendelkező település volt, ebből 306 város.

1. ábra: Urbanizációs központok hazánkban

Forrás: Váti Kht. (2008)

Beluszky Pál és Győri Róbert megfogalmazásában „... a város a településállományon belül kialakult földrajzi munkamegosztás terméke; e munkamegosztásban a központi szerepkört betöltő település, amelyben a városi alapfunkciók megfelelő mennyisége és sokfélesége tömörült; olyan település tehát, ahol a lakosság nem mindennapi igényeit kielégítő tevékenységek, intézmények koncentrálódnak... A központi szerepkörre támaszkodva a város jelentős térszervező erővel rendelkezik, s gyakorta döntési, hatalmi központ.” (*Beluszky P.-Győri R. 2004*) A város tehát olyan jellegzetes településtípus, amely a területi munkamegosztásban különféle központi tevékenységek ellátására alkalmas intézményei révén vonzó hatást gyakorol – azt a teret, amely bizonyos funkciók tekintetében, illetve komplex módon egy településhez kapcsolódik vonzáskörzetnek nevezzük – a közelebbi s távolabbi földrajzi szomszédságában fekvő településekre. (*Kőszegfalvy Gy.-Tóth J. 2002*).

Cloke és Park szerint a vidéki térségek településeinek fontossága azok kettős szerepében áll. Eszerint a települések egyrészt indikátorai az életvitelnek, a szükségleteknek, másrészt telephelyül szolgálnak a szükségletek kielégítését biztosító tevékenységeknek. (*Cloke P. J.- Park C. C. 1986*) A város és vidéke közötti térkapcsolatok tehát az eltérő hierarchiaszintű települések közötti funkcionális kapcsolatok térben és időben meghatározott viszonyrendszereként értelmezhetők. (*Kis K. 2008a*)

Az Alföldet hazánkban –urbanizáció szempontjából– a legelmaradottabb térségként szokták említeni. Ez a megállapítás túlzó és összemosza, leegyszerűsíti az Alföld településhálózatán belül található megfigyelhető különbségeket. (*Kovács Z. 1999*) Az Alföld hazánk legnagyobb kiterjedésű tájegysége, környezeti állapotának veszélyeztetettsége, gazdaságának strukturális problémái, településhálózatának egyedi szerkezete, infrastruktúrájának az állapota, sajátos társadalma mind hozzájárul e tájegység „másságához”, hazánk más téregységeitől való markáns különbözőségéhez. *Hamvas Béla* szerint az „alföldiség” a táji adottságokból fakad, míg *Enyedi György* véleménye az, hogy „Sok sajátossága van e nagytájnak: felszíne, éghajlata, talajviszonyai éppúgy, mint gazdasági szerkezete vagy településhálózata hazánk és bizonyos fókig Európa térképén is elütő színfolt. Az Alföld ... egyik átfogó vonása, hogy elmaradott terület.” (*Beluszky P. 2002a*) *Tóth József* szerint is sok szempontból elmaradott terület az Alföld, a kutató az elmaradottság okát a periféria jellegben látja. *Beluszky Pál* szerint az Alföld másságának a forrása a környezeténél „nyugatiasabb” társadalmi-gazdasági modell eltérése a közép-európai viszonyoktól. *Baranyi Béla* szerint az Alföld „szindróma” legjellemzőbb megnyilvánulási formái többek között a sokszínű másság, a fejlettség elemeit is magában hordozó elmaradottság, a természeti táj és a

társadalomfejlődés szoros kölcsönhatásaként kialakult „lelki kapcsolat” és „táji mentalitás”, az Alföld pusztai, frontier jellege (amely elsősorban társadalmi képlet, s csak aztán területfejlődési típus), az Alföld periféria jellege, sőt a „periféria perifériája” helyzete, a parasztpolgári-mezővárosi fejlődés, a szabad menetelű jobbágyság lehetősége, a reformált egyház haladó-polgári irányzatának jelenléte. (Baranyi B. 2002, 2007)

A városok belső térfejlődésére jelentős hatást gyakorol a városi funkciók változása, hanyatlása, megújulása. Azok a terek, amelyekben a funkciók hanyatlanak az élettelené válás felé haladnak, míg a dinamikus funkciókat hordozó terek a megújulást, az életerőt mutatják. (Mészáros R. 1999) A városok számos olyan pozitív tulajdonsággal (kreativitás, innováció, kultúra, vállalkozó szellem, stb.) rendelkeznek, amelyek a modern, sikeres, tudásalapú gazdaságok támaszai, nagy jelentőségűek a regionális teljesítmény növelésében is. A térbeliségnek jelentős szerepe van a társadalom, illetve bizonyos jelenségek tagoltságában. A térbeli tagoltság elemeiként a lokalizálódást (a földrajzi közelségből eredő egymásra hatást), a regionalizálódást (a nagytérégi tagoltságot) és a földrajzi centrum-periféria kettősséget jelölhetjük meg, mint sajátos tagozódási tényezőt. (Nemes Nagy J. 2009) Lehetetlen minden városfejlesztési kérdést egyszerre megoldani, így körütekintő választásokra kényszerül minden település. A fejlesztések és a beruházások rendszerbe szervezésére kell törekedni, mivel csak összehangolt, átgondolt, hosszú távú stratégia ad esélyt a valódi sikerre. Nem mindegyik várospolitikai sikeres, azonban a kevésbé jól sikerült fejlesztésekre új lehetőségként kell tekinteni. (Mega V. 1996) A városfejlesztési feladatok keretei között erősen keverednek a gazdasági, a műszaki-építészeti és a társadalmi kérdések. Ezeket éppúgy nem lehet egymástól elválasztva kezelni, mint ahogy a város sem értelmezhető pusztán közgazdasági vagy műszaki módon. A város életteret, lakóhelyet, szellemi értéket is jelent. Egyszerre kell tehát gazdaságilag versenyképes teret, ugyanakkor otthont, fenntartható várost biztosítani az ott lakók számára (lisszaboni kritériumok). A városok próbálnak megfelelni a növekvő szociális, társadalmi, gazdasági és környezeti kihívásoknak (Mega V. 1996), ehhez pedig nélkülözhetetlen a problémák integrált kezelése (Hall P. 1992), hogy a gazdaság, a társadalom, a kultúra, valamint a környezet érdekei egymást erősítve érvényesülhessenek. (Kiss A. 2006)

Mind gyakrabban hangzik el a közép-kelet európai térség új európai uniós tagállamairól, hogy nem rendelkeznek sem nemzeti várospolitikával, sem pedig az urbánus tereket integráló politikával. Holott a városi terek valójában nem konfliktust vagy akadályokat jelentenek, hanem épp ellenkezőleg, lehetőségeket és hidakat nyitnak meg a fejlődés számára. Egyre kevésbé a nemzeti városhierarchiában kell elhelyeznünk a

városokat, mindinkább egy kitágult gazdasági térben és legalább európai kontextusban mérendő a helyük és szerepük. (Somlyódiné Pfeil E. 2008) A városok egyre növekvő mértékben koncentrálnak és használják fel a fejlesztési forrásokat és ennek eredményeképpen a teljesítmény számbavétele is ott jelentkezik. A vidék „tartalma” megváltozik, a hagyományos város-falu diszjunkció értelmét veszti és a városokhoz integrálódott „vidéki” települések közvetetten hozzájárulnak az egész térség fejlődéséhez. (Faragó L. 2006)

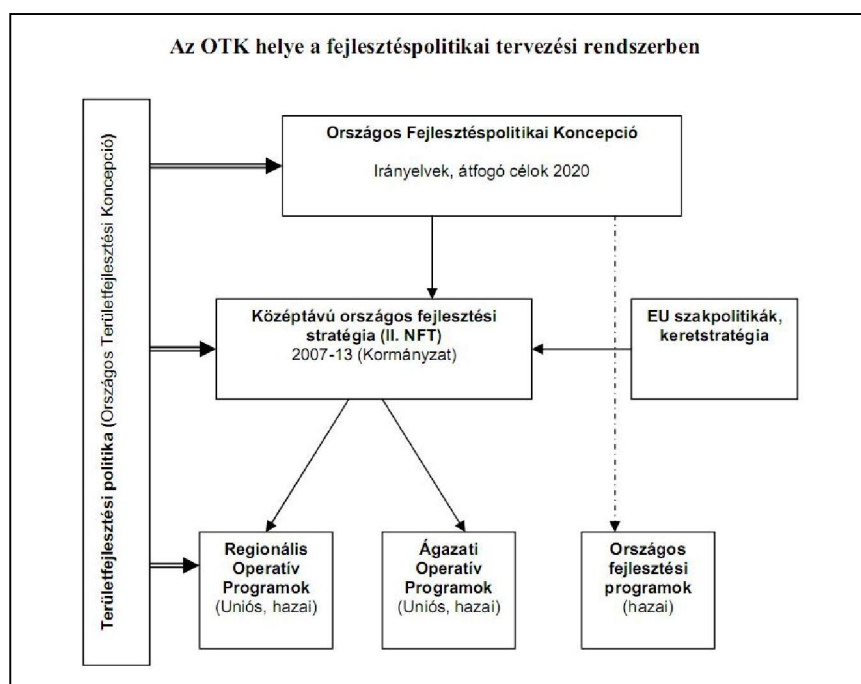
I. 1. 1. A Európai Unió támogatásához kapcsolódó fejlesztési dokumentumok

Hazánk lakossága a 2003-as tavaszi népszavazáson döntött arról, hogy Magyarország az Európai Unió tagja legyen. A szakemberek a csatlakozás jótékony hatásaival számoltak, azonban a hátrányos vagy előnytelen momentumokat nem igazán vették figyelembe. Az teljesen egyértelmű, hogy az Európai Unió csatlakozása - a hazai történelemben eddig ritkán tapasztalt – lehetőséget teremt nemzetünk felemelkedésére, a lakossági jövedelmek és az életszínvonal növelésére, a gazdaság modernizációjára és fejlesztésére. Mind városaink, mind falvaink és településhálózatunk életében, fejlődésében, fejlesztési lehetőségeiben jelentős változást jelentett a 2004-es Európai Unió csatlakozása. Egyszerűen azért, mert a megjelent, lehívható pénzek nagysága soha nem látott méreteket öltött. Több elemző és kutató szerint a csatlakozás leglényegesebb előnye a fejlesztési források nagysága. E forrásokat pályázati rendszeren keresztül lehet elnyerni, amelyet sok esetben éles bírálatok és kritikák érnek (főként a pályázók részéről). Érdekes momentum, hogy az Európai Unió csatlakozása előnyei között elsőként említik a megnövekedett fejlesztési forrásokat, és a csatlakozás más előnyös oldalát (például: jelképes határok, fejlettebb csúcstechnológiákhoz való hozzáférés, kül- és biztonságpolitikai stabilitás, európai állampolgárság, munkalehetőségek, felsőfokú tanulmányi lehetőségek, jogorvoslati lehetőségek bővülése, egyenlő esélyek biztosítása) nem domborítják ki.

Az uniós tagsággal megváltozott a településfejlesztés lényege, az új pénzek új lehetőségeket is teremtettek a városfejlesztésben. Koncepciókat, stratégiákat, fejlesztési terveket kellett készíteni mind országos, mind települési szinten, amely részben Európai Unió követelmény is volt, részben fejlesztéspolitikai szükséglet. A dokumentumok hierarchiájában nehéz fontossági sorrendet felállítani, ezért kiemelek néhány országos jelentőségű fejlesztési dokumentumot, amelyek alapvetően kereteket szabnak a 2007-2013 között felhasználható uniós forrásoknak.

Az Európai Unió támogatások lehívásának feltétele, hogy a tagállamok egy stratégiai dokumentumban meghatározzák az Unió adott költségvetési időszakára tervezett fejlesztési elképzeléseiket. Hazánk 2004 nyarán kezdte meg az új, második Nemzeti Fejlesztési Terv kidolgozását. Már az előkészítési szakaszban nyilvánvalóvá vált, hogy *Országos Fejlesztéspolitikai Konceptiót* (OFK) kell készíteni. (Az Országgyűlés 2005 decemberében, 96/2005. (XII. 25) OGY határozatával elfogadta az OFK-t.) Az *Országos Területfejlesztési Konceptió* megadja a nemzeti fejlesztési tervezés, az OFK területi vetületét. (A jelenleg érvényes OTK-t az országgyűlés 97/2005. (XII.25.) számú határozatával fogadta el.)

2. ábra: Az OFK és az OTK helye a hazai fejlesztéspolitikai rendszerben

Forrás: OTK, 2005, p. 19.

A 2007-2013-as időszak fejlesztési programjának terveit hazánk II. Nemzeti Fejlesztési Terve, az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* (ÚMFT) határozza meg. Legfontosabb célja a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés feltételeinek megteremtése. Az ÚMFT prioritásai alapján tizenöt operatív programja ágazati és regionális szinten fogalmazza meg, hogy mire és milyen arányban használja fel Magyarország a rendelkezésre álló forrásait. Az *Új Magyarország Vidékfejlesztési Stratégiai Terve* (ÚMVST) az élelmiszergazdaság és a vidék fejlesztésének legfontosabb stratégiai fejlesztési irányait foglalja össze a 2007-2013 közötti időszakra vonatkoztatva.

Az Európai Unió kezdettől vezető szerepet vállalt a fenntartható fejlődés nemzetközi folyamatában, széleskörű társadalmi párbeszédben formálódott meg az Európai Unió Fenntartható Fejlődésért Stratégia (2001. Göteborg). Az Unió felkérte a tagországokat, hogy készítsék el saját nemzeti stratégiájukat, hazánk *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiája* 2007-ben került elfogadásra.

Települési szinten a fentiekhez részben hasonló, részben eltérő fejlesztési, tervezési dokumentumok szükségesek, ajánlottak, csak a dolgozat szempontjából legjelentősebbeket emeltem ki. A települési szintű fejlesztési dokumentumok közül egyik legfontosabb a *településfejlesztési koncepció*, amely a fejlesztési döntéseket rendszerbe foglaló és a településrendezési tervet megalapozó dokumentum (jogsabály írja elő a meglétét). A települések dokumentumai fejlesztési és a rendezési dokumentumokra oszthatók, ezek néha egymás mellett, egymással összefonódva léteznek a dokumentumok hierarchiájában. A *településszerkezeti terv* a fejlesztési koncepció alapján nagyobb vonalakban jelöli ki a fizikai fejlődés fő irányait, térbeli vonatkozásait. A Dél-alföldi Operatív Programban (DAOP) - önálló prioritásként jelenik meg a településfejlesztés, a városok fejlesztése. A támogatások lehívásának feltétele, hogy a városok *Integrált Városfejlesztési Stratégiát (IVS)* készítsenek, amelyben jelzik a tervezett fejlesztési akcióterületeket. Ezt követően *Akcióterületi Terv (AT)* készül a tervezett projektek bemutatásával. Ezen dokumentumoknak illeszkedniük kell a város különböző szintű fejlesztési terveinek sorába azzal a különbséggel, hogy ezek elkészítését jogsabály nem írja elő, viszont a támogatás elnyerésének feltétele e dokumentumok megléte. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia egy fejlesztési szemléletű, középtávot (7-10 év) átölel dokumentum, célja a területi alapú, területi szemléletű tervezés megszilárdítása, a városrészre vonatkozó célok kitűzése, és annak középtávon való érvényesítése. (*Szeged Megyei Jogú Város Közgyűlésének 00148/2008 sz. előterjesztése.*)

Látható tehát, hogy meglehetősen bonyolult összefüggésrendszerrel van szó, ahol számos variációs lehetőség alakítható ki. A legfontosabb tényező ezen belül a racionális követelményekhez való igazodás, valamint – és a tapasztalatok szerint ez kívánja a legtöbb erőfeszítést – a koordináció az egyes tervek közötti összhang biztosítása érdekében, hiszen minden terv tartalma kihat más tervekre, és mindegyik megváltoztatása más tervek módosítási igényét hozhatja magával.” (*Kökényesi J. – Madaras A. 2002*)

Rechnitzer János városhálózat kutatásának eredményei is bizonyítják, hogy az európai integrációval a magyar városhálózatnak is új kihívásokkal kell szembenézni. Az országon belüli városverseny kiszélesedik. A versenyhelyezeten túl a megújítási képesség (fejlesztési koncepciók) és annak megfelelő megjelenítése (programok és menedzsment) lehet a városok

fejlesztését befolyásoló tényező. Összehangolt politika működtetése szükséges a városi és regionális fejlesztés érdekében, többek között koncentrálni kell a "kulcs projektekre", meg kell teremteni a megfelelő koordinációs mechanizmus tartós intézményesítését, amely képes összefogni a területfejlesztés minden érintett szereplőjét. (Arndt M.- Gawron T.- Jahnke P. 2000) Csóka Judit és Tipold Ferenc¹ cikke rámutat arra, hogy a települések differenciálódása, a központok (városok) szelektálódása a települések körében a kezdetektől gazdasági (piaci) funkcióhoz kötődött. A városok a regionális folyamatok alakítói, a városhálózat belső mozgása, szerkezeti változásai, térbeli megosztottsága, egyes régi szerepkörök átrendeződése és újak megjelenése a társadalmi kapcsolatok, a humán erőforrás helyzetét is átrendezik. A város életteret, lakóhelyet, szellemi értéket is jelent, egyszerre kell a gazdaságilag versenyképes teret, az otthont, a fenntartható várost biztosítani az ott lakók számára. Ehhez pedig elengedhetetlen a problémák integrált kezelése annak érdekében, hogy a gazdaság, a társadalom, a kultúra, valamint a környezet érdekei egymást erősítve érvényesülhessenek. (Kiss A. 2006)

I. 2. Versengő városok

Az Európai Közösség politikájának a fő célja a kiegyensúlyozott és harmonikus fejlődés, amely nem pusztán „általános” területfejlesztést jelent, hanem mindig az adott terület sajátosságaiból kiindulva, az egyes térségek legfontosabb fejlesztési összetevőire való koncentrációt, azok kiemelését, majd a lehetséges fejlődési irányok ezekből történő levezetését. (Csatári B. 2002b) Az egységes Európai Unió megállapodások, dokumentumok különbségtétel nélkül vonatkoznak az összes tagállamra, ennek azonban eltérő hatása lehet a különböző tagállamokban, régiókban. (Hamedinger A.-Bartik H.- Wolffhardt A. 2008) Hazánk, mint az Európai Unió tagja, területfejlesztési politikájának alakítója és végrehajtója, követni köteles az unió szakpolitikai elveit. Ezek az elvek a különböző területpolitikai dokumentumokban (pl. ESDP, Lipcsei Charta a fenntartható európai városokról 2007, Területi Agenda 2007 (Faragó L. 2008), ESPON programok, URBAN program stb) a strukturális és a kohéziós alapok működését szabályozó dokumentumokban, valamint az ezeket előkészítő kutatásokban találhatjuk meg. A területi folyamatok befolyásolása nem képzelhető el azok nyomon követése és adekvát fejlesztési programok nélkül, ezért bír nagy jelentőséggel a területi adatok elemzése, melynek fontos szerepe van a perspektívák kijelölésében. (Kis K. 2008b) Az URBAN program a válságban lévő városok és a városi

¹ A településhálózat-fejlesztés országos tervezésének keretei, In: Falu-Város- Régió 2008/3.

agglomerációk gazdasági és szociális regenerációját, a tartós városi fejlődés előmozdítását hivatott elősegíteni egy olyan időszakban, amikor az Európai Unióban a városok jelentős gazdasági, társadalmi és környezeti kihívásokkal kerültek szembe (Carpenter J. 2006, Chorianopoulos I. 2002) Az ESDP egyik további javaslata, hogy elő kell segíteni, hogy a városok és a régiók együttműködjenek, illetve a területi fejlődési, fejlesztési folyamatok értékelését és a területfejlesztés irányelveit tartalmazza. (Vajda G.- Gyulai T. 2007) A Lipcsei Charta hangsúlyozza, hogy szükséges a városok közötti együttműködés, a város és vidéke közötti partnerség erősítése. A településhálózat jövőbeli alakulását a jelenlegi trendek figyelembevételével a nagyvárosok további erősödése, funkcióinak szélesedése, a középvárosok és egyes kisvárosok helyzetének stabilizálódása, valamint kistérségi szerepköreinek bővülése jellemzi. Hazánkban a fővárosi agglomeráció mellett néhány városban (Székesfehérvár, Tatabánya, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged) érzékelhető jelentősebb betelepülés. (Koós B. 2003.) Ez a folyamat illeszkedik a világgazdaság centrumterületein megfigyelhető szuburbanizációs jelenségekhez. (Lang R. E.-Cohen N. 2000) A városhálózaton belül a korábbi évtizedekhez képest megerősödött a kisvárosi állomány, a városhálózat differenciálódása felgyorsult „vesztésekre” és „nyertesekre”, miközben a földrajzi fekvés szerepe jelentősen felértékelődött. (Kovács Z. 2007a) A kisvárosi állománynak a közúti artériáktól való távolodása elérhetőségi szempontból egyértelműen rontja gazdasági fejlődésük, ill. az átlagos kisvárosi szinthez való felzárkózásuk esélyeit. (Tiner T. 2007) A városrendszer fejlesztésénél egyik fontos cél a városok közötti kooperációk erősítése: a térségi fejlődés csak akkor lehet harmonikus, ha a városok együttműködése megvalósul, azok bármilyen területi egységben (legyen ez egy régió vagy azok csoportja) hálózatot alkotnak, közöttük a kooperáció létrejön. (Rechnitzer J. 2009) A kiegyensúlyozott területi fejlődés feltétele a városok és a velük sokoldalú kölcsönös függőségi viszonyban levő vidéki területek kooperációs, partnerségi együttműködése, ami alapvető fontosságú a versenyelőnyök növelése érdekében (Urban-rural relations in Europe ESPON 1.1.2. Final Report, 2005), azonban a vidék jelentős részének fejlődése elmarad az átalakulásban élen járó központi és egyéb fejlettebb városi térségek mögött. (Kovács T. 2003) A befektetők vonzása érdekében a városok és régiók vezetőinek egyességre kell jutniuk a nemzeti vezetőkkel, ami valószínűleg megváltoztatja a városi vezetés prioritásait. (García M. 2006) A települések között meglévő, szerves gazdasági-társadalmi kapcsolatok gyakran nem az együttműködés irányába mozdultak. Sok esetben a „városellenesség” motiválja a települések másik kistérséghez átsorolásának igényét, emellett nagyszámban jelentek meg városi rangot kapott kisvárosok „saját” kistérségi igénnyel. A vidékies típusú településhálózat-fejlesztés

legalkalmasabb tervezési és beavatkozási szintjének a kistérség tűnik, melyben nagyon fontos a funkcionális kisvárosi térségek és a funkcióhiányos vidékies térségek vizsgálata. (Faragó L. 2003)

I. 2. 1. Az LHH program

Annak érdekében, hogy az Európai Unió támogatások nagyobb hatással legyenek az elmaradott térségek helyzetének javítására, egy komplex program indult útjára a leghátrányosabb helyzetű kistérségek (LHH) felzárkóztatása érdekében. Az LHH program keretében az érintett régiókban ezen kistérségek számára elérhető pályázatok kerültek meghirdetésre a turizmus kivételével az összes témakörben összesen több mint 54 milliárd forint keretösszeggel.

1. táblázat: 2009. első félévében meghirdetett LHH keretösszegek

Téma	Kíráások száma (db)	Pályázati kiírások keretösszege - MRD FT							
		DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NYD	Σ
Gazdaságfejlesztés	1	2,700	4,000	1,900	5,109	-	-	-	13,709
Turisztikai fejlesztések	0	-	-	-	-	-	-	-	-
Közülekedésfejlesztés	3	1,69	0	7,42	0,28	-	-	-	9,39
Humáninfrastruktúra fejlesztése	3	2,668	1,586	4,923	6,316	-	-	-	15,493
Településfejlesztés	3	0,8	1,385	5,133	1,606	-	-	-	8,924
Környezetvédelem	3	-	1,98	-	4,94	-	-	-	6,92
Összesen:	13	7,858	8,951	19,376	18,251	-	-	-	54,436

Forrás: A regionális operatív programok eredményei 2009. I. félév, ROP Irányítóhatóság által összeállított tanulmány, p. 17.

A vizsgált települések közül Mórahalom, Kistelek és Csongrád fekszik a FAO által félsivatagi övezetté nyilvánított Homokhátság területén. Csatári Bálint több cikke, (Csatári B. 1994, 1996, 2004a, 2004b, 2005, Csatári B.-Kanalas I. 2006, Csatári B.-Farkas J. 2006) előadása, tanulmánya is rámutat a Homokhátság, mint sajátos táj kategória természeti, gazdasági problémáira. A Duna-Tisza közti hátság legnagyobb környezeti problémája a talajvízszint süllyedéssel összefüggő kedvezőtlen változások, s az abból fakadó negatív ökológiai, gazdasági, társadalmi tendenciák sora. Annak ellenére, hogy e települések hasonló természeti, ökológiai és ezekhez kapcsolódóan társadalmi, gazdasági problémákkal küzdenek, nem történt összefogás, együttműködés a települések között. Sajnos a jelenlegi pályázati rendszer nem a települések összefogását szorgalmazza, hanem a települések és kistérségek közötti versenyt erősíti. Kistelek és Mórahalom, két egymás közelében fekvő, hasonló gondokkal

küzdő kisváros egyszerűen nem tud és nem is akar együtt pályázni. Kistelek a 311/2007. (XI. 17). Kormányrendelet szerint komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű (KLH) kistérséghez tartozó település, míg a Mórahalomi kistérség csupán a leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé tartozik. E megkülönböztetés fontossága hangsúlyozandó, hiszen a KLH kistérség számára elkülönített forrás áll rendelkezésre, illetve a társfinanszírozáshoz szükséges önerő mértéke is minimális (0-10%). Az elkülönített forráskeret mintegy kizárja a többi települést a forrásokért vívott küzdelemből, hiszen ezeket a pénzeszközöket kizárólag e kedvezményezett kistérségek használhatják fel. Fennáll a veszélye annak, hogy e pénzek kevésbé hatékonyan, kevésbé minőség és takarékoságorientáltan kerülnek elköltésre, mint az egymással versengő kistérségek, települések esetében, ott ugyanis gyakran 3-5-szöröse a támogatásigény az elnyerhető támogatásnak. Az egy kistérségben lévő települések általában közösen pályáznak, közösen használják fel az elnyert támogatást, azonban kistérségek közötti összefogás, közös pályázás nem jellemző.

Konrád György és Szelényi Iván városszociológiai kutatómunkájának eredményei, tapasztalatai világosan tükröződnek a vizsgált városok példáján is. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a városok fejlődési dinamizmusát - az adott területfejlesztési szisztémában – inkább a központi fejlesztési akarat szabja meg, s kevésbé saját erőforrásaik. A fejlesztési akarat, amelynek elsődleges megnyilvánulása a költségvetéshez, a fejlesztési alaphoz nyújtott központi szubvenció, gyakran reális növekedési energiákat szabadít fel, s ha indítékaiban számottevő szerepe van az önkényes elhatározásnak, tulajdonképpen a „fentről” kezdeményezett mozgást „lentől” valóságos dinamizmusok viszik tovább. Ezek a sokszor pontszerű fejlesztések azt üzenik, hogy tulajdonképpen mindennek van valami haszna, bárhová kerül az adott pénzeszköz, bárhol épül fel egy óvoda, játszótér, valakinek hasznos lesz. Azt nem állíthatjuk, hogy a javak elosztásának e módja különösen fejlett lenne. A pazarlásnak, a benne rejlő esetlegességgel összefüggő lehetőség arra utal, hogy a társadalmi tulajdon kezelésének talán mégsem a legfelelősségteljesebb módja ez a racionális és irracionális momentumokat keverő, sokszor átláthatatlan és ellenőrizhetetlen elosztási és fejlesztési mechanizmus. (Konrád Gy.- Szelényi I. 2000)

I. 2. 2. A települések egymáshoz való viszonya

Az elmúlt időszakban nem kapott kellő figyelmet a települések egymáshoz való viszonya. A mai körülmények között, a globális folyamatok tükrében a települések fejlődésének feltétele, hogy hálózati kapcsolatok jöjjenek létre, illetve erősödjenek meg. Az ESPON kutatási program eredményei szerint a funkcionális integrálás potenciális feltétele,

hogy a központokból a teljes terület 45 percen belül autóval elérhető legyen. (Az ESPON program funkcionális városi területeknek, FUA-nak (Functional Urban Areas) nevezi ezeket). A településrendszer működésében a városoknak, mint központi helyzetű településeknek kitüntetett szerepük van, ezért célszerű lenne a funkcionális városi térség megjelenítése, intézményesítése. A funkcionális városi térségek (FVT) hierarchiáját *Faragó László* publikálta 2008-ban készült cikkében, *Sütő András* a város vidék kapcsolatok tipizálását végezte el és részletes elemzést készített az FVT-kről. *Csatári Bálint és Farkas Jenő Zsolt* 2007-ben elvégezte a vidéktípusok meghatározását, amelyben szerepet kapott a város vidékre gyakorolt befolyása is. A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy az alföldi kistérségek esetében gyenge a városi befolyás, ami –a Homokhátság esetében főként- a kedvezőtlen természetföldrajzi adottságokkal is magyarázható. (*Csatári B.- Farkas J. Zs. 2007*)

A fejlesztések és a közszolgálati feladatellátás településszintű, településközi koordinációja gyenge, az ehhez szükséges iránymutatás hiányos. Az országon belüli koncentráció egyre erőteljesebb, s ezt az állami beavatkozások és a beruházások tovább erősítik. E koncentráció inkább spontán zajlik és nem tudatosan tervezett, a különböző funkciók sok esetben egymás hatását kioltva kerülnek telepítésre. A koncentráció problematikáját erősíti az a tény is, hogy a fejlesztések, funkciók városi központokba történő koncentrációját nem kíséri a központok megfelelő színvonalú elérhetőségének a megteremtése, ami alapfeltétele a policentrikus fejlesztések hatékonyságának. Hiányzik a városi fejlesztések koordinációja és az ahhoz szükséges szakpolitika, annak ellenére, hogy a várospolitikai megjelenik számos dokumentumban. (*Salamin G.-Radvánszky Á.-Nagy A. 2008*) *Bódi Ferenc és Fekete Attila* szerint a városok a források egyre növekvő arányát szerzik meg a sikeres kistérségeken belül. A kutatók a városok sikerességének magyarázatát a városok erősebb érdekérvényesítő képességében, a városok térségi feladatellátása miatti fejlesztési forrást vonzó képességében látják. Hangsúlyozzák továbbá, hogy a sok esetben az országgyűlési képviselők a városok polgármesterei is, tulajdonképpen a nagypolitika leszáll a helyi politika színterére. A falvakban lezárult az elemi infrastruktúra fejlesztés korszaka, s napjainkban az intézményeiket elvesztő falvak kisebb forrást tudnak magukhoz vonni. (*Bódi F.-Fekete A. 2007*) Ha egy város nem tesz lépéseket az előremozdulás érdekében, háttérbe szorul azokkal szemben, akik megteszik ezeket a lépéseket. (*Kiss A. 2006*) Teljességgel adaptálható a vizsgált településekre *Lukovich Tamás és Timár Judit* hasonló vélekedése a sikeres városokról: A városok tehát mindenképpen kulcsszereplők az alföldi térfejlődésben.

Ahogy azonban egy települést eredendően környezetével való kapcsolata emel várossá, eredményessége is ebben a viszonyrendszerben értékelhető. (Timár J. 2002)

II. A dolgozat főbb kérdései, célja és az alkalmazott módszerek

II. 1. Célkitűzés

A vizsgálat célja az volt, hogy föltárja a Csongrád megyei városok hogyan használták ki az Európai Unió csatlakozás nyújtotta megnövekedett fejlesztési forrásokat, milyen eredményeket értek el, illetve a városok fejlődésére milyen hatást gyakorolt az uniós csatlakozás. A kutatás első lépése azoknak a településeknek a meghatározása, melyek a vizsgálat tárgyát képezik.

II. 2. A településkategóriák megkülönböztetése

A vizsgálat szempontjából alapvető volt a településkategóriák megkülönböztetése, hiszen minden település a saját méretében lehet versenyképes, illetve összehasonlítható. A Csongrád megyei városok népességszám szerint csoportosításával az volt a probléma, hogy Szeged nagysága kiugró volt, túlságosan különbözött a többi várostól, nem volt másik település, amivel összehasonlítható lett volna. Így ebben a csoportosítási formában kisvárost, középvárost lehetett egyértelműen megkülönböztetni, Szeged külön kategóriát alkotott. A másik csoportosítási próbálkozás a települések múltját, történelmét figyelembe vevő csoportalkotás volt, azonban ez sem bizonyult jónak, tulajdonképpen nem lehetett egyértelműen és vitathatatlanul történelmi város kategóriába sorolni a vizsgált településeket. A kistérségi központ szerepkört betöltő települések szintén nem sorolhatóak egy csoportba, mert Szeged markáns jelenléte miatt nem vizsgálható jól e kategória, illetve a megyében csak két város van, amelyik nem kistérségi székhely (Sándorfalva és Mindszent). Közigazgatási besorolást tekintve csupán két csoportot kaptam volna: a városokét és a megyei jogú városokét. A települések kategorizálásának problematikáját a vegyes csoportosítással lehetett áthidalni. A vizsgálat tárgyát a népességszám alapján a kisvárosok és a középvárosok csoportja képezi, illetve a közigazgatási besorolás szerinti megyei jogú városok csoportja. A településkategóriák tehát az alábbiak:

- *kisvárosok (lélekszám 10.000 fő alatti):* Mórahalom, Kistelek, Sándorfalva, Mindszent
- *középvárosok (10.000 fő- 30.000 fő lélekszám közötti):* Csongrád, Makó, Szentes
- *megyei jogú városok:* Hódmezővásárhely, Szeged.

A városi beavatkozások integrált megközelítése nélkülözhetetlen a fejlesztések céljainak minél hatékonyabb eléréséhez. A támogatások révén a városfejlesztési akcióknak hozzá kell járulniuk a lisszaboni célok eléréséhez, a gazdasági növekedéshez és a munkahelyteremtéshez, helyet adva az üzleti tevékenységek, a közigazgatás működésének, valamint az oktatási és kulturális élet funkcióinak fejlesztéséhez. Ezek mellett a városok fejlesztési programjaiban a belső városi problémák, a városok élhetőségi, társadalmi-környezeti szempontjai is kiemelt szerepet kapnak, míg a leromlott, vagy leromlással fenyegetett városrészek fejlesztése, a társadalmi kirekesztés problémájával veszélyeztetett, vagy azzal küzdő városi területek rehabilitációja is fontos hangsúlyt kap. A kutatás arra is kísérletet tesz, hogy felmérje, mennyire lehetnek a városok a térségi, területi együttműködések kiindulópontjai, van-e térségsszervező erejük.

II. 3. Alkalmazott módszerek

A városok fejlődésére, fejlesztésére ható tényezők vizsgálata több módszerrel történt. A dolgozat elkészítése a dokumentumelemzés és a mélyinterjú módszereinek alkalmazásával történt, a témában rendelkezésre álló szakirodalom, fejlesztési és tervezési dokumentumok, szakértői anyagok, jogszabályok felhasználása és elemzése elsősorban a társadalmi, gazdasági folyamatok nyomon követése szempontjából volt szükséges. Ezek segítségével kerestem a Csongrád megyei városok helyét, szerepét és lehetőségeit a hazai és az európai városfejlődési folyamatban. Az érvényben lévő jogszabályok megismerése nélkülözhetetlen a téma alapos ismeréséhez, így ezek a dolgozat végén, a Függelékben kivonatolva kerültek feltüntetésre. A téma empirikus jellegéből adódóan a kutatás során a következő módszerek alkalmazására került sor:

II. 3. 1. Szakirodalom elemzése, dokumentum analízis

A rendelkezésre álló haza és külföldi szakirodalom áttanulmányozásának segítségével történt a hazai városfejlesztés helyzetének, trendjeinek bemutatása. Az összegyűjtött, városok fejlődésével, fejlesztésével kapcsolatos vonatkozó szakirodalom bemutatásán túl hangsúlyos forrást jelentettek a települések fejlesztési koncepciói, integrált városfejlesztési stratégiái, törvények, rendeletek, amelyek közvetlen információval szolgáltak. Nagy segítséget jelentettek a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, a DARFÜ Nonprofit Kft. és az önkormányzatok adatbázisai és honlapjai, ahonnan naprakész adatokat, rendelet tervezeteket, fejlesztési dokumentumokat és munkaanyagokat lehetett felhasználni.

II. 3. 2. Komparatív elemzések, statisztikai adatok értékelése

Az Egységes Monitoring és Információs Rendszer (EMIR), a Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR), a ROPTÉR és a KSH adatait felhasználva a Csongrád megyei városok vonatkozásában összehasonlító elemzés készült a támogatási rendszer és a települések fejlesztési lehetőségeinek bemutatására az I. Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT), a hazai decentralizált források és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) pályázatain keresztül.

II. 3. 3. Interjú-módszerek – mélyinterjú

A kutatás előkészítéseként a településfejlesztési szakemberek telefonon kaptak tájékoztatást a kutatás céljairól, majd biztosítottak együttműködésükről. A felkeresett szakemberek készségesen álltak rendelkezésemre, minden esetben együttműködés volt tapasztalható. Sem a települések kiválasztása, sem a megkérdezettek kijelölése-felkérése nem reprezentatív módon történt, így a válaszok jelen feldolgozása sem tekinthető reprezentatív felmérés eredményének. A mélyinterjúk célja az volt, hogy a kérdőívben nyerhetőnél mélyebb és nagyobb terjedelmű információkhoz jussak a kutatás során azáltal, hogy a válaszadók saját kifejezésekkel önthetik szavakba gondolataikat, érzéseiket, véleményüket. Az interjúk készítése rugalmas interjúvázlat segítségével történt, a Csongrád megyei városok településfejlesztési szakembereivel történt beszélgetésekről hangfelvételek is készültek. Azért esett a választás erre a kutatási módszerre, mert a szakemberek saját munkájából, egyedi szemléletéből adódó véleményére, tapasztalatára és jövőképre vonatkozott az adatgyűjtés. A mélyinterjúk készítése közben, a beszélgetések során több és bizalmasabb, pontosabb információk megszerzésére nyílt lehetőség, mint egy kérdőíves felmérés alkalmazásával. Az interjúk időtartama 60-90 perc között változott, a beszélgetések helyszíne is változó volt. Az interjúk feldolgozása során a kisváros (Mórahalom, Mindszent, Kistelek, Sándorfalva), a középváros (Szendes, Csongrád, Makó) és a megyei jogú város (Szeged, Hódmezővásárhely) kategóriák kerültek megkülönböztetésre, e csoportosítás szerint készült el az elemzés. Az interjúk 2008. december és 2009. február hónapok között készültek az alábbi szakemberekkel:

Kisvárosok:

- Mórahalom: polgármester
- Kistelek: kistérségi Iroda vezetője
- Mindszent: településfejlesztési csoport vezetője
- Sándorfalva: településmérnök

Középvárosok:

- Szentes: városi főépítész
- Csongrád: városi főépítész, fejlesztési tanácsadó
- Makó: kistérségi Iroda vezetője

Megyei jogú városok:

- Szeged: fejlesztési Iroda vezetője
- Hódmezővásárhely: városfejlesztési és üzemeltetési iroda vezetője

Mindegyik településtípus esetében közel azonos kérdésekre kerestem a választ: mind a kis-, közép- és megyei jogú városok esetében az Európai Unió csatlakozás hozta változások, korlátozások és lehetőségek voltak a fókuszpontban. Az alábbi kérdések hangzottak el a mélyinterjúkon:

- 1) Az Európai Unióhoz történt csatlakozás óta milyen területfejlesztési szempontú változások történtek a város fejlesztési lehetőségeiben?
- 2) Milyen korlátozó tényezőket érez a területfejlesztésben?
- 3) Milyen (nem politikai szempontú) területfejlesztési újdonságok, lehetőségek vannak a városfejlesztésben, a területfejlesztésben 2004, az Európai Unió csatlakozás óta?

A kapott válaszokat felhasználva összehasonlító elemzések készültek az azonos kategóriába sorolt településekre vonatkozóan, a válaszok településkategóriánként kerültek feldolgozásra. A téma szakértőihöz és az elemzőkhöz hasonlóan azt feltételeztem, hogy a települések közötti verseny, rivalizálás felerősödött az Európai Unió csatlakozás óta és a települések szinte kizárólagosan a megszerezhető fejlesztési forrásokat látják az Európai Unió csatlakozás hozadékának. Az interjúk során kapott információk rávilágítottak a városok fejlesztési lehetőségeire, a pályázati rendszerre, az Európai Unió támogatások összefüggéseire és problematikájára. A mélyinterjúkon kapott válaszok - mindegyik város esetében - általában szoros koherenciát mutattak a települések Integrált Városfejlesztési Stratégiájával, a települések fejlesztési koncepcióival és a stratégiai munkarészekkel, ezért a mélyinterjúk feldolgozása során – mintegy vázként, magyarázatként és kiegészítésként – a dolgozatban felhasználásra kerültek a fenti fejlesztési dokumentumok. A kérdésekre adott, településtípusonkénti válaszokból rövid összegzés, összehasonlítás készült.

III. A mélyinterjúk feldolgozása

Magyarország a rendszerváltás után hatalmas változáson ment keresztül, rövid időn belül vált hazánk nyitott gazdasággá, és napjainkra a fejlődési lehetőségeit a világgazdasági és az összeurópai folyamatok határozzák meg. A piacgazdasági körülmények között a települések, térségek folyamatosan versengenek egymással és arra törekszenek, hogy vonzóvá váljanak a befektetők számára, a lakosság számára, a turizmus számára (idegenforgalmi célpontként) és a fejlesztési beruházások számára. Ezt a versengést az Európai Unió forrásokért vívott harcok még jobban kidomborítják, felerősítik. Mindegyik város esetében hasonló kérdéseket tettünk fel a beszélgetések során. Először feltett kérdésünk a következő volt: „Az Európai Unióhoz történt csatlakozás óta milyen területfejlesztési szempontú változások történtek a város fejlesztési lehetőségeiben?” Sem az Európai Unió, sem a hazai források nem érhetők el minden település számára korlátlanul, egyetlen település sem kapja a fejlesztési forrásokat „ajándékként”. Mind a túl sok elnyert forrásnak, mind a kevésbé sikeres pályázásnak lehetnek negatív következményei a települések életében. Ez derül ki a második kérdésre (Milyen korlátozó tényezőket érez a területfejlesztésben?) adott válaszokból. Az Európai Unió csatlakozás nyilvánvalóan sok lehetőséget, újdonságot hozott a hazai terület- és településfejlesztés életébe, utolsó feltett kérdésünk is erre vonatkozott: Milyen (nem politikai szempontú) területfejlesztési újdonságok, lehetőségek vannak a városfejlesztésben, a területfejlesztésben 2004, az Európai Unió csatlakozás óta? A válaszokat településenként jelenítettük meg, majd településtípusonként összehasonlító elemzést végeztünk.

III. 1. Mórahalom válaszai a feltett kérdésekre

A Mórahalmon készített interjú során nem csupán a konkrét kérdéseinkre kaptunk választ. 1990-1996-ig, a területfejlesztési törvény megalkotásáig nagyfokú hiányosságok voltak a területfejlesztésben. Az egykori tervhivatal - működése idején- egységesen, az alapvető helyzetből kiindulva igyekezett egyfajta programot, programozott fejlesztést adni. A rendszerváltás előtt nem volt pályázati rendszer, a fejlesztési pénzeket elosztották egy többségében mesterségesen irányított politikai szempontok alapján, mégis programozott fejlesztési módszertan mellett zajlottak ezek. A források elosztói a megyei tanácsok voltak. Ennek két alapvető jelentősége és sajátossága volt: az egyik az, hogy folytonosságot biztosított, tehát minden egyes fejlesztés kapcsolódott egy már korábbihoz, másrészt volt egyfajta helyzetértékelés és visszacsatolás, amely koherenciát, következetességet jelentett. A

rendszerváltozással a tervhivatal, a tervosztályok megszűntek, a megyei középszint forráselosztó szerepe megszűnt, kialakult az unitárius állami berendezkedés, ami egy nagyon erős centrális és egy erős lokális hatalmat jelent. Ezzel együtt nehezebbé vált az ország tervezhetősége és programozhatósága is. Állami szinten nem jött létre olyan szervezet, ami ezt kezelte volna, vagyis a tervezéssel, a programozással és a monitoringgal foglalkozott volna. E tevékenységeket az ágazatok próbálták átvenni koordináció nélkül. Nem volt helyzetértékelés, nem volt programozás, nem volt tervezés, tulajdonképpen ad hoc jellegű fejlesztési eszköz átadások zajlottak, többnyire központi programok mentén. 1996-ban, a településfejlesztési törvény elfogadásáig a települések ad hoc módon fejlesztettek. Tulajdonképpen szerencse, politikai kapcsolat, összeköttetés, érdekérvényesítés, központi programozás, település önereje, gazdasági innovativitása stb. határozta meg azt, hogy hova juthat el, mit érhet el egy település. 1996-ban megszületett a területfejlesztési törvény, amely létrehozta a kistérségi társulásokat: ennek az volt az oka, hogy csak így tudtak a megyei területfejlesztési tanácsban helyet kapni a kistépülések. Ezt követően megalakult a megyei területfejlesztési tanács, amely már forrásokat osztott szét, ismét visszaállt a forráselosztás középszintjének valamilyen rendszere, de továbbra is ad hoc jelleggel, ellenőrzés és visszacsatolás nélkül történt a forráselosztás. Ez előrevetítette a régiók ügyét: a regionális tanács ma is nehéz helyzetben van, mert egyrészt nincs politikai elszántság a regionalizmus mögött, másrészt a megyék még mindig jobban identifikálódnak, mint a régiók. Dokumentumok szintjén is elkezdődött egyfajta tervezhetőséget, programozhatóságot megalapozó dokumentáció készítése, ennek viszont a jogszabályi háttere nem tisztázott. Egyedül csak a területrendezési tervnek van törvényi háttere, az OTK-t csupán határozattal fogadja el az Országgyűlés. Az Európai Unió csatlakozás felborította az addigi rendszert, hiszen a nemzeti fejlesztési tervezés szükséglete uniós követelmény, az NFT az ország tervezhetőségének és forráselosztásának alapidokumentuma, de nincsen politikai státusza (ezt szintén törvényi szinten kellene szabályozni). Az is fontos, hogy más tagországokban országokban az Európai Unió források –az alapelveknek megfelelően- addicionális forrásként jelennek meg, nálunk azonban teljes egészében e források adják a bázisát a fejlesztéspolitikának.

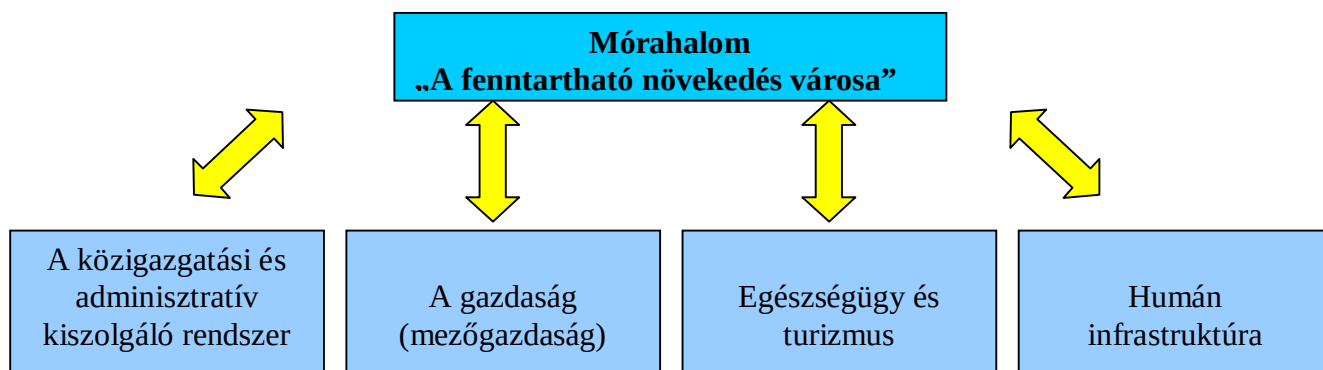
A kistérség fogalma értelemmel és tartalommal töltődött fel, miután a települési önkormányzatok együttműködése révén az alulról építkező regionális politika meghatározó eleme lett. A helyi önkormányzatok számára már az 1990. évi LXV. „önkormányzati” törvény biztosította a szabad társulás lehetőségét, a folyamat azonban a területfejlesztési törvény

elfogadását követően erősödött fel. 1995-ben a területfejlesztési törvény elé menve, a település felismerte, hogy a térség gazdaságilag, társadalmilag koherens, egybefüggő, jól fejleszthető egységet alkot, s ezért elkezdte a kistérségi szervezést és egyesületté alakultak a települések. (A kistérségi szerveződések fejlődésének napjainkig négy szakaszát különböztethetjük meg. Az első szakasz az 1990-1996 közötti évek, a második az 1996-os területfejlesztési törvény elfogadásától 2000-ig, a 2000-2004 közötti harmadik szakaszban a kistérségek egymás melletti léte volt jellemző, míg a negyedik szakasz 2004-től a letisztulás időszaka, a többcélú társulások megjelenése. (Szörényiné Kukorelli I. 2007)

1996-ban megalakult a Mórahalomi statisztikai kistérség, ezáltal Mórahalom szerepe, mint kistérségi központ, felértékelődött. Ekkortól zárkózott fel Mórahalom a tőle városiasabb Kistelekhez, és a középvárosokhoz. Mórahalom a kistérségi központ szerepkörrel ugyanolyan rangra került, mint Szentes, Csongrád, Makó a saját kistérségében. Az Európai Unió csatlakozás markáns változást jelentett e kisváros életében, mert a megnövekedett fejlesztési források által nagyságrendekkel emelkedett a fejlesztésre fordítható pénzeszközök mennyisége. Mórahalom lélekszámahoz képest nagyobb összegű források lehívásával tulajdonképpen behozta a középvárosok előnyeit és elkezdte „ostromolni” a megyei és regionális funkciókat is.

Mórahalom város fejlődése rendkívüli módon az átgondolt, kis lépésekből álló fejlesztések sorának köszönheti felemelkedését és fejlődését. Az önkormányzat tudatos fejlesztési programjának köszönhetően a település már számos területen újíttatta meg lakossági ellátó rendszerét: fürdőfejlesztés, iskolabővítés és kapcsolódó eszközfejlesztés, rendezvényház rekonstrukció, vállalkozói szférát segítő infrastruktúra megteremtése, könyvtár épületének felújítása, óvoda épületének bővítése, a szociális ellátórendszert érintő fejlesztések (családi napközi beindítása, tanyagondnoki szolgálat működtetése, jelzőrendszeres idősgondozási modell stb.).

3. ábra: Mórahalom Város fejlesztési prioritásai

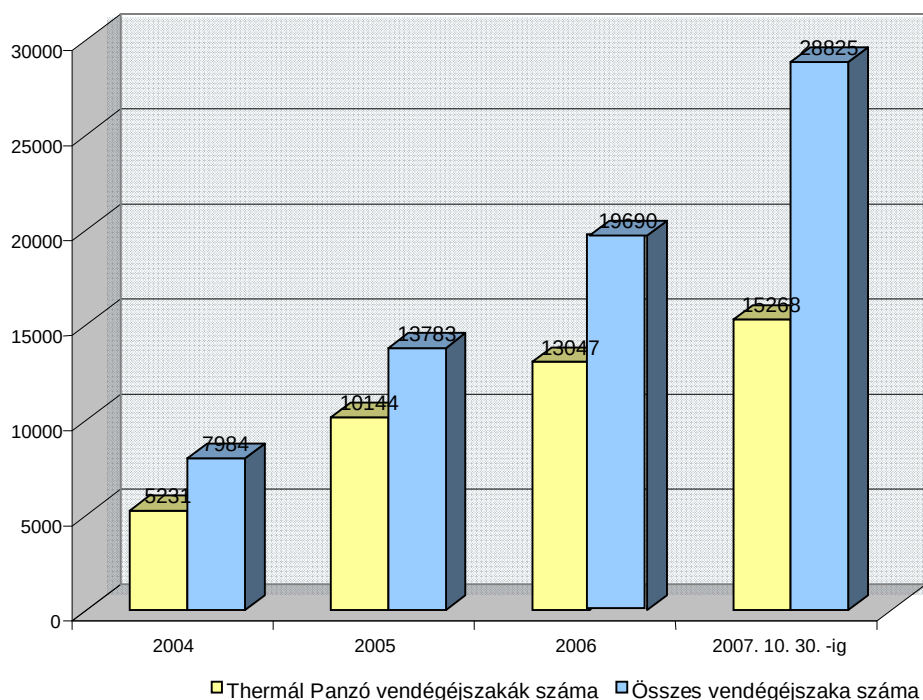

Forrás: Mórahalom Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája alapján saját szerkesztés

A város fejlődésére óriási hatást gyakorolt az Európai Unió csatlakozása, s általa a megnyílt új fejlesztési források, a kormányzati szándék a felzárkóztatásra, melyhez a megye jó lobbierővel rendelkezik. A város esetében nagyon fontos megemlíteni azt, hogy egykor tanyaközség volt, s napjainkban is jelentős számú a külterületi népessége. A tágabb értelemben vett Homokhátság elnevezést a mórahalmi központú, 15 települést magában foglaló térségi összefogással azonosítjuk, mely a települési önkormányzatok folyamatos együttműködését, egyeztetéseit, érdekérvényesítő folyamatát jelenti. Mórahalom gyakorlatilag ma is kistérségi közigazgatási központ - gyámügyi- és építészhatal, önkormányzati feladatokat ellátva, ezáltal a környező települések lakosait is kiszolgálja. A térségi összefogás formális és szervezeti együttműködést is jelent, tulajdonképpen sokrétű összefogást valósít meg: a közigazgatását, a gazdaságát és a civil szektorát is. Mórahalom folyamatosan törekszik arra, hogy közintézményeivel és szolgáltatásaival a városhiányos térség valamennyi települését kiszolgálja.

A település földrajzi elhelyezkedése miatt, az itt élők főleg mezőgazdasági tevékenységgel, ezen belül főként szőlő- és szőlőtermesztéssel, illetve kisebb részben gabonafélék termesztésével foglalkoznak. A céltudatos gazdaságfejlesztés keretében az egyoldalú mezőgazdasági struktúra ellensúlyozására, illetve a gazdaság diverzifikációja érdekében alakította ki a város önkormányzata a Homokhátság Térségi Agrár-Ipari Parkot. Itt működik az uniós előírásoknak megfelelően a Mórakert Termelői Értékesítő Szövetkezet, mely az első elismert TÉSZ hazánkban. Az ipari park területe - alakulása óta - négyszeresére növekedett, az ipari parki cégek számának alakulása szoros korrelációt mutat az ipari park területének nagyságával. Jelentős beruházások valósultak meg a Mórachalmi Gyógyfürdő területén is, mely közvetve segíti a turisztikára építő helyi vállalkozások létrejöttét és működését. Mórahalom kiugrási lehetőségét a turizmus területén belül elsősorban az egészségturizmus jelenti. 1999-ben a mórachalmi fürdő vize megkapta a gyógyvíz minősítést, 2004-ben az intézményt regionális jelentőségű gyógyfürdővé nyilvánították. A város felismerte azt, hogy az egészségturizmus alapját jelentő Erzsébet Mórachalmi Gyógyfürdő megléte önmagában még nem elegendő. Szükséges a hozzá kapcsolódó turisztikai ágak –aktív turizmus, borturizmus, ökoturizmus, falusi turizmus, rendezvényturizmus, stb. – fejlesztése, a hozzá kapcsolódó infrastruktúra kialakítása (szálláshelyek, túraútvonalak, pihenőhelyek, kiegészítő programok, tájékoztató táblák, stb. elősegítő, magas kategóriájú (3, 4 csillagos) kereskedelmi szálláshelyek létesítése. Emellett a nyári szezonban üzemelő strand-, és élményrészleg megköveteli a szintén magas kategóriájú kempingezési lehetőséget is.

4. ábra: Vendégéjszakák alakulása Mórahalmon

Forrás: Mórahalom Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája

Fontos a még kiépítetlen kerékpárturizmus, a hozzá szorosan kapcsolódó ökoturizmus, a lovasturizmus, valamint a falusi turizmus továbbfejlesztése, kulturális és szabadidős programok szervezése. A város és környéke turisztikai infrastruktúrája a fejlődés kezdeti szakaszában tart. Az önkormányzat kötelező és önként vállalt feladatai ellátásra, illetve a település és a homokháti kistérség minőségi szolgáltatásokkal történő ellátása érdekében városüzemeltetési, informatikai, egészségügyi-szociális profillal közhasznú társaságokat hozott létre.

Mórahalom számára a korlátozást nem a pályázati lehetőségek jelentik, hanem a város mérete: kicsi a település, illetve a határmenti fekvés sem mindig előnyös. Gazdasági, társadalmi szempontból vizsgálva a kérdést, azt mondhatjuk, ha a gazdasági háttere erősebb lenne és ezáltal a helyi bevételei is nagyobbak lennének, akkor nagyobb kisugárzó erővel bírna a település. Ha egy kicsit visszatekintünk a múltba, akkor elmondhatjuk, hogy 10 évvel ezelőtt egyáltalán nem volt ipari üzem Mórahalmon. A fejlesztéseknek köszönhetően már van, azonban azt hozzá kell tenni, hogy a település szinte a nulláról indult, ellentétben Kistelekkel, ahol korábban már sajtógyár, kábelgyár is üzemelt. Kistelek tulajdonképpen megmaradt a kistérségi központ szerepkörben, a pozícióját nem erősítették meg sem az autópályával

kapcsolatos beruházások, építések, sem az egyéb fejlesztések. Mórahalom óriási erőfeszítéseket tett és tesz annak érdekében, hogy növelje a gazdasági potenciálját, ez azonban még elmarad a lakosság elképzeléseitől.

Mórahalomot sok szempontból támadják a kistérség települései. Az egyik leggyakrabban elhangzó indok az, hogy a megszerzett forrásokat a település megtartja, nem eszközöl fejlesztéseket a kistérség más településein. Kiderült, hogy Mórahalom gyakran olyan források megszerzéséért indul, ahol nem konkurál a kistérség többi településével. Mórahalom nem csak saját „méretében” versenyez: más városokkal, akár Szegeddel is felveszi a versenyt. Ilyen esetekben a nagyok „leírják” a kisebb méretű, gazdaságilag gyengébb településeket és ezeket a küzdelmeket nagyrészt elbukják a kisebb települések. Inspirációként hathat azonban az a tény, a település egy nálánál nagyobb, erősebb partnerrel küzdött, amiből rengeteget lehet tanulni és profitálni. Tapasztalat szerzés szempontjából a településnek mindig többet adnak azok a küzdelmek, ahol egy erősebb, esélyesebb vetélytárssal kerül szembe az érdekérvényesítés során. Kistérségi központként Mórahalom az egész kistérség számára kutatja a pályázási lehetőségeket és általában el is készíti azokat. Számtalan olyan pályázat van, ahol nem Mórahalom Város pályázik, hanem a kistérség valamely települését pályáztatja tulajdonképpen Mórahalom: elkészíti a pályázatot annak érdekében, hogy a kistérség minden településére jusson fejlesztési forrás. Mórahalom nem azért sikeres a forrásszerzésben, mert magának szerzi azokat, hanem azért, mert együtt, közösen pályázik más településekkel. Példaként a kistérség legkisebb települését, Öttömöst említhetjük, ahol felújították a polgármesteri hivatalt, a művelődési házat, az iskolát, az iskolakonyhát, a teleházat, a közösségi házat, a központi teret, az óvodát, és a templomot is, a település utcái aszfaltozottak. Azt mondhatjuk, hogy jelenleg nincs mit fejleszteni. Öttömöst éves szinten több forráshoz juttatja Mórahalom, mint a szentesi kistérséghez tartozó közel 5000 lélekszámú Szegvárt a saját kistérségi központja. Rá kell jönnie minden kistérségnek, hogy a települések és a térség szerves fejlődési pályája az, ha a kistérségi központ húzóerővel rendelkezik, és ez által hatást gyakorol a térsége többi településére is.

A városfejlesztés egyik legmarkánsabb, legfontosabb forrása az ott élő népesség lokálpatriotizmusával, értelmi, érzelmi hozzáállásával, a másik fontos dolog a belső és a külső források rendelkezésre állása. Ahhoz, hogy a helyi lakosságot erőforrásként tudjuk kezelni, szimbolikus, a lakosság, az egyén számára is fontos ügyek, tervek kellenek, amelyek érzelmileg is motiválják az adott településen élő népességet. Ha kérdezzük valakit egy adott városról, akkor az emberek általában valamilyen teret, szobrot, vagy valamilyen külső jellemzőt sorolnak fel, ami hatást gyakorolt rájuk. Ha azt szeretnénk, hogy a helyiek

lokálpatriotizmusukkal részt vegyenek a városfejlesztésben, akkor kell, hogy ennek legyen egy külső megjelenési formája is. Mórahalom estében azt mondhatjuk, hogy a város eredetileg egy elterülő, lapos település, azonban napjainkban is folyik az intenzív beépítés, a terek létrehozása, a burkolt felületek bővítése, az építések színeket használnak és emeleteket építenek. Városépítészetben sem az általában jellemző stílust követi a város, hanem megpróbál egy új stílust kialakítani. Ha megnézzük a város épületeit, akkor megfigyelhető egyfajta koherencia és változatosság is: gömbölyded formák, lekerekítések, színek, tornyok, emeletek, nyílászárók sokszínűsége. Talán mondhatjuk, hogy kialakult egy mórahalmi stílus. Infrastruktúra területén egyértelmű a fejlődés, az energiahatékonyságra mostanában kiemelt figyelmet fordítanak: termálfűtést alkalmaznak a közintézményekben, a közeljövőben szeretnék bevezetni a tanyákon a napkollektoros rendszert. Mórahalom –fejlesztési elképzeléseit, terveit illetően- részben Szeged defektusaira épít: amiket Szeged nem tud pontossággal, egyediséggel, személyre szabottsággal megvalósítani, arra megpróbál fókuszálni a város. Ezek tulajdonképpen komplementer fejlesztések.

Mórahalom újjáépült, minden intézménye megújult, fizikailag, szellemileg felfrissült, de egy idő után el fog fáradni. Azok a civil szervezetek, gazdasági szervezetek, amelyek a 90-es években jöttek létre, most a csőd szélére kerültek, elfáradtak. A város is el tud fáradni, a funkció is el tud fáradni, a szervezet is el tud fáradni, a benne lévő ember is el tud fáradni- és ekkor újra kell formálni szervezetileg. Nem mindig az új funkció bevezetése a városfejlesztés feladata. Mórahalom esetében azonban kellenek az új funkciók, hiszen szinte a nulláról indult a település, majd feltornázta magát egy funkcionális szintre, a jövőben ezen a szinten egy pauza fog következni, majd utána ismét lendületet vesz a város- e város esetében fontosak az új funkciók. Ha ez a pauza rövid ideig tart, akkor a város meg tudja őrizni előnyét, ha hosszú ideig tart ez a pauza, akkor elveszítheti az előnyét, sőt a lemaradása is prognosztizálható.

Mórahalmon munkaerőhiány volt az utóbbi években. Az ipari üzemeknek köszönhetően a mezőgazdaságban felszabaduló munkaerő is megtalálta a helyét a munkaerőpiacon. (Mórahalmon 2008-ban a szociális pénzbeli juttatás akkora, mint 10 évvel ezelőtt.) A város lakossága folyamatosan nő, legutóbb 150 telket adtak el, a város demográfiai mutatói is megváltoztak, rengeteg fiatal költözött be, megfiatalodott a város. A fiataloknak vonzóak az olcsó telkek, a fürdő, a közterületek, a város kommunikációja, vagyis az a kép, ami Mórahalomról kialakult.

Mórahalom városa a tudatos városfejlesztő politika révén, az utóbbi években nagymértékű fejlődésnek indult, a gazdasági és lélekszámbeli növekedés figyelemre méltó. Ahhoz, hogy ez a pozitív tendencia megmaradjon, a fiatal lakosságot a városnak meg kell

tartania, az értelmiségi és szakképzett rétegnek munkahelyet, megélhetést kell biztosítania, az idősödő, a hátrányos helyzetben lévőknek és a társadalom periferiájára kerülteknek pedig szociális biztonságot kell teremtenie.

III. 2. Kistelek válaszai a feltett kérdésekre

A rendszerváltástól 1998-ig nem történt különösebb változás, a város pályázott a mindenki más által is pályázott TEKI-re, CÉDE-re, LEKI-re, gyakorlatilag csak ebből gazdálkodtak. A szó klasszikus értelmében vett városfejlesztés nem történt, csak az utcákat aszfaltozták, tulajdonképpen csak karbantartás jellegű infrastruktúrafejlesztés volt. 1999-2000-ben elindultak az előcsatlakozási alapok, ebből a város a VFC-t használta ki leginkább. A mostanihoz viszonyítva jelentősen kisebb források álltak rendelkezésre, viszont ezeket a forrásokat összevonták, így nagyobb volumenű fejlesztésekre, beruházásokra tudtak pályázni. Ebben az időszakban az egy főre vetített elnyert forrás tekintetében (országos szinten) Kistelek egyike volt a 3 legeredményesebb kistérségnek. Ekkor készült el a városközpont, amit közösségi funkciókkal töltötték meg. 2004-től lényegesen nagyobb források álltak rendelkezésre, gyakorlatilag a 10-20 milliós támogatásokat felváltották a 100-200 milliósak. Városfejlesztési szempontból egyre több szereplősek a fejlesztési folyamatok, folyamatosan bővül a kapcsolatrendszer, egyre több pályázatot helyeznek ki és ehhez vonnak be külső szakértőket, cégeket. Jelenleg kb. 50 közösségi célokat szolgáló pályázat fut, ha a vállalkozásokat és az önkormányzaton kívülieket is bele vesszük, akkor közel 100. A kisteleki ipari park napjainkban vált fogadóképesé, az alapinfrastruktúra tervei teljesen elkészültek, a különböző cégek részéről nagy az érdeklődés. 2006-2007-re utolérte magát a város, az előző 20-30 év helyben toporgását be kellett hozni. Eddig infrastruktúrára kellett költeni, hogy megalapozzák a későbbi fejlődést, fejlesztési lehetőségeket és vonzó telephelyet tudjanak biztosítani a majdani betelepülő cégeknek. Az Európai Unió csatlakozást követően, 2005-ben jött létre az Ipari Park. Az első ütemben zöldmezős beruházások számára közel 13 hektáros területet ajánlanak ki, a második ütemben szereplő barnamezős külterületi zóna a 80-as években kiépült ipartelepből áll, ahol a csarnokok és telephelyek korszerűsítése, bővítése és teljes közművesítése indokoltá vált az idők során. Az ipari területek, elsősorban Ipari Park címmel felruházott település elemek nagy vonzerőt gyakorolnak a külföldi és belföldi cégekre, vállalkozásokra és befektetőkre.

2. táblázat: A kisteleki Agrár-Logisztikai Parkhoz kapcsolódó fejlesztési elképzelések (2007-2013)

Projektek 2007-2013				
	Projekt rövid leírása	Becsült kgt. (Ft-ban)	Városrész	Fejlesztési cél
1.	Dísznövény Árverési Csarnok kialakítása	1500 millió	Külterületi akcióterület	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, a gazdasági ágazatok piacképességének és hatékonyságának fejlesztése, munkaerő-piaci viszonyok javítása, foglalkoztatás bővítése
2.	Térségi Agrárlogisztikai Központ továbbfejlesztése	500 millió Ft	Külterületi akcióterület	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, a gazdasági ágazatok piacképességének és hatékonyságának fejlesztése, munkaerő-piaci viszonyok javítása, foglalkoztatás bővítése
3.	Élelmiszeripari fejlesztés	600 millió Ft	Külterületi akcióterület	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, a gazdasági ágazatok piacképességének és hatékonyságának fejlesztése, munkaerő-piaci viszonyok javítása, foglalkoztatás bővítése

Forrás: Kistelek Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, p. 124.

3. táblázat: A kisteleki Ipari Parkhoz kapcsolódó fejlesztési elképzelések (2007-2013)

Projektek 2007-2013				
	Projekt rövid leírása	Becsült ktg.	Városrész	Fejlesztési cél
1.	Az ipari park teljes körű infrastrukturális kiépítése (villamosenergia, gázellátás, szennyvíz és csapadék elvezető rendszer, vízellátás, úthálózat, csarnoképületek)	140 millió Ft	Déli városrész	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, lakossági jövedelemszerzés elősegítése, vonzó gazdasági környezet és infrastruktúra kiépítésével hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
2.	Az ipari park szolgáltatásainak fejlesztése	25 millió Ft	Déli városrész	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, lakossági jövedelemszerzés elősegítése, vonzó gazdasági környezet és infrastruktúra kiépítésével hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
3.	Az ipari park területének bővítése és a hozzá tartozó infrastruktúrák kiépítése	35 millió Ft	Déli városrész	gazdasági környezet és infrastruktúra fejlesztése, hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
4.	Ipari park inkubátorház és innovációs központ kialakítása	120 millió Ft	Déli városrész	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, gazdasági környezet és infrastruktúra fejlesztése, hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
5.	Ipari park menedzsment humán- infrastrukturális és eszköz fejlesztése	45 millió Ft	Déli városrész	gazdasági környezet és infrastruktúra fejlesztése, hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
6.	Munkahelyteremtés és a hazai, külföldi befektetői tőke betelepüléséhez szükséges feltételek megteremtése	20 millió Ft	Déli városrész	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, vonzó gazdasági környezet és infrastruktúra kiépítésével hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése
7.	Az ipari park gazdaságfejlesztési célú együttműködésének erősítése (klaszterek és innováció)	40 millió Ft	Déli városrész	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, vonzó gazdasági környezet és infrastruktúra kiépítésével

Forrás: Kistelek Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, p. 126.

A város esetében mindenképpen meg kell említeni az idegenforgalmi és turisztikai adottságokat. Célszerű a Kisteleki Kistérség egészét vizsgálni mindahhoz, hogy a város lehetőségeit feltérképezzük, és átfogó képet kapjunk adottságairól. A Kistelek Kistérség országos szempontból is kiemelkedő idegenforgalmi – kultúrtörténeti központtal rendelkezik:

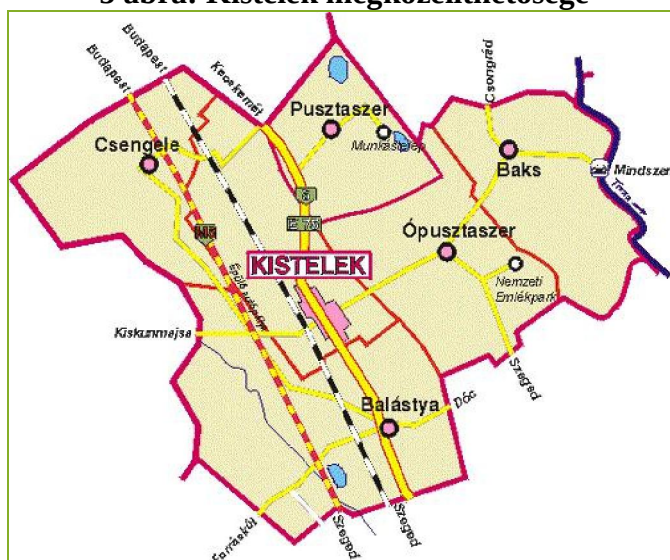
az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkkal, az idegenforgalom így alapvetően ma ide koncentrálódik. Ugyanakkor a turizmus, mint iparág több más területén is jelentős vonzerővel rendelkezik Kisteleken és környékén. A rekreáció és aktív turizmus lehetőségei közé tartozik a vízi turizmus és sportok, természetjárás és megfigyelés, kerékpározás, horgászat, vadászat, lovaglás, egyéb szabadidős és sporttevékenységek. A tanyai turizmus is nagy lehetőségeket rejt magában a város és tanyái számára, hiszen a kereslet adott az óriási tranzitforgalom, az Ópusztaszerre illetve Kiskunmajsára (termálfürdő) érkező vendégek révén. Magába foglalja a falusi és tanyai vendéglátást, az aktív turizmust, az agroturizmust (helyi és mezőgazdasági termékek eladása és bemutatása), a helyi szellemi és tárgyi emlékeket, kézműves termékeket bemutató programokat, a népi kultúrára, hagyományokra (pl. népzene – citerazenekar) épülő rendezvényeket, a gasztronómiai- és borturizmust. A falusi, tanyai turizmus – azzal, hogy erősíti a helyi identitástudatot, kiegészítő tevékenységet, pótlólagos jövedelemforrást jelent – a fejlődés ösztönzőjévé válhat.

Kistelek számára alapvetően korlátozó tényező a nem megfelelő pályázati rendszer: nem lehet előre tervezni, mert a jelenlegi szemléletben nem lehet tudni, hogy mi lesz 2 év múlva. Gyakorlatilag a 2009-2010-es időszakban is elkövetik ugyanazokat a korábbi hibákat, nehéz szakmai alapú város és területfejlesztésről beszélni, mert a politika felülírja azokat. A KSZ-ek nincsenek felkészülve a pályázatok fogadására, menedzselésére. A rendszerváltás során és következményeként megszűnt az akkor még falu mindkét mezőgazdasági szövetkezete és a kenyérgyár, melyek a lakosság jelentős részét foglalkoztatták. A helyükbe lépő vállalkozások kisebb létszámot foglalkoztatva, de a termelés intenzitását nem csökkentve kezdtek működni. A 2 mezőgazdasági termelőszövetkezetben dolgozóknak csak kis százaléka volt képes önállóan, saját tulajdonú területeken mezőgazdasági termelésbe kezdeni. Ezek az emberek hiába rendelkeztek megfelelő szaktudással és tapasztalattal, tőke és infrastruktúra nélkül nem tudtak olyan vállalkozásba és termelésbe kezdeni, amely biztosította volna családjaik számára a megélhetést. Az őstermelők, egyéni termelők, gazdasági társaságok és szövetkezetek gazdálkodási színvonala rendkívül heterogén. Legtöbb esetben a birtokok elaprózottsága és széttagoltsága, az eszköz- és tőkehiány, a korszerű termelési ismeretek, szaktudás hiánya, ezekkel összefüggésben a technológiai elmaradás hatékony termelést nem tesz lehetővé. Kevés a jól felszerelt, magas színvonalon és jövedelmezően termelő gazdaság. A foglalkoztatási problémákat napjainkra még nem sikerült orvosolni, illetve pótolni a rendszerváltás következményeként kiesett munkahelyeket. A városban számottevően csak a Kábelgyár, a Sajtüzem, az oktatási és egészségügyi, önkormányzati intézmények foglalkoztatnak, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők pedig kizárólag az önkormányzat

intézményeiben tudnak elhelyezkedni. Ennek is köszönhetően az értelmiségi fiatal korosztály - a lehetetlen munkavállalás miatt - általában elköltözik innen. A gazdasági szerkezetváltásnak, az állami támogatások csökkenésének alapvetően két következménye lett. Egyrészt megnövekedett a munkanélküliek száma, másrészt fokozódott a vállalkozási aktivitás (kényszervállalkozások). A város méretéből adódóan a kutatás és fejlesztés egyes ágazatai megfelelő intézmények és humán erőforrás hiányában nincsenek jelen. Egyetlen kivétel a kisteleki Unichem Kft., amely a helyi foglalkoztatás mellett kiemelt figyelmet fordít a K+F-re és több sikeres pályázatot valósított meg (GVOP, GOP, K+F az egyetemmel együtt).

Az élet minden területén érvényesül a tanyán élők hátrányos helyzete. A tanyák teljes körű infrastrukturális ellátása nehezen megoldható. A tanyai gyerekek iskolába csak nagy távolságok megtételével járhatnak, ugyanígy nehéz a gyermekvédelmi, az egészségügyi és a szociális feladatok ellátása is. A tanyán élők körében fokozottan jelentkeznek a pszichológiai problémák, a depresszió, öngyilkosság, valamint a másodrendű állampolgárság, az elzártság, a kirekesztettség érzése. A tanyák részben másodlagos otthonként is szolgálnak pihenési vagy gazdasági célokat. Az autópálya pozitív hatásait egyelőre nem tudják kihasználni, de mindenképpen jó, hogy a közlekedést megkönnyíti.

5 ábra: Kistelek megközelíthetősége

Forrás: Kistelek Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, pp. 61.

A város jövőképe a gazdaságfejlesztés és a foglalkoztatás fejlesztés felé mutat. Lassan teljessé válik a közszolgáltatás, gyakorlatilag mindent felújítottak, mostanra kialakították a város képét, már a gazdaságot kell fejleszteni, új elemeket behozni. Probléma a lakosság

fogyása, a településen jelenleg egyedül az önkormányzat és talán 1-2 vállalkozó ad munkát, ezt mindenképpen bővíteni kell. Fejlesztési lehetőség a város északi részén lévő Papfenyves turisztikai célú hasznosítása.

4. táblázat: A Papfenyves területére vonatkozó projektek (2007-2013)

Projektek 2007-2013				
	Projekt rövid leírása	Becsült ktg.	Városrész	Fejlesztési cél
1.	Papfenyves környéki területek erdősítése	18 millió Ft	Külterületi akcióterület	A természeti környezet minőségének javítása, a környezetvédelmet szolgáló infrastruktúra és a zöldterületek fejlesztése, a térség természeti vonzerőinek fejlesztése és kihasználása, az idegenforgalmi kínálat összehangolt fejlesztése.
2.	Papfenyves Termál Pihenőpark kialakítása	1000 millió Ft	Külterületi akcióterület	Gazdasági diverzifikáció, vállalkozásfejlesztés, a lakosság életminőségének javítása, hazai és külföldi tőkeberuházások ösztönzése a munkaerő-piaci viszonyok javítása
3.	A Termálvíz megújuló energiájának hasznosítása a Papfenyves Termál Pihenőpark projektben	1000 millió Ft	Külterületi akcióterület	A természeti környezet minőségének javítása, a környezetvédelmet szolgáló infrastruktúra fejlesztése, megújuló energiaforrások felhasználásának növelése.

Forrás: Kistelek Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, p. 123.

Erre a területre befektetőket keresnek, a külföldi tőkét célozzák (aquapark, golfpálya, komplex lovas szolgáltatások, szabadidőpark), a megvalósítási tanulmány már elkészült.

Az 1990-es évek végétől új gondolkodás jellemzi Kisteleket, amely az Európai Unió csatlakozása óta még markánsabbá vált. Tudatosabbá vált a településszerkezet alakítása, a terek beépítése. Ezt igazolják az ezredforduló éveiben a város egészében történt új építések és átalakítások is. Ahhoz, hogy Kistelek „igazi” kisvárossá nője ki magát, elengedhetetlen a tudatos tervezés, az akarat. Megköveteli ezt a szorító pénzhiány és az igényességre törekvés is. Ha ma valaki átutazik Kisteleken, még mindig megtapasztalhatja a beton- és aszfaltrengeteg ellenére a homok és a szél erejét, akár a város kellős közepén is. A várossá kinevezett „falu” továbbra is keresi városi létének elemeit, melyben meghatározó szerepet kapnak a település központi részei. Építészeti szempontból elsődleges cél, hogy a városiasodás településképi elemeit itt kell először létrehozni. A város határai soha nem azonosak a városi társadalom határaival. A városnak szüksége van a környező térségre, akár mint földterületre bizonyos létesítményekhez, akár mint pihenőhelyre vagy kikapcsolódási lehetőségre a városlakók számára. Fordítva, pedig a környező térségnek van szüksége a város

nyújtotta (kulturális, egészségügyi, kereskedelmi, stb.) szolgáltatásokra és munkalehetőségekre.

III. 3. Sándorfalva válaszai a feltett kérdésekre

Sándorfalván gyakorlatilag a legutóbbi két évben történtek változások, az előtte lévő időszakot a stagnálás jellemezte. Ekkortól készültek tanulmányok, ekkor készült el a város rendezési terve, ami jelenleg módosítás alatt áll. 2007 előtti időszak a várossá nyilvánításról szólt, illetve a rendezési terv készítéséről. Ekkor csupán 1-2 uniós pályázatot készítettek, jelentős beruházások nem történtek. Előcsatlakozási Alapok közül a SAPARD-ot használták ki leginkább, bár a fejlesztések volumene igen kicsi volt: mindösszesen egy épületet sikerült felújítani és egy fűnyírót vettek az iskolának a támogatásból. A tartalékok nagy részét infrastruktúrafejlesztésre (útépítésre) költötték, ami javított a város képén. 2007-től elsődleges volt az új pályázati rendszerre való felkészülés. Előzetes kalkuláció szerint a 2007-2013 közötti időszakban 1,5 milliárd Ft-nyi pénzeszközt szeretnének lehívni a város számára. A tervezett forrás lehívásokat olyan projektek kidolgozásával szeretnék elérni, amelyek illeszkednek a Pallavicini-tervhez. A Pallavicini-terv Sándorfalva 7-8 évre szóló, területi határozattal elfogadott városfejlesztési koncepciója. Az Európai Unió csatlakozás nem hozott markáns változást a település életében, ekkor csak 1-2 pályázaton sikerült részt venniük, nem volt apparátus a pályázatok megírására. Szinte minden fejlesztés illik a Pallavicini-tervbe, így gyakorlatilag arra pályázik a város, amire pénzt adnak. A településfejlesztésen dolgozók a pályázati lehetőségeknél szem előtt tartják azt is, hogy a megvalósulást követően 5 éven keresztül fenntartási kötelezettségük van, viszont utána már másra is használhatják a fejlesztés tárgyát. A fő probléma a sorrendiség: mivel azokra a fejlesztési lehetőségekre pályáz a város, amire forrást adnak, egyáltalán nem biztos, hogy a legszükségesebb beruházások valósulnak meg (például Sándorfalván nem útfelújításra lenne szükség, hanem sokkal inkább a gazdaságélénkítés és a turisztikai fejlesztéseket kellene előtérbe helyezni).

A rendszerváltást követően gyakorlatilag teljesen megszűnt az ipar a városban. A megszűnt munkahelyeken dolgozók egy része vállalkozóvá vált, más része Szegeden talált munkát. Mórahalommal ellentétben, Sándorfalva csak az utóbbi években kezdett el városiasodni. A település szerkezetéből adódóan (pl: széles utcák) sok lehetőséget látnak a szakemberek. Noha eddig még semmi nagyobb beruházás nem készült el (kivéve egy műfüves sportpálya), a fejlesztők bizakodóak. A polgármesteri hivatal jelenlegi 2. bejárata napjainkban készült el, akadálymentesített feljáróval, vizesblokkal, azonban nem látszik a

hivatal főbejárata. A főbejáratra helyezendő táblákra nincs saját és pályázati forrás sem, így azt nem helyezték el.

A település céljai akkor válhatnak tényleges cselekvési programmá, ha az intézkedések, a kijelölt akciók műszaki és pénzügyi tartalmat kapnak konkrét építési, kivitelezési engedélyes tervek és költségvetések formájában. Ezeket tartalmazza a város akcióterve. Ez a program jelentősen hozzájárulhat az önkormányzat által meghatározott hosszú távú fejlesztési célok pénzügyi volumenének megszerzéséhez, ezáltal céljaik realizálásához. A település életében a 2007-2013-as fejlesztési időszaknak jelentősen nagyobb szerepe van, mint a csatlakozás utáni éveknek volt.

Sándorfalván korlátozó tényező az önerő. Fontosnak tartják a felelősségteljes pályázást is, mert a megvalósítás után következik a fenntartás, felelőtlenül nem lehet pályázni. Alaposan át kell gondolni, hogy mire nyújtanak be pályázatot, nem szabad mindent megpályázni. Nagyon sok kötöttséget is jelentenek az uniós pályázatok, egyszerre adnak lehetőséget, ugyanakkor megfojtják a pályázót. A pályázatok jelentős részénél kritérium, hogy profitot nem termelhet, bérleti díjat nem lehet szedni. Sándorfalva határai nem tágíthatóak: a város szélső utcáinak egy része már Szatymaz közigazgatási határába nyúlik. Az utca beépített oldala Sándorfalva, a másik Szatymaz. A belterületi határ külső része a Kiskunsági Nemzeti Park által és a Natura 2000 által védett terület. Fizikailag nem tudják növelni a település területét, mert tájvédelmi körzetbe nem építhetnek. Gyakorlatilag az ipar nem tud fejlődni, mert nincs hol. A gazdasági szféra nem fejlődhet nagy tempóban, a város próbál a Kiskunsági Nemzeti Parkkal valamilyen csereterületet kialakítani. A város szélén található ipari terület magánkézben van, de nem tudja megvenni az önkormányzat, mert hihetetlenül magas árakat kérnek érte. Ebben a városban inkább a kulturális és az oktatási vonal, valamint a turizmus kerülhet előtérbe. A későbbiekben gimnáziumi osztályok indítását is tervezik, turisztikai területen az Orchideás Tavak szabadidőpark létrehozása szerepel a tervek között. Az önkormányzat megvette a tavakat, már viszonylag előrehaladott állapotban van a megvalósítás. A komplexumon helyet kap egy napozó rész, strand terület, fürdőtó, egy horgásztó, egy vízisport-telep, gyerektábor. A kisváros működéséhez szükséges intézményrendszer (bölcsőde, óvoda, iskola) kielégíti az igényeket, már csak a középiskola hiányzik. Annak érdekében, hogy a város hosszú távú fejlődése fenntartható legyen, a fejlődést szolgáló elképzeléseket egységes városfejlesztési koncepcióban kell megfogalmazni, így kijelölhető egy, a város számára járható, ésszerű út. Ezen keresztül javulhat a sándorfalviak életminősége és a manapság alvóvárosnak minősített településből pezsgő, a nagyváros közelségét kihasználó, „élhető” európai színvonalú kisvárossá nőheti ki magát.

Sándorfalván olyan célokat, intézkedéseket kell kialakítani, amelyek alkalmassá teszik a várost népességének megtartására, növelésére.

III. 4. Mindszent válaszai a feltett kérdésekre

A település nem volt szerencsés a pályázatok és az Európai Unió támogatások tekintetében. Előcsatlakozási alapok közül a SAPARD-dal és a PHARE-ral próbálkoztak, de nem nagy sikerrel. A nyertes pályázataik felét nyertesnek nyilvánították, de sajnos nem maradt rá forrás. Az uniós pályázatokat intenzíven írják, azonban a költségvetési források nagyon szűk keretet engedélyeznek. Az egyik TIOP támogatás keretében tulajdonképpen egy „szolgáltatói csomagra” lehetett pályázni. Az eredeti elképzelés szerint a pályázat infrastruktúrafejlesztésből (TIOP) és az arra épülő informatikai (TÁMOP) fejlesztésből áll. Eredetileg úgy hirdették, hogy a nyertes TIOP pályázattal együtt a TÁMOP-os pályázat is nyer, emiatt csak komplexen lehetett pályázni, komplex programmal. Menet közben módosítottak rajta, és végül külön kezelték a komplex program egymásra épülő, egymást kiegészítő részeit. Így történhetett meg, hogy a település nem nyerte el az infrastruktúrafejlesztési támogatást, csak az informatikai fejlesztést. Gyakorlatilag egy omladozó épületben létrehozhatják a 22. század iskoláját. A választópolgárok számára ebből az egészből csak annyi látható, hogy az omladozó falak közé csúcstechnikát visznek. Egyik nagy beruházás a bérlakás állomány növelése volt, az újonnan megépült lakásokat fecskelakásnak szánták, de sajnos 4-5 év alatt- napjainkra- már szociális bérlakássá váltak. Nagyon sokan dolgoznak Szentesen, Vásárhelyen, mert Mindszenten noha csönd van, tiszta levegő és nyugalom, de munkalehetőség, szolgáltatások szinte nincsenek. A konzervatív gondolkodás miatt nehéz eladni az újító szándékot, nehéz bármi innovatívát bevezetni.

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy 2006-tól csökkent az önkormányzat által beadott pályázatok száma, aminek több oka is van: az önkormányzat pénzügyi teljesítőképessége nagymértékben romlott, emiatt az önrészt sem tudják biztosítani, a másik a megnövekedett adminisztráció: 3-4-szeres mennyiségre nőtt a beadandó dokumentumok száma. Ez ezért probléma, mert a legtöbb pályázathoz kész tervek kellenek. A testület viszont akkor engedi a tervek elkészítését, ha már egyértelmű, hogy mire lehet pályázni. Ha a pályázati felhívás megjelenésekor (ekkor egyértelművé válik, hogy mire lehet pályázni) kezdik el a tervek elkészíttetését, akkor már elkéstek, mert a pályázat beadási határidejéig nem készülnek el a dokumentációk, azokat pedig mellékelni kell a pályázathoz. Kész tervek esetében probléma lehet az is, hogy olyan tartalmi elemek hiányoznak belőle, amit a

potenciális pályázó nem tervezetett bele, azonban a kiírás kéri. Ez esetben a terv módosítására kevés a megadott idő.. A településen csak a középületek vannak csatornázva. A szennyvíztisztító gyakorlatilag egy ülepítő árok, amiben áll a szennyvíz, majd megy tovább a Tiszába. Ezt a lehetetlen helyzetet kellene megoldani, és a pályázatírás szinte csak ezzel foglalkozik. A város csekély pályázati aktivitását az okozza, hogy az uniós pályázatok önrésze jelenleg nincs forrás, vagy nincs hozzá terv, vagy nem felel meg a képviselőtestületnek. A pályázatok számának csökkenéséhez hozzájárul az az ellentmondás is, hogy a város hátrányos helyzetű, de a kistérség, amelyben elhelyezkedik az nem. Szerepel a Hódmezővásárhelyi kistérség (Mindszent a Hódmezővásárhelyi kistérségbe tartozik) a 311/2007 kormányrendelet alapján a hátrányos helyzetű kistérségek között, de a pályázatoknál jelenleg a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségeknek van a legnagyobb esélyük, nekik kisebb önrész kell, több támogatásban részesülhetnek. Hódmezővásárhely, Mártély, Mindszent és Székkutas tartozik még a kistérségbe, de Hódmezővásárhelynek annyira erősek a mutatói, hogy „húzza” magával a többi települést is. A gazdasági válság kirobbanása óta a település pénzügyi stabilitásának a megtartása a fontos, nem gondolkodhatnak önerős pályázatokban. Előfordul, hogy „potyautasként” vesznek részt a pályázatokon, de csak ott, ahol nem kell önerő. Természetesen Mindszent is, mint mindenki más örömmel üdvözlölné, ha a pályázatokban nem kellene önrészt fizetni, mert ily módon sokkal több támogatáshoz juthatnának. A decentralizált hazai forrásokra is pályázhatnának, TEKI-ből, LEKI-ből megcsinálhatná a település a közlekedési infrastruktúráját. Sok olyan pályázat van, amelyből pont a kistérségi központ által feljavított mutatók miatt esnek ki. Amíg a TEKI-re pályáztak, elindult az utcák, járdák és a közintézmények felújítása, éves szinten 20-30 millió forintot tudtak nyerni, ami egy kistélepülés esetében komoly összegnek számít. Amióta ez megszűnt, azóta nincsenek ilyen jellegű fejlesztések. Mindszenten 7600 lakos él, azonban a települést egy 80 ezres kistérség alapján ítélik meg, s ez a döntő abban, hogy mely pályázatokon vehet részt, mekkora önerőt kell hozzátennie és egyáltalán milyen fejlesztéseket tud eszközölni. A település mindenesetre támaszkodhat a mezőgazdasági termelés hagyományaira, a termőföld jó minőségű, átlagosan magas aranykorona értékű talajok vannak Mindszenten. Az állattartás és állattenyésztés komoly gazdasági tényező a településen, az állattenyésztés viszonylag fejlett és a szakmai háttér is rendelkezésre áll. A Tisza és hullámtere, a Kurca és a halastavak a Natura 2000 hálózat részei és ökológiai folyosót alkotnak, jelentős tájképi értéket képviselnek, a településen lévő kunhalmok ex lege védett területek.

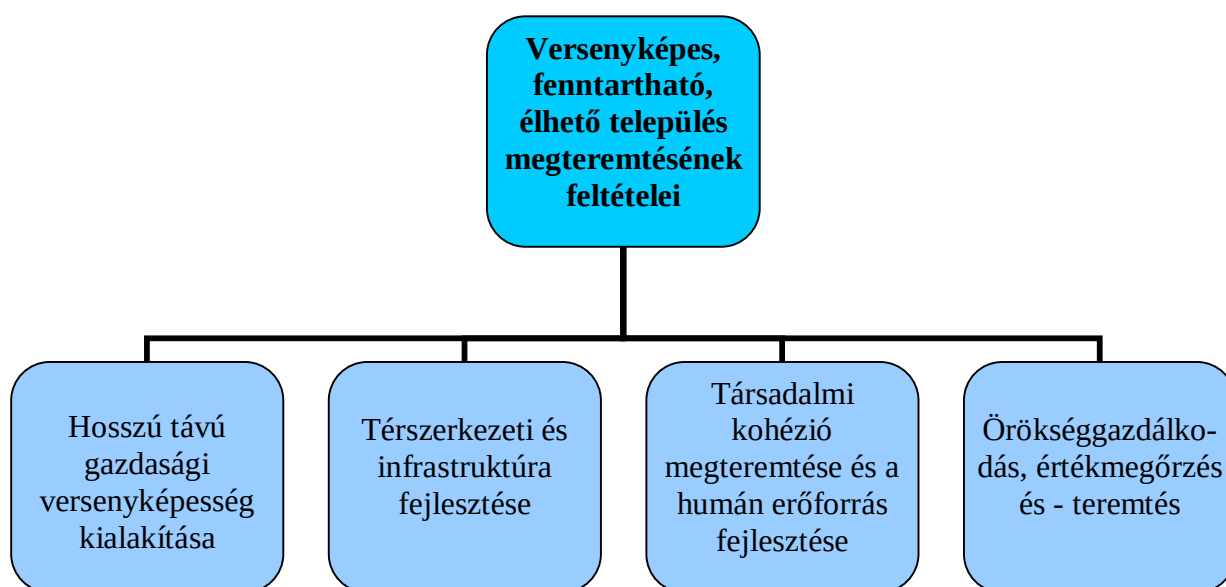
Mindszent esetében a korlátozások főként azt jelentik, hogy a pályázati rendszer nem biztosít kedvezményeket a hátrányos helyzetű település számára, illetve az önkormányzat nem tud önrészt biztosítani a fejlesztésekhez. Szomorú, hogy sok pályázat esetében előre lehet tudni a nyertesek 80%-át és a maradék 20%-ért megy a harc. Mindszентtel szemben borítékolni lehet, hogy a megye többi városa nyer egy pályázaton, ez politika is és hátrányos helyzet kérdése is. Az ipar teljesen megszűnt, a barnamezős területek a volt alumíniumipar maradványai. Érdekes, hogy a területek magánkézbe kerültek, elvileg nem érnek semmit. Amikor azonban az önkormányzat jelzi vételi szándékát, akkor azonnal felveszik az árát, s emiatt ezeket a területeket nem tudja megvásárolni az önkormányzat, s így nem is tud rehabilitációra pályázni. A települést természetes fogyás, a helyi értelmiség elvándorlása jellemzi. Jelentősebb munkavállalói létszámot foglalkoztató gazdasági vállalkozás nem létesült a településen. Az egészségügyi ellátás csak alapszinten megoldott, egyéb esetben a betegeknek Hódmezővásárhelyre kell járniuk. Az elaprózódott földterületek nagysága, az alapinfrastruktúra hiánya a farmgazdaságok kialakulását és a tanya-rehabilitációt nehezíti. A mezőgazdasági termékek feldolgozóiparának hiánya (hozzáadott értékteremtés a városon kívül történik), a mezőgazdasági termékek feldolgozatlanul hagyják el a települést. A meglévő ipari vállalkozások piacvesztése, gazdasági erejük csökkenése tapasztalható, egyáltalán nem jelenik meg a fejlett iparra jellemző tudás-intenzív szektor és csúcstechnológia és tulajdonképpen hiányoznak a modern gazdaságokra jellemző, dinamikusan fejlődő, kis nyersanyagigényű, kedvező profittermelő képességű, bővülő piaccal rendelkező iparágak is. A turisztikai tevékenység nincs összehangolva és a létesítményi feltételek sem alakultak ki. A turisztikai szálláshelyek szinte teljesen hiányoznak, a települési adottságok kihasználatlanok, a turisztikai marketing tevékenység teljesen hiányzik.

A város nagy előnyének tartják, hogy látható a tudás, a műveltség. Mindszent két „nagy” település között van, ide magától nem települ ki semmilyen gyár, üzem, ide kell vonzani, s ezen dolgoznak a szakemberek. A településen élő gyermekek országos szinten nagyon jó helyezéseket érnek el a különböző sport és tanulmányi versenyeken, ez a pedagógusok minőségi munkájának köszönhető. A település vonzereje turisztikai szempontból a Tisza, a horgász turizmus és a lovasturizmus. A város kiterjedése nagy, a külterületek mindegyike mezőgazdasági és állattenyésztési terület, lehetőség van a bővülésre, ez hozzájárulhat a fejlődéshez.

Az Európai Unió csatlakozás új helyzet elé állította a településeket, köztük Mindszentet is. A munkaerő, a tőke, az információ és a kultúra szabad áramlása olyan lehetőséget jelent, ami történelmi esélyt ad a fejlett országokhoz történő felzárkózásra. A pályázati pénzek sikeres

felhasználásával kell megerősíteni az adottságokat és felszámolni a visszahúzó erőt jelentő akadályokat. A saját erősségek felismerésével és felhasználásával, a magas hozzáadott értéket előállító termékek és szolgáltatások biztosításával lehet a globális versenyben helyt állni. A mennyiségi fejlődés helyett a minőségi válik meghatározóvá. Annak lesz esélye, aki kedvező környezeti, társadalmi, gazdasági élethez és versenyképességet tud teremteni, ugyanakkor az élethez és a versenyképesség egyensúlyát, a fenntarthatóságot emberöltőkre biztosítani tudja.

6. ábra: Mindszent városfejlesztési prioritásai

Forrás: Mindszent Város településfejlesztési koncepciója, jóváhagyott terv, 2009 alapján saját szerkesztés

III. 4. Csongrád válaszai a feltett kérdésekre

Az Európai Unió csatlakozás előtt és közvetlenül utána nem történt túl sok fejlesztés a városban, talán az ipari parkot lehetne kiemelni. A privatizációs hullám főként a nagyvállalatokat érintette kedvezőtlenül, a sorra leépülő üzemek dolgozói a mezőgazdaságban próbáltak menedéket keresni. Az utóbbi években létrejött vállalatok az ipar területén ismét megnövelték a foglalkoztatottságot, remélhetőleg a jövőben a Csongrádi Ipari Park fejlesztésével, segítségével ez a szám bővülni fog. A térség gazdasági struktúrája a kilencvenes években átalakult: a régi nagyvállalatok felbomlottak kisebb gazdasági társaságokra, másrészt új, többnyire kisméretű gazdálkodó szervezetek alakultak. 15 évnek el kellett telnie ahhoz, hogy látszódjék a gazdasági fejlődés, jelenleg fejlődik a foglalkoztatott humán erőforrás és a technikai és technológiai háttér is. Az előcsatlakozási alapokról annyit mondhatunk, hogy Csongrád egyáltalán nem tudta kihasználni az általuk nyújtott lehetőségeket, egyedül a SAPARD program (külterületi út, piacfejlesztés, parkfelújítás) futott

a városban. Határmenti programja nem volt a városnak, mert központilag eleve kevés forrást allokáltak erre a célra, illetve a közvetlen határ menti települések az egészet elvitték, kár volt erőltetni Csongrádon. Az előcsatlakozási pénzek kb. 150-160 millió forintot tettek ki, ezek közül kivétel a 62 települést összefogó 11-12 milliárd forintos Homokhátsági hulladékkezelési ISPA projektet, amelynek Csongrád gesztora. 2007-2008-ban Csongrádnak 5 sikeres pályázata volt, a Csongrádi kistérségnek még ezen kívül 5, ami helyben valósul meg, de nem az önkormányzat a pályázó- ezek főként humán erőforrás fejlesztési projektek. A legfontosabb közúti kapcsolat, az M5 autópálya elérése viszonylag egyszerű, mert a távolság mindössze 25 km, azonban a magyar autópálya-hálózat továbbépülésével Csongrád pozíciója gyengülhet; pozícióját a 451-es főút M5-re hordó forgalmának „megcsapolásával” tarthatja meg, ezen útszakasz fejlesztése egyik fontos projektje a városnak. illetve jelentős a csongrádi gátrekonstrukció. Ez összesen 11-12 pályázat, összértékük meghaladja az 5,5 milliárd forintot; ezeken kívül még további 12 milliárd forintos igény van elbírálás alatt (városközpont, rehabilitáció, szakrendelő) Ez összességében 20-22 pályázatot jelent. Ez nagyságrendekkel több, mint amit az elmúlt időszakban a város aktiválni tudott.

Az állandó népesség csökkenése az utóbbi évek jól megfigyelhető tendenciája, a fogyás mértéke ma a megyei városok átlagának több mint a kétszerese. Csongrádon nem a gyerekek száma kiugróan kevés, hanem az egyedülálló nyugdíjasok aránya nagyon magas, és az aktív korúak hányada alacsony. Nagy probléma, hogy fiatal szakember hiány van, a humán pályázatok közül éppen ezért kiemelhetjük a jelenleg tervezés alatt álló, kb. 8-10 projektet, amelyek a munkahelyteremtésre és megtartásra fókuszálnak, illetve képzési és ifjúsági támogatásokat jelentenek. Az oktatás problémája jelenleg az, hogy nem felel meg a piaci igényeknek, nincs hatékony információáramlás az ipar és az oktatási intézmények között, ezért gyakran nem áll rendelkezésre jól képzett hatékony munkaerő. Jövőbeni célok közé tartozik az oktatás minőségi irányításának megszervezése, hatékony felnőttképzés kialakítása is. A Csongrádi Környezetvédelmi Ipari Park 1998-ban alakult, 2003-ban jelentős élénkülés mutatkozott a vállalkozások terén. Számos érdeklődés mutatkozik a még beépítetlen, zöld mezős területek iránt, amely további fejlődés lehetőségeit vetíti elő. Az ipari park jól kihasznált, a területek nagy részét már eladták.

A mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatottságban a kitűnő természeti adottságokhoz képest alacsony. Ezt a tényt a jelenlegi korszerűtlen agrárgazdasági struktúra mellett gyengeségnek kell tekintenünk, mivel a korábbi agrárdolgozók foglalkoztatása szociális feszültségek forrása. Csongrád agráriumának termelési szerkezete eltér a megszokottól: kevesebb a gabonaféle, több a gyep, a szőlő és sajnos a parlagon hagyott terület. A térségben

mezőgazdasági termékek feldolgozása nagy hagyományokkal rendelkezik, az üzemi háttér kiaknázatlan lehetőségeket nyújt, ezzel szemben a feldolgozás nem szerepel kellő súllyal a térség iparában. A szőlő termelési szerkezete az elmúlt ötven évben többször változott, a termelő szövetkezetek a kezelésükbe került nagy kézimunka igényű ültetvényeket felszámolták, majd meghonosodtak a nagyüzemi viszonyokhoz jobban adaptálható magas művelési módok, ill. fajták. Ez magával hozta, hogy az addig uralkodó minőségi szemlélet átalakult mennyiségivé. A gyümölcstermesztés az utóbbi években a nagyüzemek megszűnése ill. az egykori nagyüzemi ültetvények kipusztulása miatt jelentősen visszaszorult a térségben. A mezőgazdasághoz kapcsolódó élelmiszeripari feldolgozás a térség iparában nincs jelen kellő súllyal. A mezőgazdaság átalakulási folyamata legérzékenyebben az élelmiszer feldolgozást érintette, a keleti piacok összeomlása szinte megoldhatatlan helyzetet teremtett főként a baromfi- és boriparban. Az elmúlt években dinamikusan fejlődött a biogazdálkodás, jelenleg a biotermelők egyesületbe tömörülnek, közösen képviselve érdekeiket. A jövőben a bio-ökogazdálkodás támogatása fontos feladat, meg kell találni azokat a helyi jellegzetes, tájspecifikus élelmiszerek készítésének lehetőségeit, amelyek a térségre jellemzőek illetve a falusi turizmus egyik alapját szolgáltatathatják. A biotermelés biztosíthat alternatív jövedelemszerzési lehetőséget és biztosít jelenleg is. A vidéki településeken találhatóak a helyi élelmiszereket előállító lakosok is, nagyrészt azonban termékeiket csak a helyi piacokon értékesítik. Minőségileg megfelelnek a követelményeknek, ám gyakran nem rendelkeznek hivatalos tanúsítvánnyal. Az állattenyésztés annak ellenére, hogy komoly hagyományokkal rendelkezik, drasztikusan lecsökkent a térségben. A csökkenés a kereslet visszaesésével, a jövedelmezőség nagyarányú romlásával függ össze. Csongrád birtokstruktúrája az ország más részeihez képest is fenntarthatatlanul elaprózott, az átlagos birtokméret kisebb az országos átlagnál. Ez annak ellenére igaz, hogy Csongrád vidékén nagygazdaságok is jelen vannak.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy Csongrád ma iparváros. A város iparát fontos erősségként kell számon tartani, mert a jelenlévő ipar nem tekinthető strukturálisan problémásnak, hanyatlónak vagy környezeti szempontból károsnak. Csongrádnak gyökeres ipari szerkezetváltásra nincs szüksége, az alacsony jövedelmet termelő ipar helyett egyre inkább a korszerűbb, emberi erőforrásokra épülő vállalkozások megtelepedését kell ösztönözni. A tudásintenzív, K+F orientált ipar megjelenésére emberi erőforrások hiányában nem lehet számítani. Az ipar akár korszerűsödni fog, akár leépül, foglalkoztatóképessége mindenképpen csökkenni fog, amit csak a szolgáltató szektor tud felszívni. A technológia korszerűsödése ugyanis a munkahelyek számának csökkenését vonja maga után, a leépülés esetén a munkalehetőség csökkenés triviális. A közép vállalatok léte Csongrád számára óriási

kincs, mert ezek a vállalatok a város életébe mélyen beágyazottak, kötődnek a településhez, jelentős foglalkoztatók, és a város fejlődése iránt elkötelezettek. Emellett jelen vannak a kisvállalkozások, melyek között sok tőkehiányos, fejlődésképtelen. Ha a terciér szektor nem erősödik meg, munkanélküliséggel, elvándorlással kell szembenéznie a városnak.

A nyertes pályázatokról összességében azt mondhatjuk, hogy azok még nem valósultak meg, ugyanis ezek a projektek jelenleg nyertesek, vagy a második fordulóba léptek, vagy Támogatási Szerződés kötés zajlik. Ezeknek a megvalósulási fázisa 2009-2010-ben várható, a hatásuk még később lesz érezhető. Sokat remélnek ezektől, mert ezek az infrastruktúra fejlesztések (belterületi, külterületi út, elkerülő út, városközpont rehabilitáció, a Holt-Tisza rehabilitációja, ami tulajdonképpen a további turisztikai lehetőségeket teremti meg, szakrendelő felújítás, oktatási intézmények felújítása) révén a gazdasági fejlődésnek kedvezőbb feltételeket teremtenek. A felsoroltak nem munkahelyteremtő beruházások, de ezek nélkül nem lehet továbblépni, nem lehet munkahelyeket teremteni. Ezek olyan infrastruktúra- és szolgáltatásfejlesztést is jelentenek, amiket egy befektető számításba vesz egy-egy döntésénél.

5. táblázat: Csongrád Város Önkormányzatának pályázati összesítője 2009. február elején

Projekt címe	Megvalósítás helye	Pályázó neve	Támogatás forrása (pályázat számának megjelölése)	Beruházás bekerülési költsége (eFt)	Támogatási igény (eFt)	Önerő mértéke (eFt)	Pályázat állapota (támogatott- nem támogatott, bírálat alatt)
Szakrendelő felújítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	640 915	540 000	100 915	befogadva, bírálat folyamatban
Szennyvíztisztító telep bővítése	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	KEOP	479 500	407 575	71 925	nyertes
Városközpont rehabilitáció	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	1 249 115	969 533	279 582	befogadva, bírálat folyamatban
Holtág rehabilitáció	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	549 000	494 100	54 900	nyertes
Mesevár bölcsőde infrastrukturális fejlesztése	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	112 972	101 675	11 297	befogadva, bírálat folyamatban
Bökényi útszakaszok útburkolat felújítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	72 647	61 750	10 897	nyertes
Központi utak útburkolatának felújítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	115 933	98 543	17 390	nyertes
Gyalogtúra útvonal kialakítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	37 729	32 069	5 660	nyertes
Polgármesteri hivatalok szervezetfejlesztése	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	ÁROP	19 440	17 865	1 575	sikertelen
Fürdőfelújítás	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	953 317	457 592	495 725	sikertelen
Bercsényi u. óvoda infrastrukturális fejlesztése	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	DAOP	82 662	74 396	8 266	sikertelen
Bokros Árpád vezér út felújítás	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEKI	6654	4658	1996	sikeres
Parkolók létesítése, Tulipán u. összekötő út	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEKI	16802	11761	5041	sikeres
Gyalogjárdák felújítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEKI	18041	12628	5413	sikeres
Hunyadi tér - Dózsa György tér	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEUT	23836	11918	11918	sikeres
Bihari u, Vadnai u. útburkolat felújítása	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEUT	8656	4328	4328	sikeres
Fővenyi utca útfelújítás	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	TEUT	11584	5792	5792	sikeres
Strandröplabda pálya létesítése	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	ÖTM	5232	3482	1750	sikeres
Turisztikai online kiadvány-MAG	Csongrád	Csongrád Város Önkormányzata	ÖTM	5040	2520	2520	sikeres

Forrás:interjúadatok alapján saját szerkesztés

A társadalom állapotát jelző mutatók lehangolóak: a város lakossága több mint 5%-kal csökkent az ezredforduló óta, a természetes szaporodás közel -10 ezrelék, vagyis 10 ezrelékes természetes fogyásról beszélhetünk. A képzett fiatalok elhagyják a várost, az időskorúak aránya a megyében a legnagyobb, a korábbi nagy foglalkoztatóknál a munkavállalók száma elenyésző a korábbihoz képest.

Jelentős fejlesztést igényel a belvízproblémák rendezése, amely részben a hálózat rehabilitációját, részben a szükséges záportározók kialakítását, beépülésük elleni védelem biztosítását jelenti. Bizonytalan a megkezdett majd leállított Csongrádi vízlépcső jövője.

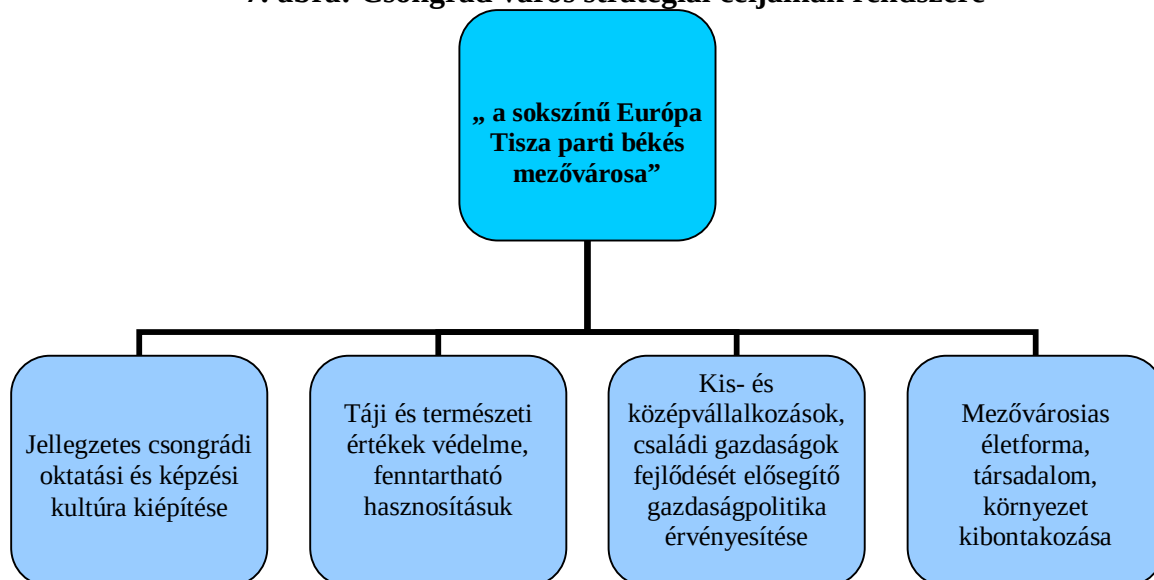
Csongrád mind a Kecskemét-Kiskunfélegyháza és a Szeged-Hódmezővásárhely várospárhoz viszonylag közel van, tehát két regionális piac vonzáskörzetébe tartozik. Nagy hátrány, hogy a távolság miatt ez a vonzás a napi ingázás szempontjából már túlságosan nagy. Csongrád, mint a Szentes-Csongrád várospár tagja egyszerre nyújthatja a kisvárosi intimitás és a középvárosi szintű szolgáltatási, munkaerő-piaci kínálat előnyeit, amennyiben a két város közötti együttműködés olyan szintre tud eljutni, hogy a befektetői piacon együtt tudnak megjelenni. Szentes közelsége előny abból a szempontból, hogy így a két város együtt 50.000 fős piacot jelent, tehát a szolgáltatások széles köre érhető el Csongrádról Szentesre és viszont 10-20 percen belül. Hátrány viszont, hogy a másfélszer akkora Szentes a szűkösen rendelkezésre álló erőforrásokat eddig jobbra elszívta.

A gazdaságfejlődés szempontjából nagyon fontos a tőkeformák helyi jelenléte, illetve azok egymásba való konvertálása. Csongrád esetében a tőkefajták közül humántőkében és pénztőkében hiány van, miközben a természeti, környezeti tőkében a város gazdag. A szükséges pénztőkét elsősorban az Európai Unió strukturális alapjaiból lehet és kell megszerezni. Kihaszíratlanok a város páratlan lehetőségei a vízi turizmus, a kerékpáros turizmus és az ökológiai turizmus területén. A tanyasi turizmus és a borturizmus lehetőségei teljességgel feltáratlanok, ebben a vonatkozásban még az értékek felmérésére sem került sor. Az egész város természetvédelmi szempontból érzékeny területté nyilvánított, amelyre az alábbi jogszabályok vonatkoznak: (26/1998.(VII.10.) KTM rendelet, 8006/2001 KöM tájékoztató, 1996. évi LIII. törvény, 1/1996.(II.2.) önkormányzati rendelet, 2/2002.(I.23.) KöM-FVM) együttes rendelet. A sok jogszabályi kötelezettség csökkenti a befektetői kedvet a város területén, és emiatt a város olyan ágazatokat is befogad, amelyek nem illeszkednek a város arculatához. Számos veszélyt is rejt a 451-es elkerülő út megépítése: elszívhatja a városból a kereskedelmet és a szolgáltatásokat. A városközpont kiürülhet, miközben az új nyomvonal mentén zöldmezős beruházások jelennek meg, amelyeknek a város a „mindennek örülnünk kell, ami munkahelyet teremt” elv alapján nem fog korlátot szabni.

Csongrádi beszélgető partnerem azt tapasztalta, hogy egyre nehezebb pályázni, mert egyre több kritériumnak kell megfelelni, egyre specifikusabbak a kiírások és egyre nagyobb és vaskosabb dokumentációkat kell elkészíteni, megnőtt a bürokrácia, a tervezett fejlesztés kivitelezése és fenntartása sem egyszerű. A területfejlesztési intézményrendszer nemcsak pénzzel és információval van a szükségesnél gyengébben ellátva, de hiányzik a megfelelő szakmai, szolgáltatási háttér is. A tanácsadással foglalkozó szervezetekkel, a felsőoktatási intézményekkel, a kutatóintézetekkel esetleges a kapcsolat mind önkormányzati, mind országos szinten. Az Európai Unióval és a fejlesztési, pályázási lehetőségekkel kapcsolatos ismeretek terjesztése elengedhetetlen, az utóbbi években javult a kommunikáció. Ennek ellenére az a tapasztalat, hogy az átlagemberek jelentős része misztikumnak tartja az egész rendszert, elérhetetlennek a támogatásokat.

A város számára kitörési pont az idegenforgalom, ezt lehetne és kellene fejleszteni. A városban teljes a csatorna és a szennyvíz ellátottság, 98%-ban a belterületi utak szilárd burkolatúak, szemben a kistelepüléseknél jellemző 20-30%-kal, bár, az utóbbi években huszonéves elmaradásokat pótolnak. A város településfejlesztési koncepciója szerint 4 prioritásra épülnek a stratégiai programok.

7. ábra: Csongrád város stratégiai céljainak rendszere

Forrás: Csongrád településfejlesztési koncepciója alapján saját szerkesztés

A városfejlesztést két alapelv vezérli: a mezővárosi hagyomány pozitív tartalmait modernizáló településépítés, sokszálú társadalomfejlesztés és gazdaság szerkezet megújítás és a Tisza parti mezővárosi identitásra alapozva Csongrád térségi pozícióinak és regionális

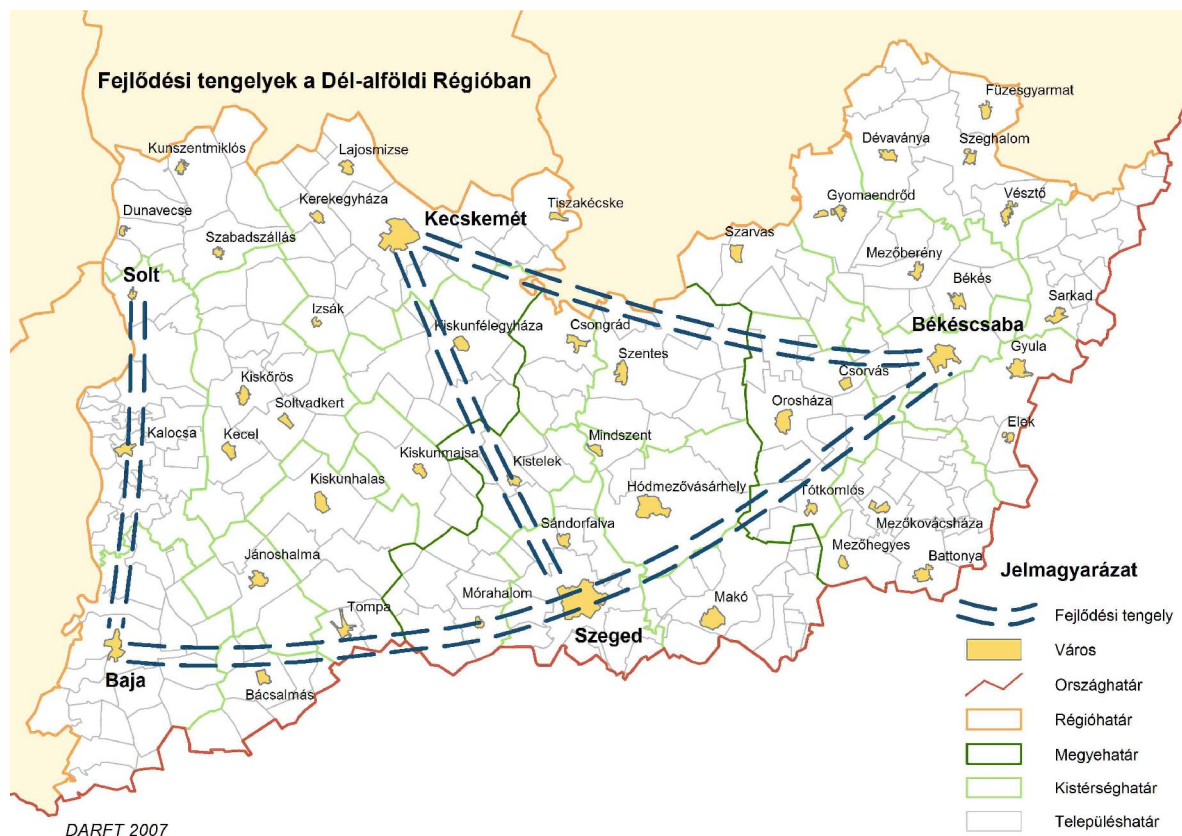
kapcsolatrendszerének kiépítése a régiók Európájában. A turizmus erőteljesen fejlődik a városban. Hatása jelentős akkor is, ha ennek közvetlen gazdasági eredményei még nem vagy csak mérsékelve jelentkeznék. A parkok, az élő és Holt-Tiszapart turisztikai hasznosítása várat magára. Hiányzik a Körös menti és a Tisza menti víziturizmus fejlesztések összehangolása, pedig ebben Csongrád – földrajzi helyzeténél fogva – vezető szerepre predesztinált.

A továbbfejlődés iránya ugyanakkor a szolgáltató szektorra építő sokoldalú, több lábon álló gazdaságszerkezet kialakítása. Ez a struktúra megköveteli a képzett munkaerőt igénylő vállalatok hozzájárulását a kisléptékű, személyes alföldi mezőváros társadalmi hátteréhez, amelynek döntően a szakképzett, vállalkozni tudó és akaró fiatalok helyben maradására, visszatérésére kell épülnie. Az Alföld tájainak és természeti értékeinek sokféleségét sűrítő, a jellegzetes mezővárosias-tanyás tájszerkezetet, a mezővárosi építészeti és városépítészeti kultúrát nagy kiterjedésű történeti együtteseiben őrző, vízpartokban, parkokban és természeti értékekben páratlanul gazdag Csongrádnak gazdálkodó, szolgáltató, lakó, és üdülővárosként van jövője. Gazdasági arculatát egyrészt a sokfunkciójú nagyüzemi integrált, másrészt kisüzemi tájfenntartó mezőgazdaság, a szolgáltató szektor, a tiszta technológiákra, önálló vállalkozásokra és igényes szakmunkára épülő termelő kis- és középvállalkozások, és a turizmus határozza meg. A csongrádi központú Csongrádi kistérségnek 2009. februárjában 44 futó projektje van. Ez mind összköltségében, mind támogatási összegében sokkal nagyobb, mint az Európai Unió csatlakozás előtt lehívható támogatások. A csatlakozás mindenekelőtt soha nem látott, hatalmas fejlesztési lehetőségeket hozott.

III. 5. Szentes válaszai a feltett kérdésekre

Az OTK-ban elfogadott policentrikus városfejlesztési célokhoz kapcsolódóan Szentesnek is lehetősége nyílik a fővárostól független közlekedési hálózatokhoz való csatlakozásra, illetve az ilyen jellegű kapcsolatok intenzívebbé tételére. Szentes egyaránt kapcsolódhat a Kecskemét-Szeged tengelyhez és a Baja-Szeged-Békéscsaba tengelyhez.

8. ábra Fejlődési tengelyek a Dél-alföldi Régióban

Forrás: Dél-alföldi Operatív Program, 2007. p. 63.

Szentesen a kistérség egészéhez viszonyítva visszaszorul a mezőgazdasági vállalkozások aránya, a szolgáltatói szektor pedig markánsabban jelenik meg. Az erőteljes vállalkozás bővülés üteme 2002-től lelassult, a városban kiemelkedő a kereskedelemmel, javítással és ingatlanügyletekkel foglalkozó vállalkozások száma. A térség agrárjellegét bizonyítja, hogy a mezőgazdasági termeléssel foglalkozók 95%-a őstermelő, a mezőgazdasági vállalkozók kb. 98%-a egyéni termelő, a többi társas vállalkozás. E térséget a szentesi paprika és a termálenergiával fűtött fóliás kertészetek, növénytermesztés tette híressé. A térségben megtermelt mezőgazdasági termékek értékesítése belföldön meghatározó. A TÉSZ (Dél-alföldi Zöldség-gyümölcs Termelő és Értékesítő Szövetkezet) közel 600 tagot számlál, egységes rendszerbe integrálja a termelőket, lehetőséget teremt az uniós fejlesztési források közös elérésére.

Az ipari park 1998-ban jött létre, gazdaságban betöltött szerepét jól tükrözi, hogy a város vállalkozásainak mintegy 90%-a itt működik. Várhatóan az ipari parkban 2010-ig megtörténik az úthálózat bővítése és korszerűsítése, valamint a telekhatárokig kiépítik a víz-, szennyvíz- és csapadékvíz-vezeték, a kisebb helyi cégeknek 1000-3000 négyzetméteres

parcellákat alakítanak ki. Ez tulajdonképpen egy „vállalkozói falu lesz”, ide elsősorban olyan helyi cégeket várnak, amelyek kinőtték telephelyüket, vagy lakóövezetben folytatják a tevékenységüket.

Szentes és térsége sokrétű idegenforgalmi adottságokkal rendelkezik, de ezek egyike sem jelent olyan vonzerőt, amely több napon keresztül helyben tartaná a turistákat, együttes jelenlétük viszont széleskörű kínálat kialakítására alkalmas. A térség és a város turisztikai látnivalókban gazdag, hazánk legnagyobb hévíz-feltáró tevékenységének színhelye, Európa legsűrűbb geotermikus mezője, területén összesen 32 termálkút üzemel. A szentesi gyógyfürdőnek a legelőször fűrt termálkút szolgáltatja a 71°C-os vizet. A városnak a kulturális és sport turizmus terén is vannak és lesznek lehetőségei.

Az Európai Unió csatlakozás szinte csak pozitív változásokat hozott Szentes életébe: a burkolt utak és a közmű ellátottság közel 100%-ossá vált, működik a szelektív hulladékgyűjtés, az Ipari Park szinte folyamatos fejlesztési lehetőséggel élhet, jó színvonalú alap- és középfokú oktatás, van művészeti jellegű és sporttagozatos képzés. Létrejött az Agrárinnovációs és minőségvizsgáló központ, nagy hagyományokkal bíró, korszerű technológiával folytatott mezőgazdálkodási termelés van a városban jól működő Termelő- és Értékesítő Szövetkezettel, integrátor szervezetekkel.

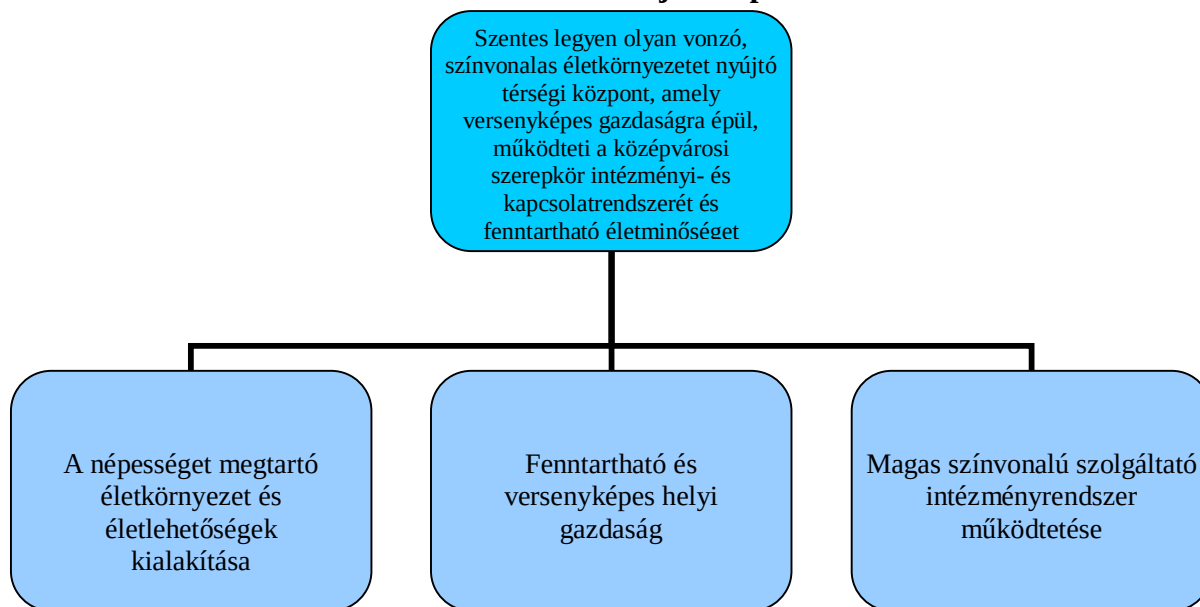
Az ország egész agrárkultúrájához hasonlóan veszélyben van a fóliás, üvegházás termelés is, aminek az Európai Unióban lévő túltermelés, a szoros piaci verseny, a magas termelési követelmények, a szigorú minőségbiztosítási szabályok és gyakorlatilag az életben maradáshoz szükséges tőke hiánya az oka. Napjainkban már csak a fűtött fóliák hoznak kiszámítható hasznot, de a várható uniós szabályozás és jogszabályi változások miatt a tulajdonosok többsége nem fog tudni lépést tartani a mezőgazdasági versenyben. Az eddigi kincset érő fűthető fóliák éréke folyamatosan csökken, a hitelt felvevő gazdák anyagi problémákkal küzdenek.

Sajnos –a túlkínálat miatt- a termálprogramot az állam a korábbinál szelektívebben támogatja, illetve a DAOP sem támogatja jelenleg a rendezvények, fesztiválok szervezését. A szállodai befektetők a nagyobb szobaszámú (100 felett) szállodákat részesítik előnyben, és általában a megyeszékhelyek és a már beindult idegenforgalmi helyszínek iránt érdeklődnek. 2007 szeptemberében új városrendezési tervet készítettek, ebben szerepelt, hogy az ipari park miatt bővítik a területeket, de ez eltért az országos és a megyei rendezési tervtől, ennek ellenére „rendezési terv szinten” megkapta a város ezeket a területeket. Ezeken a területeken a multik versengenek (TESCO, ALDI), ami feszültséget okoz a kiskereskedők körében. Nagy probléma továbbá az uniós pályázatok csúszása, nem az előzetes információknak megfelelő

időpontokban kerülnek kiírásra, sokszor túl rövid határidő áll rendelkezésre a pályázat elkészítéséhez és a megfelelő minőségű dokumentáció összeállításához. A jelenlegi pályázati rendszer nem a legjobb, a hatóságok rengeteget módosítanak a már futó kiírásokon, amiről utólag értesítik a pályázót, ha értesítik egyáltalán. A tájékoztatás és az információszolgáltatás szintén kívánnivalót hagy maga után, gyakran különböző információkat, válaszokat kapunk ugyanarra a kérdésre, nem áll rendelkezésre egy jól felkészült szakmai stáb, aki egyértelmű tájékoztatni tudná a pályázókat. Az egész pályázati rendszer egyre jobban túlbürokratizált, és egyre inkább rugalmatlan. Tapasztalat a felsőbb szintek lassú reagálása a sokszor égetően sürgős kérdésekre, problémákra, illetve az adott válaszok sok esetben nem problémaorientáltak, nem konkrétak, csak általánosak. Ez nagy gondot jelent, mert előfordulhatnak olyan eldöntendő kérdések, amelyek nagyban meghatározzák a fejlesztési lehetőségeket és egyáltalán nem mindegy, hogy felsőbb szintről mennyi és főleg milyen minőségű információ jut el az alsóbb szintekre. „Örülünk neki, nagyon jó, ha újabb és újabb járdafelületeket készíthetünk, felújíthatjuk az utcákat, pénzeket nyerhetünk infrastruktúrafejlesztésre, de ez nem fejlesztés a szó klasszikus értelmében. Ezek a klasszikus kirakatfejlesztések, amik persze kellenek, mert egyfajta minőségi változást eredményeznek, de azért nem nevezhetjük fejlesztésnek, mert ettől nem lesz több munkahely, ez nem jelent népességvonzó képességet, nem lesz gazdagabb a város.” (Juhász Márta, városi főépítész) Probléma a fejlesztéspolitika, támogatáspolitikája és a jogszabályi környezet állandó változása, kiszámíthatatlansága.

Szentes esetében nem mondhatjuk azt, hogy a mezőgazdaság az elmaradottságot jelképezi, hiszen a településfejlesztési koncepció célrendszerében helyet kapott „Az innovatív vállalkozások városa” prioritás is nagyrészt mezőgazdasághoz kapcsolódó tevékenységeket tartalmaz. Az utóbbi években rengeteg fejlesztési dokumentáció, terv (Szentes város helyi hulladékgazdálkodási terve 2004 -2008, Szentes Város Idegenforgalmi Koncepciója, Szentes Város Önkormányzata Időügyi koncepciója, Szentes Város Környezetvédelmi Programja, A Kultúra Magyar Városa 2006., A Kurca- és vízrendszere megfelelő vízminőségének biztosítására komplex megoldási és megvalósítási terv - 2008., Szentes Város szociális szolgáltatástervezési koncepciója, Városmarketing Koncepció, Szentes Város Lakóépület-felújítási programja, Szentes Város Önkormányzatának Köznevelési Esélyegyenlőségi Intézkedési Terve, Szentes Város Önkormányzata civil stratégiája, Szentes Város Önkormányzatának Ifjúsági Cselekvési Terve 2008-2009, Szentes Város Ifjúsági Koncepciója, Szentes Város Sport Koncepciója) készült a városban, amelyek jó eséllyel megalapozhatják a későbbi fejlesztéseket.

9. ábra: Szentes jövőképe

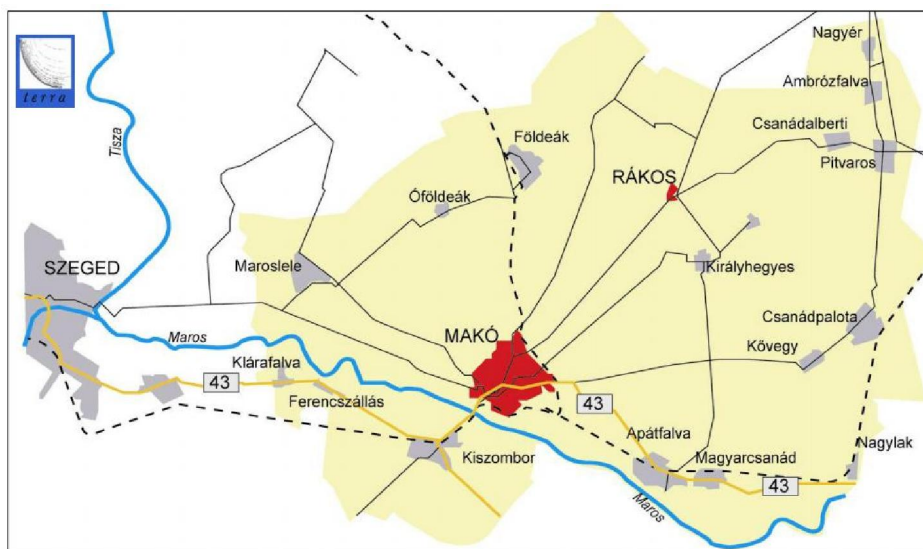
Forrás: Szentes Város Településfejlesztési Konceptiója alapján saját szerkesztés

„A fenntartható városfejlődés mindent átfogó tervezési megközelítést igényel. A kulcs a fenntartható fejlődés három pillére – a környezeti-, társadalmi-kulturális- és gazdasági fejlődés – kiegyensúlyozott figyelembe vétele. Alapvető fontosságú az is, hogy a fenntartható fejlődés tényezőit ne egymástól függetlenül, hanem hálózatként használjuk, hiszen a társadalom, a történelmileg kialakult termelési módok és a természet erős kölcsönhatása miatt a három pillér nem is kezelhető egymástól függetlenül.” (Szentes Város Településfejlesztési Konceptiója, 2005)

III. 6. Makó válaszai a feltett kérdésekre

Makó térségi-területi szerepkörét történelmi dimenziókban vizsgálva érzékelhető annak évtizedekig tartó fokozatos szűkülése, napjainkra pedig a korábbinál alacsonyabb területi szint (kistérség) központjaként történő megerősödése. A város szerepe a nagylaki határátkelő felé lebonyolított tranzitforgalom áteresztésében és kiszolgálásában felértékelődik.

10. ábra: Makó és kistérsége

Forrás: Makó Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2007-2013 p. 13.

Nemes Nagy József (2009) szerint a határ nem csupán térfelosztási eszköz, hanem az egyik legsajátosabb, legtöbbet vizsgált általános térelem is. A határ kifejezetten dinamikus zóna: lehet elválasztó térelem (barrier), lehet perem- és ütközőzóna (frontier), és lehet összekapcsoló elem (kontaktuszóna) is. A határmenti együttműködés megvalósulási területeiről megállapíthatjuk, hogy sokrétűek, egyaránt megjelennek társadalmi, gazdasági, kulturális, politikai formában. (Tóth J. - Golobics P. 2002) Makó területi, térszervező szerepe és jelentősége manapság elsősorban kistérségi központi szerepkörében nyilvánul meg. A város gazdasági dinamikája, egyebek mellett, a gazdasági szervezetek, azon belül is elsősorban a működő vállalkozások számának változásában nyilvánul meg. A munkanélküliség szintén a gazdasági dinamika egyik indikátora. A környezeténél jellemzően magasabb munkanélküliségi rátával bíró települések esetében a munkahelyek száma és/vagy összetétele nincs szinkronban a település munkaerő kínálatával. Makó esetében minkét anomália érzékelhető problémát jelent, ennek következménye egyrészt a magas munkanélküliségi ráta, másrészt a jelentős számú ingázó (Makóról Szegedre és a kistérség településeiről Makóra). Makó munkanélküliségi mutatóit illetően Csongrád megyén belül kedvezőtlen helyzetben volt és van. Az aktív népesség országos értékekhez képest még mindig jelentősebb hányada dolgozik az agrárgazdaságban. Az iparban foglalkoztatottak aránya elmarad a kívánatostól, a szolgáltatásokban dolgozók hányada azonban jelentősen növekedett. A mezőgazdasági termelést folytatók közül az őstermelők térségi súlya meghatározó. Magángazdálkodók a termőterületek 45-50%-át művelik, a kis birtokméretek

miatt alacsony hatékonysággal. A mezőgazdasági termelés új alapokon történő integrációját biztosíthatják az új típusú, közös beszerzésre, értékesítésre alapuló mezőgazdasági termelést biztosító szövetkezetek, a TЭСZ-ek, melyek létrehozását gyakran nehezíti a termelők bizalmatlanságból fakadó ellenállása. A mezőgazdasági szektorban jelentős az exporttevékenység, ugyanakkor a hagymaféléket és a zöldséget is nyers, feldolgozatlan állapotban, valamint félkész állapotban szállítják a hazai és a külföldi feldolgozóba.

A vállalkozói aktivitás Makón az országos mértéktől jelentősen elmarad, az ezer főre jutó regisztrált társas vállalkozások száma 2006-ban 23/1000 fő, míg az országos adat 2006-ban 51 vállalkozás/1000 fő volt, Csongrád megyét is az átlagosnál jóval gyengébb vállalkozói aktivitás jellemzi (35). A városban működő vállalkozások jellemzően mikro-, és kisvállalkozások. A vállalkozások jelentős része kényszervállalkozásként létrejött egyéni vállalkozás, mely a működő vállalkozások $\frac{3}{4}$ -e. Az előző rendszer nagyszabású iparfejlesztései elkerülték Makót, az ipartelepítést a másutt működő nagyüzemek ide telepített, alacsonyabb technológiai színvonalú és alacsonyabb szakképzettséget igénylő leányvállalatai, beszállító és összeszerelő üzemai jelentették. Az iparban részben alacsonyabb technológiai színvonalú, bizonytalan piacú, alacsonyabb szakképzettséget igénylő tevékenységek vannak jelen a városban, az elmúlt években megjelentek a kedvező gazdasági folyamatok: azon vállalkozások, melyek külföldi tulajdonban voltak, megkezdődött a termelési folyamatok modernizációja. Mivel ezek a cégek általában külföldi piacokra termeltek, a modernizáció következtében több terméket tudtak eladni, az árbevételük emelkedett. A Makói Ipari Park profilja elsősorban a mezőgazdasági termékfeldolgozás, élelmiszeripar, logisztikai tevékenység, de tekintettel a Makón és közelben lévő vállalatokra, nyitott az autóipari, elektronikai, fémipari és gépipari tevékenységekre, valamint a megújuló energia előállításra is.

Az M43-as utat 2015-ig, szakaszosan építik, és Nagylak térségében fog találkozni a román oldali gyorsforgalmi útfejlesztéssel, melyek révén Makó szervesen be fog kapcsolódni a nemzetközi gyorsforgalmi úthálózatba, s ezáltal a város délkeleti kapuváros szerepe is felértékelődik.

A 2004-2006 közötti fejlesztési időszakban nem volt sikeres Makó Önkormányzata, mert kevés pályázata nyert, mindösszesen kettő, míg a város többi pályázója 38 nyertes projektet tudhat magáénak. A 2007-es DAOP-os kiírások megjelenése óta a város aktívan pályázik. Makó a megye városhálózatának fontos eleme, a megye és régiós székhely közelsége sok előnyt, de hátrányt is jelent a városra. Miközben minden emelt szintű szolgáltatás 30 percen belül elérhető, a nagyváros közelsége megakadályozza bizonyos

funkciók meggyökeresedését Makón, pl. felsőfokú képzés. A város egyes középfokú ellátási, szolgáltatási funkcióinak vonzereje túlmutat a kistérség határain, míg mások esetében osztozik egyéb jelentősebb városi településekkel, elsősorban Szegeddel és Hódmezővásárhellyel. Makó vonzáskörzetének települései (a kistérség 16 községe) viszonylag kedvezőtlen helyzetben lévő települések, ezért a kistérség népességének több mint 50%-t tömörítő Makónak, mint irányító központnak hatványozott szerepe van a vonzáskörzet jövőjének meghatározásában.

A turisztika jelentős szerepet játszik a város életében. Ezt a növekvő tendenciát támasztja alá az a tény, hogy a vendéglátóhelyek száma 1990-ben 40 db volt, míg ugyanez az érték 2006-ban már 146 db. A szolgáltatások ezen formájának bővülése igen jelentős, ugyanakkor a szolgáltatások minőségi jellemzői elmaradnak a nagyobb vásárlóerejű lakossággal és jelentősebb turisztikai forgalommal rendelkező hasonló méretű városi településeken. Két fontos turisztikai projekt van folyamatban, a Fürdőfejlesztés illetve a Maros partjának turisztikai célú fejlesztése. A város fő turisztikai vonzereje a Makói Gyógy- és Termálfürdő, mely a gyógyvízre és a gyógyiszapra épül. A város központjában elhelyezkedő fürdő fejlesztésének előkészítése előrehaladott állapotban van. Nagyszámú turista fogadásához elengedhetetlen, hogy megfelelő mennyiségű és minőségű szálláshellyel rendelkezzen egy település. Makón jelenleg magasabb igényeket kielégítő szálláshely nincs ezért a fürdőfejlesztéssel együtt szükségessé válik annak közelében egy 4-5 csillagos szálloda kialakítása. A fürdő fejlesztése a város egyik fő ambíciója és lehetséges kitörési pontja. A fürdő fejlesztése folyamatos, 2000 óta élménymedencével és tanuszodával (2007) bővült. A Makó Spa egy 3 milliárd forintnál nagyobb összköltségű projekt, a költségek felét az Európai Unió állja, a város pedig elkötelezett a fürdőfejlesztés mellett. Egy fürdőfejlesztéssel kapcsolatos fórumon hangzott el, hogy a kivitelezés 2009 szeptemberében kezdődik és 18 hónapig fog tartani. A fürdő épületét a Kossuth –díjas Makovecz Imre tervezte, aki szerint „a sikeres fürdők mind spirituális élményt is nyújtanak a számba vehető szolgáltatásokon túl”. A tervek szerint az eredeti fürdő jelentős részét elbontják és egy többszintes, bel- és szabadtéri részlegekkel rendelkező, gyógyászati, élmény és wellness komplexum létesül a helyén. A marosi gyógyiszap, a fürdő városközponti helyzete és az Európai Unió 2007-2013 közötti támogatása alapozza meg a fürdőfejlesztés jelentőségét, amely nyomán Makó az ország egyik egyedi turisztikai központja lehet. Makó szálláshelyeinek száma folyamatosan növekszik, ugyanakkor a minőségi vendéglátás (4-5 csillagos szálláshelyek) megjelenése a fürdőfejlesztés végrehajtásával párhuzamosan várható. A Maros-part és környéke rehabilitációs terv elkészítésére 60 millió Ft-ot nyert a Makói Önkormányzat. Ennek

keretében elkészült a régi Honvéd üdülő csónakházzá alakításának terve, oktatási központtá alakulhat a Vadászház, valamint elkészült egy tanösvény kiépítésének terve. A rehabilitációs terv kiterjedt a lovas pálya megújítására, és a lovas sportok népszerűsítésére. Elkészült egy mesterséges öko-tó terve a természetes környezetben. Amennyiben sikerül pályázat keretében megvalósítani a már elkészült terveket, akkor 3-6 milliárdos fejlesztés valósul meg a Maros-parton. A másik projektem a több mint negyven kilométeres, a Maros töltésén végighaladó kerékpárút terve.

A köztéri játszóterek fontos részét képezik a zöldfelületi rendszernek, melyek gyakran részei parkoknak, tereknek. A városban különös hangsúlyt kap a zöldfelületek fejlesztése, melyre települési programok (Baba-fa program, Virágos Makóért mozgalom) és fejlesztési tervek kerültek kidolgozásra. A város hosszú évek kitartó munkájának eredményeként 2004-ben elnyerte a Magyarország legvirágosabb városa címet, így 2005-ben az európai Virágos Falvak és Városok Versenyén hazánk képviselője volt és a komoly szakmai erőfeszítések eredményeként szakmai különdíjas lett. A környezetszépítés közel egy évtized alatt valódi mozgalommá fejlődött, ma már több száz résztvevővel zajlik az évente megrendezésre kerülő Virágos Makóért verseny, amely jelentős szerepet játszik a környezetkultúra fejlesztésében és egyben igazi közösségi eseménnyé nőtte ki magát.

Az ivóvíz ellátásra a mélyfúrású kutakból termelt víz minősége nem felel meg a 2009. decemberében életbe lépő új előírásoknak, ezért tisztítóberendezéseket kell létesíteni. A város és a kistérség további települései az ivóvízminőség javításának érdekében regionális programhoz csatlakoztak. A Dél-alföldi Régió Ivóvízminőség-javító Programja összesen mintegy 110 milliárd forintos beruházást jelent, amely, mint kiemelt nagyprojekt a Kohéziós Alapból kerül finanszírozásra.

III. 7. Szeged válaszai a feltett kérdésekre

Szeged kistérségi és megyeszékhely, a Dél-alföldi régió központja, fejlesztési pólusa, központi szervező szerepet tölt be a Duna-Körös-Maros-Tisza Európai Regionális Együttműködésben is. Ezen szerepkörénél fogva feladata, hogy megfelelően hozzájáruljon térsége és régiója kiegyensúlyozott, fenntartható fejlődéséhez, a növekedés és foglalkoztatás valós térszervezője legyen.

11. ábra: A Szegedi kistérség

Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

Szeged funkciógazdag városnak minősíthető a városhierarchiában betöltött helye, illetve városi funkcióit illetően. Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája összefoglalja Szeged tágabb térségére kiható vonzását:

- § Vallási élet: Itt van a püspöki székhelye a Szeged-Csanádi Egyházmegyének.
- § Egészségügy: A településen a város, sőt a megye határain is túlnyúló feladatokat ellátó egészségügyi intézmények működnek integrált szervezetben.
- § Kulturális szerepköre meghatározó országos szinten is. Színházi, zenei és képzőművészeti rendezvényei rengeteg látogatót vonzanak – esetenként a határon túlról is.

§ Budapest után az országban a második legnagyobb oktatási, kutatási és tudományos központ. Az itt közép- és felsőfokon tanuló diákok 50 ezres száma felér egy közepes magyar város lakosságával, a pedagógusoké pedig egy községével. Felsőoktatási intézményei jelenleg már integráltan Szegedi Tudományegyetemként működnek 7 egyetemi és 4 főiskolai karral. A Trianon után Szegedre telepített Kolozsvári Egyetem mára az ország egyik legnagyobb és legjelentősebb vidéki oktatási központjává vált, mely egyben a város legnagyobb költségvetéssel rendelkező, legtöbb embert foglalkoztató munkáltatója lett. A nemzetközi szinten is elismert színvonalú szegedi felsőoktatás mögött magas szintű kutatói háttér áll. Jelentős kutató-fejlesztő tevékenység koncentrálódik itt, amely kiemelkedő szerepet ad a város, a megye és a régió egésze számára a K+F terén. A tudományos életét fémjelző biotechnológiai, információ technológiai és anyagtudományi kutatások a dél-alföldi régió gazdaságát jellemző agrártermelés, az élelmiszer feldolgozás és az egészségügy területéhez kapcsolódnak. A városban végzett kutatások egyes területei (pl.: biológiai kutatások) nemzetközi jelentőségűek. A városban több nemzetközi hírnevű kutatóintézet található, amelyek döntően alap- és alkalmazott kutatásokat folytatnak a biotechnológia területén. Közülük legjelentősebb az MTA Szegedi Biológiai Központ, mely a Magyar Tudományos Akadémia legnagyobb élettudományi centruma, egyben legnagyobb vidéki kutatóintézete.

A fejlesztések alapvetően fontos eleme az a körülmény, hogy a Szegedi kistérség a „város és vidéke” tipikus megjelenési formája, ami egyrészt kölcsönös egymásra utaltságot jelent, másrészt éppen a város perspektívája révén dinamizmust és új funkciók kialakulásának lehetőségét biztosítja. A kistérség fejlettségi szintje, bár meghaladja mind a Csongrád megyei, mind a Dél-alföldi falusi átlagot, mégsem megfelelő színvonalú, jelentős eltérések tapasztalhatók a vidéki és a városi területek között. Ezért egy sajátos fejlesztési kényszer áll elő: egyszerre kell fejleszteni az alpinfrastruktúra kiépítettségét és a gazdasági tevékenységet.

A népesség öregedési folyamata még nem állt meg: az öregedési index az elmúlt öt évben is több mint 10%-kal növekedett. A népesség száma 2003-tól növekszik, a növekedés a vándorlás pozitív egyenlegéből adódik. A város gazdasági fejlődése az 1990-es években is ellentmondásos volt. Szeged a rendszerváltást egy kedvezőtlen struktúrájú iparral érte meg, a város tradicionális iparszerkezete kevésbé vonzotta a működő tőkét. Elsősorban barnamezős iparfejlesztés volt jellemző. Az alacsony technikai színvonalú, fejlődésképtelen vállalatok megszűnése elhúzódva 15 esztendő alatt ment végbe. Ezzel egy időben számottevő

új zöldmezős telepítésre nem került sor, a dinamikusan fejlődő ágazatok máig hiányoznak a város iparából. Az agrárágazat szerepe Szeged életében értelemszerűen kisebb, ami a nagyvárosi életnek (a terciér szektor megerősödésének) és a városba települt, nagy hagyományokkal rendelkező élelmiszeriparnak köszönhető.

6. táblázat: A szegedi gazdaság dinamikája

Vállalkozások (db)	2001	2005	2005 év 2001 %-ában
Működő vállalkozások száma összesen	13 684	14 911	108,97
Iparban	1 252	1 076	85,94
Építőiparban	994	1 293	130,10
Mezőgazdaságban	284	231 ¹	81,34
Kereskedelem, szolgáltatásban	3 602	3 164	87,84
Szálláshely-szolgáltatásban, vendéglátásban	530	504	95,10
Egyéb szolgáltatásban	7 022	8 643	123,08
Kereskedelem, vendéglátás			
Kiskereskedelmi üzletek száma összesen (gyógyszertárak nélkül)	3 109	3 323	106,88
Egyéni vállalkozás által üzemeltetett kiskereskedelmi üzletek száma	1 211	1 140	94,14
Vendéglátó ipari egységek száma	787	911	115,76
Kereskedelmi szálláshelyek száma	36	45	125,00
Kereskedelmi szálláshelyek, szállásférőhely száma	5 282	6 359	120,23
Vendégéjszakák száma	221 476	281 793	127,23
Kutatás - fejlesztés			
K + F ráfordítás (MFt)	6 414,7	10 472,6	163,26
Kutatóhelyek száma	165	190	115,15
K + F létszám (tényleges)	3 797	3 652	96,18
K + F tevékenységet folytató vállalkozások száma	25	46	184,00

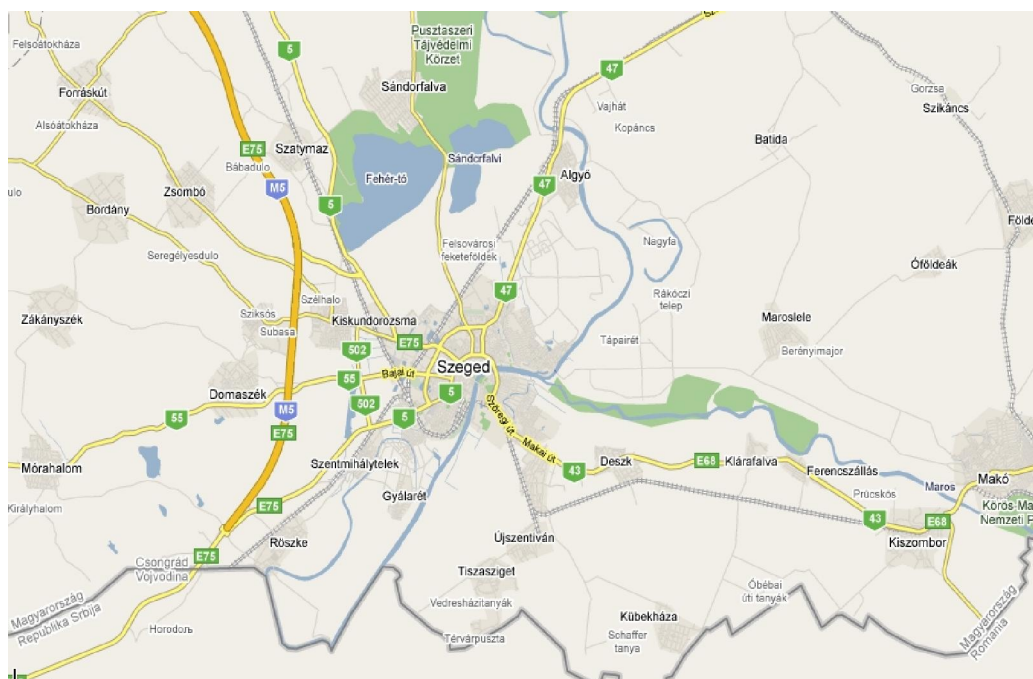
Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

Szeged gazdasága erőteljesen elmozdult a posztindusztriális gazdasági modell felé. Jelentős értékhozzáadó tényező a magas szintű üzleti szolgáltatások széles köre. Szeged Budapest után az országban a második legnagyobb oktatási, kutatási központ. A tudományos életét fémjelző

biotechnológiai, információ technológiai és anyagtudományi kutatások a Dél-alföldi Régió gazdaságát jellemző agrártermelés az élelmiszer feldolgozás és az egészségügy területéhez kapcsolódnak. A városban a kutató-fejlesztő helyeken foglalkoztatottak száma meghaladja a háromezer főt. A Dél-alföldi Régió K+F ráfordításainak 71 %-a Csongrád megyében, elsősorban Szegeden került felhasználásra.

A régióközponti szerepkör, a vonzáskörzetek bővülése, az intenzív együttműködés a térségek között és a lakosság mobilitásának várható növekedése növekvő igényeket támaszt a közlekedés valamennyi ágazatában, de kiemelten a közúti közlekedésben. A fenntarthatóság szempontjából a közforgalmú közlekedési kínálat színvonalának, elérhetőségének a fejlesztése az elsődleges. Elkészült az M5 autópálya, amely régen várt, nagyon hiányzó eleme volt a város és a régió közlekedési infrastruktúrájának, és egyúttal a X. páneurópai folyosó hazai közúti szakaszát alkotja. Az M43 gyorsforgalmi út megvalósulása folyamatban van, elkészülte sokat javít majd a városon jelenleg áthaladó tranzitforgalom elvezetésén. A Szegedi repülőtér jelenlegi besorolása regionális jelentőségű közforgalmú repülőtér. Magyarország esetében a repülőterek fejlesztése az állam alacsony szerepvállalása mellett történik, míg Európa nyugati felében tudatos, országok közötti koordináció eredménye a repülőterek fejlesztése, melyhez a régiók jelentősen hozzájárulnak. Hazánk esetében megállapítható, hogy az önkormányzatok jelenleg nem rendelkeznek a regionális repülőterek fejlesztéséhez szükséges erőforrással, stratégiával és szakértelemmel. (Tiboldi T. 2008)

12. ábra: Szeged és környékének közlekedése

Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

Az ország nemzetközi szerepének betöltése szempontjából a Dél-alföldi Régió – Baja, Szeged és Békéscsaba térsége – az ország egyik logisztikai szolgáltató központja. Szegeden költségvetési támogatással megvalósult a szegedi kikötő és a RO-LA terminál, amely biztosítja, hogy a kamionok vasúti kocsikra rakva közvetlenül jussanak el Németországba és Ausztriába.

A Fejlesztési Iroda vezetője elmondta, hogy a rendszerváltás előtt főként pontszerű fejlesztések voltak a városban, a rendszerváltást követően egy komplexebb gondolkodás kezdődött, s azóta komplex, egymáshoz kapcsolódó fejlesztések valósultak meg. A város fejlődésében mindig döntő szerepe volt annak, hogy milyen támogatásokhoz jutott, juthatott. A 1990-es évek elején gyakorlatilag saját forrásból gazdálkodott a város, utána lehetett pályázni a hazai támogatásokra, amelyek címzett- és céltámogatások voltak, tulajdonképpen objektumokra szóltak. A különféle programokra nyerhető támogatásokat (tornaterem építés program, kollégium felújítási program) az önkormányzat kihasználta, mindenre pályázott, amire lehetett. Sajnos korántsem biztos, hogy minden esetben a megvalósított fejlesztések voltak a legfontosabbak, de a város élt a felkínált lehetőségekkel, és amire volt pénz, azt fejlesztette. A 90-es évek közepétől kezdett a város területi fejlesztésekben gondolkodni, ekkor már nem az objektum-szerű fejlesztésekre koncentrált. Jelenleg 30-40 futó projekt van, néhány milliárdos nagyságrendű nagy projekt, ezek általában túljutottak az első fordulón, ami annyit jelent, hogy most projektfejlesztési időszak van, és hamarosan beadásra kerülnek a teljesen elkészített tervek és dokumentációk. Összesítve az iskola beruházások is elérik a milliárdos nagyságrendet, s a nagyokat összeadva kb. 40-50 milliárd összegű a projektek bekerülési költsége. Fontos szót ejteni a Pólus programról, amely az Európai Unió csatlakozást követően indult, majd - az eredeti tevékenységektől elkanyarodva - más irányt vett. Azt gondolta a város és más pólusvárosok is, hogy vannak, illetve lehetnek az országban kiemelt, valós decentrumok, amik a budapesti vízfejet ellensúlyozhatják. A pólusok kialakítása 2004-ben nemzetközi - elsősorban francia - tapasztalatok alapján kezdődött meg. A 2005 decemberében elfogadott OFK és az OTK 8 várost - Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Székesfehérvár és Veszprém - jelölt ki arra, hogy fejlesztési pólusokat² hozzanak létre. Szegeden az élettudományok terén van jelen a legjelentősebb gazdaságilag hasznosítható tudományos potenciál, innen a program neve: Szeged Biopolisz

² A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által létrehozott Pólus program lényege, hogy olyan versenyképes központok alakuljanak ki országban, amelyek a területeiken működő vállalkozások, kutatási-oktatási intézmények fejlődése révén egy-egy szakterületen nemzetközi szinten is jelentős pozíciót érnek el, és hozzájárulnak a magyar gazdaság versenyképességének növeléséhez. A szegedi fejlesztési pólus elképzeléseket a Szeged Biopolisz Program valósítja meg.

Fejlesztési Pólus Program. A Szeged Biopolisz Fejlesztési Pólus Program 2006-ban készült el, majd nevesítésre kerültek a kulcsprojektek is: Genomikai Innovációs Központ (GIK), Biopolisz Science Park, Nyugati Ipari Logisztikai Tengely (NYILT), Logisztikai Szolgáltató Központ, Elektromos tömegközlekedés, M43-as autópálya építése, Aqualand - megújul a Ligetfürdő, Szálloda fejlesztési projekt. A Pólus Program mostanra a Klaszter Programba folyt bele, tulajdonképpen a magyar rendszer fejlődésében – valószínűleg - a következő lépcsőfok az ún. pólus innovációs klaszterek szintjének kialakítása lesz. Anno több elképzelés is létezett arra vonatkozóan, hogy a Pólus programok hogyan fognak megvalósulni: eleinte azt a reményt táplálták a városokba, hogy egy adott forintösszeget minden város felhasználhat a Pólus programjában, aztán kiderült, hogy ez nem fog megvalósulni. Volt egy olyan koncepció is, hogy tervszerződést kötnek a pólusvárosokkal, amelyet aláír a Kormány, az Operatív Programok gazdái, az Önkormányzatok, és ez biztosítékot jelent arra vonatkozóan, hogy a pólus megvalósíthassa a konkrét programját. Egy-két pályázati kiírás szól csak kizárólag a pólusvárosoknak, ilyen például az Agóra-program, amely tulajdonképpen a városok innovatív kulturális infrastruktúra fejlesztéseit támogatja. Szeged pályázata jelenleg a második fordulóba lépett, még nincs pozitív támogatási döntés. Egy város fejlesztése nemcsak gazdaságfejlesztésből áll; először meg kell teremteni az infrastrukturális feltételeket, hogy vonzó legyen a település a polgárok és a potenciális befektetők számára. Egy adott színvonalat el kell érnie egy városnak, hogy versenyképes legyen egy hasonló adottságú nyugati várossal szemben. A pólusprogram központjában mindig a kutatás-fejlesztés volt, azonban a jelenlegi Klaszter Program nem kötődik a pólusvárosokhoz, ez már nem kötődik a kutatás-fejlesztéshez, hanem előnyöket akar kovácsolni a gazdasági társaságok közötti kapcsolatokból. *Enyedi György* szerint az eredetileg a területi különbségek mérséklésére szolgáló 1971-ben készült növekedési pólus-térképünk gyakorlatilag azonos a jelenlegivel. A markáns különbség az, hogy a jelenlegi egy egészen más gazdasági és nemzetközi környezetben lévő, ... a területi egyenlőtlenséget erősítő fejlesztési pólus-térkép, ami arra utal, hogy a felelősök nem döntöttek el, hogy a területi-gazdasági folyamatokba történő beavatkozás milyen célt szolgáljon. (*Enyedi Gy. 2007*)

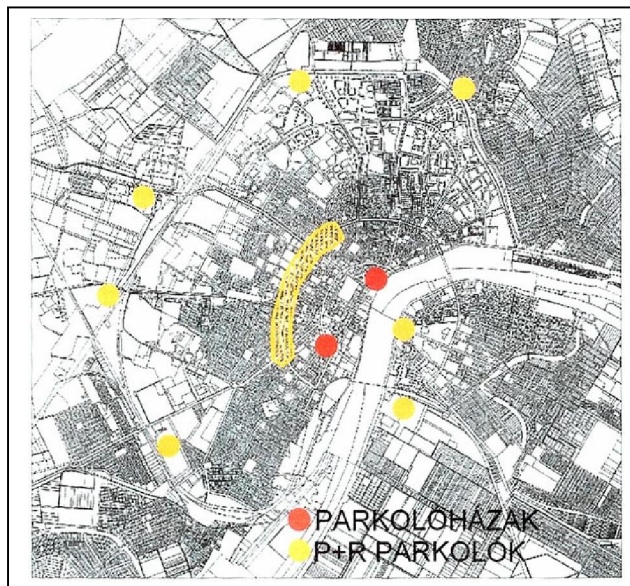
A csatlakozás óta euromilliókhöz jutott hozzá Szeged. Megépült az M5-ös autópálya, majd elkezdődött az M43-as tervezése. A tervek szerint másfél, két év múlva készül el a Szegedet teljesen elkerülő út. Az autópályák mellett készül a 2,4 milliárd forintos nyugati elkerülő, amely összeköti a logisztikai központot, a repteret, az evezőspályát és a déli medencés kikötőt. Folyamatosan zajlanak a belterületi utak burkolatcseréi, épülnek a körforgalmak, megújul a panellakások több mint 60%-a. A 86%-os Európai Unió

támogatással megvalósuló tömegközlekedési projekt 30 milliárdba fog kerülni, melynek következtében Szegeden 4,8 km új és 18,3 km felújított villamospályát, közel 4 km trolivonalat és 6 közlekedési csomópontot fognak átadni. A város 2002 óta több mint 2,5 milliárd forintot költött közoktatási intézmények felújítására. Nemrég kezdődött a 2 milliárd forintos Genomikai Innovációs Központ építése, amely Szeged pólusváros szerepéhez, egyetemi város jellegéhez, tudásközpont elnevezéséhez méltó létesítmény lesz. Várhatóan karácsonyra elkészül hazánk egyik legnagyobb és legkorszerűbb fürdő- és wellness központja, az Aqualand.

Szegedi esetben kiemelhetjük a közlekedéssel kapcsolatos problémákat: jelentős hiányosságok vannak a tömegközlekedés, a városkörnyéki csapadékvíz-elvezetés, a fejlesztési területek komplex infrastrukturális ellátása, a térségi közlekedési hálózat területén, (az M43-as autópálya hiánya) de az árvízvédelem is sürgős beavatkozást, jelentős fejlesztést igényel. Az M5-ös autópálya megépültével csökkent a városon átmentő tranzitforgalom, azonban továbbra is áthalad az észak-keleti irányú forgalom, melynek jelentős részét teszik ki a kamionok. A megye legbalesetveszélyesebb szakaszai ezek az utak. A Tisza kettévágja a várost, a hiányzó átkelők miatt nem megfelelő a két városrész kapcsolata, a meglévő hidak és a rávezető utak zsúfoltak. Nem megfelelőek a vasúti kapcsolatok a gazdasági szempontból fontos szomszédos nagyvárosokkal (Temesvárral, Araddal, Szabadkával, Újvidékkel), noha a megfelelő vasúti kapcsolatnak komoly gazdasági hatása lehetne a régió vállalkozásai számára. A pólusközponti szerepkör a „Három város”³ kapcsolat erősítése érdekében támogatja Makó – Szeged – Hódmezővásárhely gyorsvasúti összekötését, ennek területi igényét a rendezési tervekben szerepelteti. A környezetet kevésbé szennyező vízi közlekedés napjainkban fölértékelődik, versenyképessé tétele azonban igen költséges fejlesztést igényel: kikötők építése közúti-vasúti kapcsolatokkal, mederkotrás, szabályozások, vízlépcső építése Csongrádnál, járműpark beszerzése.

³ Eredetileg Erdei Ferenc a három egykori mezővárost, Kecskemétet, Nagykőröst és Ceglédet nevezte így.

14. ábra: Parkolók és parkolóházak Szegeden

Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

A problémák és nehézségek között első helyen szerepel a saját forrás előteremtése. Sok helyre pályázhat Szeged, nagyok az elnyerhető támogatások, de sok esetben alacsonyabb támogatási intenzitással kell számolnia, és ilyenkor nagy gond az önrész előteremtése. (Ez főként a turisztikai és a KEOP-os pályázatokra jellemző.)

Az Integrált Városfejlesztési Stratégiával az a probléma, hogy városrészekre vonatkozik, nem jelenik meg benne a város és vidéke kapcsolat problematikája és sokszínűsége, nem elég erős benne a város és vidéke szemlélet. Egy város fejlesztése - méretétől függetlenül - csak a vidékével szoros összhangban valósítható meg. Nem ragadható ki egy település a térből, ugyanúgy egy település működése nem bontható ágazati tevékenységekre sem. (Vajda G. 2009a) A hatályos Országos Területrendezési Terv (OTrT)⁴ együtt tervezhető térségnek definiálja a nagyvárosi település-együtteseket, a pólusvárosok nem szerepelnek a törvényben. Jelenleg nincs konkrétum arra vonatkozóan, hogy egy közös, város-vidék koncepciót készítsenek, de előbb-utóbb közös szándékká válik, egyszerűen szükség lesz rá, elengedhetetlenül fontos lesz a térségi tervezés és a projektek megvalósítása szempontjából. Az OFK⁵ már együtt kezeli a várost és a vidékét, Budapestet és agglomerációját, megnevezi és értelmezi a pólusvárosokat, illetve azok agglomerációját. Alapvető fontosságú lenne a

⁴ 2003. évi XXVI. Törvény az Országos Területrendezési Tetről (a 2008. évi L. Törvény rendelkezik a módosításáról)

⁵ 96/2005. (XII.25.) OGY határozat az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepcióról

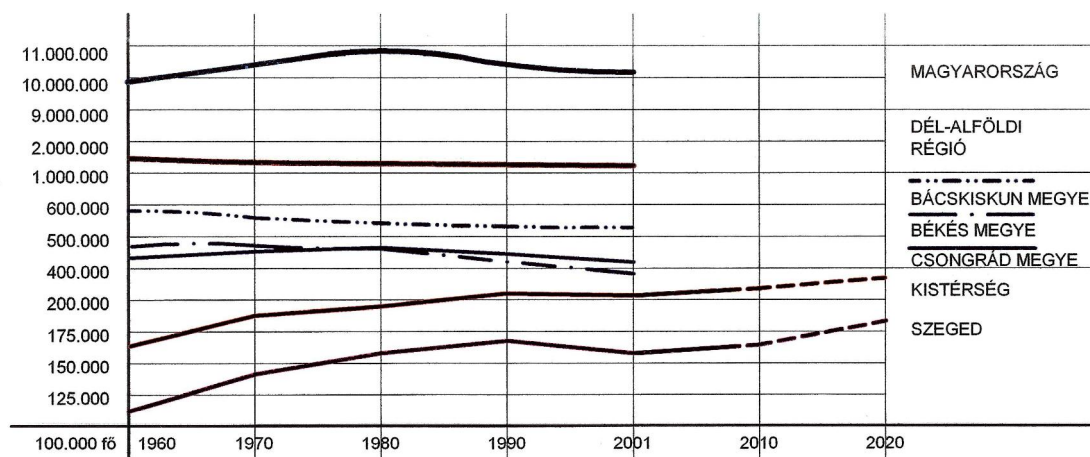
fejlesztési és a rendezési dokumentumok összekapcsolása, szinergikus „együtműködése”, de ezek egyelőre külön életet élnek a dokumentumok hierarchiájában.

Az infrastruktúrafejlesztés kell, szükséges a város számára, ez tagadhatatlan, azonban a gazdaságfejlesztés sok összetevős, sokszereplős, nem állhat csupán infrastruktúrafejlesztésből. Befektetőre lenne szüksége a városnak, az önkormányzat annyit tehet, hogy területet és támogatásokat tud adni, de a folyamatot irányítani nem tudja. Az önkormányzat a településrendezéssel tud csak segíteni, a rendezési tervben is megjelöli a beruházások telephelyeit, és igyekszik vonzó telephelyeket kialakítani. A SZILK⁶-et is félig megépítették, kiépült az infrastruktúra, megépültek a csarnokok, most befektetőket várnak.

Településközi kapcsolatokat tekintve Vásárhellyel nem igazán működik együtt Szeged, nincs összefogás a városok között. Ez nagyon érzékeny pont, sajnos a politikai hovatartozás szerint vagy összefognak, vagy rivalizálnak, nincs intenzív kapcsolat a települések között.

A népesség számának alakulásában a meghatározó a 80-as években is a bevándorlás volt, az elmúlt tíz évben a bevándorlások lényeges eleme a felsőoktatás hallgatói létszámának erőteljes növekedése volt.

15. ábra: A népesség jövőbeli változása Szegeden és térségében

Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

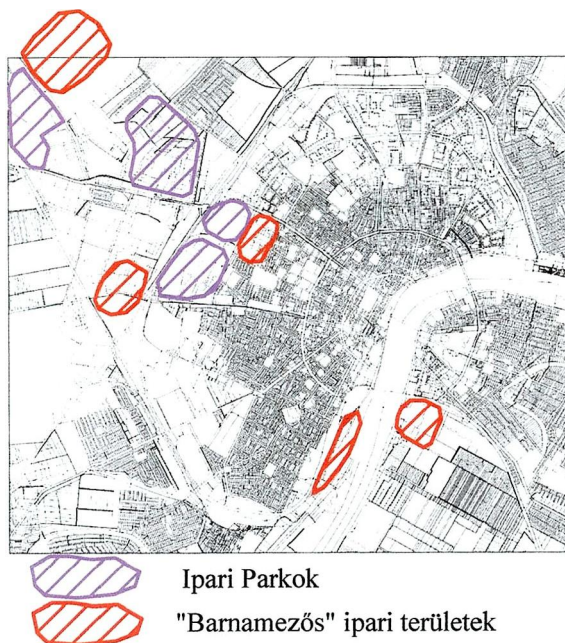
Szeged Városfejlesztési Konceptiója szerint jövője elválaszthatatlan az egyetemtől, az arra épülő kutatásoktól, az általa vonzott magas szintű szolgáltatásoktól. A város nagy távlatban is a tudásgazdaságra alapozott, nemzetközileg ismert és elismert technológiai, kutatási és fejlesztési központ lesz. A tudásintenzív ipar és az üzleti szolgáltatások dinamikus

⁶ Szegedi Ipari Logisztikai Központ

gazdasági fejlődést eredményeznek. Szeged város tudásipari háttere magas, ugyanakkor a jövőt meghatározó innovatív iparágak részvétele a gazdaságban alacsony. A többségében még elméleti szintű eredményeket kell gazdaságfejlesztő tevékenységgé transzformálni.

A megszűnt ipari üzemek területének újrahaznosítása elindult. Szerencsés változás, hogy a környezetüket erősen zavaró üzemek a város sűrűn lakott területeiről kitelepültek, vagy megszűntek. Az önkormányzat területek előkészítésével – Kiemelt Gazdasági Övezet –és gazdasági ösztönzőkkel fogja segíteni a tudásipar megtelepedését. A nagy területigényű „zöldmezős” ipartelepítés a fenntartható városfejlesztéssel – extenzív volta miatt – nehezen egyeztethető össze, stratégiai fontosságú vállalkozások letelepedését azonban ilyen módon is segíteni kell.

16. ábra: Szeged ipari parkjai és barnamezős területei

Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008

A gazdasági struktúraváltással alapvetően megváltozott a város foglalkoztatási szerkezete is. A város versenyképességének növelése csak a lakosság – munkavállalók – képzettségi színvonalának jelentős emelésével, alkalmazkodási készségének, mobilitásának fejlesztésével képzelhető el. A szegedi munkaerőpiacon a legmagasabban kvalifikált professzionális munkaerő mellett a képzetlen, betanított munkások tömegei is jelen vannak. A felsőfokú képzésben a humán területek többségében túlképzés, a műszaki vonalon szakemberhiány jelentkezik.

Az idegenforgalom jelentős része kapcsolódik a városban szervezett tudományos és ismeretterjesztő rendezvényekhez, a kulturális és vallási rendezvényekhez. A rendezvények jelentős része évente megismétlődő, nagy látogatottságra tart számot. Szeged az üdülési idegenforgalom szempontjából országos szerepkörű és vonzáskörű település. Vonzását a termál- és gyógyidegenforgalom, a wellness turizmus jelentős mértékben határozza meg. A vízhez kapcsolódó aktív turizmusnak kiváló lehetőségei vannak a városban. A szállodai férőhelyszám alakulása az elmúlt években pozitív irányba tolódott el, de a szezonálitás a vendégéjszakák alakulásában nehezen kezelhető probléma. Hiány mutatkozik a 4-5 csillagos szállodai férőhelyek számában.

A városfejlesztés hosszú távon csak a természeti környezettel teljes összhangban tartható fenn. A lakóhelyi, városi és városkörnyéki természeti környezet alapvetően meghatározza a lakosság közérzetét, egészségi állapotát, munka- és életkedvét, ezért a szép és egészséges természeti környezet városfejlesztő energia is.

A KSH által statisztikai adatok alapján meghatározott szegedi település-együttest ma Szeged és a közelében található 1 város (Sándorfalva) és 10 község (Algyő, Deszk, Domaszék, Klárafala, Kübekháza, Röske, Szatymaz, Tiszasziget, Újszentiván és Zsombó) alkotják. Szeged szuburbanizációs övezetébe öt falu tartozik: Deszk, Dóc, Domaszék, Szatymaz és Zsombó, de Szeged hegemon vonzáskörzetébe tartozik - a közvetlen szomszédokon felül - Mórahalom is. A települések gazdasági és társadalmi életük – és főként a kiskereskedelmi kapcsolatok - tekintetében tradicionálisan is erősen kötődnek a városhoz. Szeged domináns vonzáskörzetébe tartozó települések kapcsolatai zömmel egyirányúak, azok intenzitása a távolsággal fordított arányban csökken. Az átmeneti zónába (gyenge, de még érzékelhető kapcsolatokkal) a megye perifériáin fekvő települések, Csengele, Öttömös, Pusztamérges és Pusztaszer, valamint a Makó városkörnyékéhez tartozó Kiszombor sorolhatóak. *Mészáros Rezső* a Csongrád megyei kistérségek szerveződésével kapcsolatos kutatásában (1993) is rámutatott, hogy a Szegedhez közvetlenül kapcsolódó falugyűrűvel igen szoros a város kapcsolata, felvethető a szuburbán típusú fejlesztés szükségessége. A város mezővárosi múltjából adódóan a városi tér eltűri a gazdasági, társadalmi és települési fejlődés mezőgazdasági funkciók jelenlétét is. A szuburbán minőséget a közlekedési, ellátási és kommunikációs színvonal alakítja ki. A szuburbanitás térbelisége Szeged esetében összekapcsolódik a városhoz korábban csatolt települések fejlődésével, tehát Tápé, Algyő, Szőreg, Kiskundorozsma és Gyálarét a szuburbán fejlődés belső zónáját alkotják. (*Mészáros R. 1993*) Szeged településhálózatban betöltött helyét tekintve nem veszített szerepköröket, pozíciója nem romlott, inkább stagnál. A Csongrád megyei városok közül Makóval szoros a

kapcsolata, kistérségi szinten jó az együttműködés Sándorfalvával (egy kistérségbe tartoznak). Közös projektek, pályázattal kapcsolatos együttműködések nem jellemzők, sok esetben a közös érdek mentén kialakuló fejlesztési igény sodorja egymás mellé a településeket (43-as út, Déli Tisza híd). Ezekhez az előkészítő lépéseket tudják közösen megtenni, terveket készíttetnek, hogy 2013-tól tudjanak belevágni a kivitelezésbe.

III. 8. Hódmezővásárhely válaszai a feltett kérdésekre

A Hódmezővásárhelyen készített interjún nyomatékosan hangsúlyozták a rendszerváltást követő városfejlesztési törekvések fontosságát, jelentőségét. A város az egyik legelmaradottabb település volt a környéken, kb. 30%-os volt a csatornázottság, az ivóvíz hálózat kiépített volt, a gázhálózat kb. 80 % kiépítettségű volt, az utak 30%-a volt szilárd burkolatú. A meglévő szennyvíztisztító kapacitását, hatásfokát növelni kellett, ezért 1991-ben versenytárgyalást írtak ki a csatornázásra, és a nyertes cég egy teljesen új technológiával valósította meg a beruházást. 1992-ben indult a fejlesztés, az iszapkezeléssel kinyert biogáz által termelt energiát fűtésre használják, amelyből szükség esetén villamos energiát is tudnak nyerni. 1994-ben befejeződött a szennyvíztelep építése, a csatornázottság csak 30% körüli volt, gyakorlatilag a régi telep túlterheltsége miatt csak a magasabban fekvő területeket lehetett csatornázni. Emiatt szennyvízdomb alakult ki, és egy kapavágással feljött a víz. 1995-1996-ban elkezdődött a csatornázás, ekkor minden létező pályázaton indult a város, de csak 40 millió forint állami támogatást kapott a település, a többit önerőből oldották meg. Fontos momentum, hogy 1997-ben a berlini vízmű, mint szakmai befektető beszállt a csatornázásba, kisebbségi tulajdont szerzett a vízműben. A szennyvízcsatornával együtt lerakták egy informatikai hálózat alapjait is. Az alapső hálózat kiépült, azonban a Vivendi a tőzsdén megvásárolta a Berliini vízművek részvényeit, tulajdonrészt szerzett, utána leállította az egész fejlesztést, hiszen saját magának jelentett volna konkurenciát. A cső azóta is ott van a földben, a tervek valószínűleg már nem szavatolhatók. Ez egy teljesen előkészített több milliárdos beruházás: a szennyvízcsatornával párhuzamosan be kellett volna húzni egy kábelt, lehetett volna kábeltv, telefon, internet, vagyónvédelmi szolgáltatások. A város adottságai miatt 8 szennyvízátemelőt is meg kellett építeni és napjainkra ismét időszerűvé vált a rendszer bővítése. A bővítésre már háromszor pályázott az önkormányzat, és utolsó alkalommal nyertek is. A várostól 15-20 km-re lévő városrészeket is szeretnék csatornázni, de erre jelenleg nincs esély, mert gazdaságtalan a szennyvíztisztító üzemeltetése. A központi belterület csatornázottságra 97%-os, erre nem ad támogatást az Európai Unió, így a

külterületeket nem tudják bekötni a rendszerbe pályázati pénzekből. Napjainkra a központi belterület ivóvíz- / szennyvízelvezetés- / elektromos áram- és gázellátása teljes mértékben kiépített. Azt érzi a város, hogy annak a településnek nincs lehetősége fejlesztési forráshoz jutni, aki saját maga, önerőből, kényszerűségből megvalósította a tervezett fejlesztést. Figyelembe kell venni, hogy a város szerkezeti tulajdonságai miatt (hatalmas külterület, a tanyaközpontok, szórvány-tanyák) fajlagosan sokkal nagyobb befektetéssel tudja biztosítani az ellátást, mint a többi város. A hiányosságok leginkább a külterületen, illetve a vízelvezetési, öntözési és a termálvíz további hasznosítását lehetővé tevő rendszerekben vannak. A rendszerváltás után egy másik, nagy volumenű probléma volt a hulladékkezelés megoldatlansága: örökölt a város egy szeméttelpet, amit hulladéklerakónak neveztek. Fenntarthatatlan volt a rendszer, többlépcsős pályáztatás útján befektetőket kerestek. Megcsinálták az adott időszakban legkorszerűbb lerakót - a térségben a legmodernebb hulladéklerakónak tekinthető, szakmai bemutatókat is szoktak rendezni - amire egyetlen fillér támogatást sem kaptak. A hulladékkal biogázt termelnek, amit villamos energiatermelésre és hőenergia kinyerésére használnak. 1990-es években másik nagy beruházási hullám volt a tornaterem építés. Ezekhez nyertek 30%-os támogatást - ekkor még ennek is nagyon örültek, mert ekkor ritka volt a kevés támogatás is, - így 5 tornaterem épült. Állami támogatás nélkül valósult meg a város geotermikus rendszere, új kutakat fúrtak és az egész rendszert összekötötték. Az összes panellakás és a közintézmények is termálenergiával működnek, ami hatalmas megtakarítást jelent a városnak. A lakosok ellátásának szempontjából kiemelkedő jelentőségű a geotermiára épülő távfűtési rendszer. Az ezredfordulón a Széchenyi terv futott, ekkor mindenre pályáztak, amire lehetett. Az uniós források nagyságuk miatt nagy változásokat hoztak, rengeteg útépítés történt a városban. 2005-2006-ban belterületi útrekonstrukció zajlott, ami kb. 30 km útfelújítást jelentett. A lakosság saját erőből megépítette az útalapot (elég különböző minőségben), az önkormányzat pedig ráhúzta az aszfaltot. (Volt olyan utca, ahol betontörmeléket szereztek építkezésekről, ezeket beletették az útalapba, elegyengették. Az önkormányzat a szennyvízberuházásnál mindig külön gyűjtötte a beton és az aszfalt törmeléket, majd évente megtörette és beletették az útalapba.) Hódmezővásárhely az NFT I. forrásait tekintve kiemelkedő eredményt ért el kistérségében, hiszen a kistérség által elnyert támogatások 91,3%-a a városban realizálódott. (Kiss K. 2007)

A 21. század iskolája programban 3 iskola-felújítást sikerült kivitelezniük. A kicsi támogatásokra (TEUT, CÉDE, TEKI stb.) is mindig pályáztak, több-kevesebb sikerrel. 70 korszerűtlen játszóteret újítottak fel, alakítottak át, így a városnak jelenleg 20 EU konform játszótere van. Nyertes pályázataik továbbá: ipari park, iparvágány építése, emlékpont

időszakos kiállítás kivitelezése, 47-es csomópontjában körforgalom építése. Mártélyon szálláshelyek kerültek kialakításra és fejlesztették is a meglévőket, megvalósult a kerékpárutak építése, buszvárók felújítása is. Folyamatban van az általános iskola bővítése, az Agóra- program, a kiemelt város rehabilitációs program, kerékpárút, kerékpártároló, útfelújításos pályázat, szennyvizes pályázat, szociális intézmények és- bölcsődefejlesztés, gondozóház, játszóház építése, további buszváró felújítások, intermodális csomópontok kialakítása. A projektek számát illetően a kétfordulós pályázatokból 11-12 darab az első fordulón túljutott, 4,8 milliárd forint a beruházási költségük. Ezeken kívül még kb. 30 pályázat van folyamatban. A városfejlesztési koncepció fejlesztési irányokat határoz meg, ahhoz igazítják a pályázatokat. A 2007-es költségvetésből egy nagyobb összeget tervezésre fordítottak, a koncepcióhoz igazodva rengeteg tervet elkészítettek, főleg tanulmányterveket, ezeket a konkrét pályázat kiírása szerint véglegesítették a tervezőkkel.

Hódmezővásárhely 1990 óta megyei jogú város, hazai viszonylatban a középvárosok közé tartozik. Mint megyei jogú város ellentmondásos helyzetű: megyei jogú város, mely a városhierarchiában nem a megyeközpontok, hanem a középvárosok közé illeszkedő város. A városnak ugyanakkor lakosságszáma és kiterjedése miatt nagyvárosi jellegű ellátó típusú (közsféra, városi vagy közösségi) funkciókhoz kapcsolódó szolgáltatásokat és megfelelő infrastruktúrát kell működtetnie, a valódi nagyvárosi gazdasági háttér nélkül, jelentősen a város funkcióira utalt, alapvetően falusias kistérségi környezetben.

A város közúti elérhetősége, megközelíthetősége jónak mondható. A jelentősebb közlekedési beruházások forrását a 2013-ig terjedő időszakban a Közlekedés Operatív Program (KözOP) jelenti.

7. táblázat: Hódmezővásárhely kiemelt közútfejlesztési projektjei (2007)

Projekt címe	Kedvezményezett / lebonyolító testület	EU bizottság felé történő benyújtás várható időpontja	Tervezett összköltség (mrd Ft)	Támogatás összege (mrd Ft)	Támogató alap
M43-5. sz. főút – 47. sz. főút között (előkészítés, építés)	NIF Zrt.	2007	19,0	16,1	KA
M43-47. sz. főút – Maroslele között (előkészítés, építés)	NIF Zrt.	2007	23,8	20,3	KA
M43 Maroslele – Makó + 43. sz. főút Makó keleti elkerülő (15,6 km + 7,0 km) (előkészítés, építés)	NIF Zrt.	2007	25,7	21,9	KA
M43 Makó – Csanádpalota (oh.) (15,6 km + 7,0 km) (előkészítés, építés)	NIF Zrt.	2007	26,3	22,3	KA

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város hosszú távú városfejlesztési koncepciója, 2007 p. 83.

A városban az elmúlt évtizedben a legfontosabb forgalomáramlási irányokban kiépültek a kerékpárutak és –sávok, amiket a város folyamatosan tovább fejleszt. Folyamatosan bővül a várost és az agglomerációs településeket összekötő hálózat:

A városban az adottságoknak, a jó minőségű földnek köszönhetően évszázadokon keresztül a mezőgazdaság volt a meghatározó gazdasági ágazat. Ez a szektor ma is viszonylag nagy foglalkoztató (sok a családi vállalkozás, sok az őstermelő és jelentős az időszakosan foglalkoztatott munkaerő is) és az országos viszonylatban is jelentős gazdasági erőt is képvisel. A mezőgazdasági termeléshez ugyanakkor nem kapcsolódik szervesen más gazdasági tevékenység.

8. táblázat: A működő vállalatok száma és nagysága Hódmezővásárhelyen

Működő vállalatok száma	db	%
0 fős létszámú működő vállalkozások	34	1,07
1–9 fős létszámú működő vállalkozások	2957	93,28
10–19 fős létszámú működő vállalkozások	96	3,03
20–49 fős létszámú működő vállalkozások	50	1,58
50–249 fős létszámú működő vállalkozások	28	0,88
250–499 fős létszámú működő vállalkozások	4	0,13
500 és több fős létszámú működő vállalkozások	1	0,03
Összesen	3170	100

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008 p. 76.

A szolgáltatásokon belül a kereskedelmi tevékenység a legjelentősebb, viszonylag alacsony hányadot képviselnek a szálláshellyel- vendéglátással foglalkozó turisztikai vállalkozások. A városban 2005-ben viszonylag sok, 958 kiskereskedelmi üzlet volt, azaz 1000 főre 20,14 kiskereskedelmi egység jutott (Szegeden gyakorlatilag ugyanennyi, 20,24 db). A szektor sebezhetőségét mutatja Vásárhelyen, hogy a 2007 során tapasztalt nagyarányú vállalkozás-megszűnés vállalatai között a becslések szerint számos kereskedelemmel foglalkozó mikro-vállalkozás volt. Az 1000 lakosra jutó vendéglátóhelyek száma alacsony, a régió kisvárosaiban tapasztaltaknak megfelelő.

A vásárhelyi gazdaságban a hagyományosan agrártérségekhez hasonlóan a vállalkozások 4%-a működik a mezőgazdaságban, az ipar és építőipar együttes aránya – közel azonos súllyal - eléri a 24%-ot, s dominálnak szolgáltató szektorok, a működő vállalkozások 73%-a ebben a szektorban tevékenykedik.

9. táblázat: Foglalkoztatottak száma gazdasági áganként Hódmezővásárhelyen

	db	%
kereskedelem, javításban	2173	12
közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosításban	1133	6
mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászatban	1619	9
pénzügyi tevékenységben	190	1
szálláshely-szolgáltatás, vendéglátásban	602	3
szállítás, raktározás, posta, távközlésben	756	4
egészségügyi, szociális ellátásban	1100	6
egyéb közösségi, személyi szolgáltatásban	529	3
Építőiparban	1125	6
ingatlanügyek, gazdasági szolgáltatásban	1678	9
iparban (bányászat, feldolgozóipar, villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás)	5720	32
Oktatásban	1370	8
A foglalkoztatottak száma 2001 (db)	17995	100

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008, p. 79.

Az olajnövények iránti igényt fogja növelni a jelenleg előkészítés alatt álló ausztrál érdekeltségű Central EU Biofuels Hungary Kft. befektetése, az évi 500.000 tonna napraforgó és repce felvevő-kapacitású biodízel üzem, mely a tervek szerint 200 km-es sugarú vonzáskörben mintegy 3000 munkahelyet teremtve / megtartva fog biztos piacot jelenteni az energiaipari növények termelői számára. Az egyéb növények termesztése ingadozó, a termesztett gabonanövények vetésterülete éves szinten változik az időjárási és belvízgondok miatt. A hagyományokra építve már betelepült az ipari parkba a kukorica-vetőmagok termelésében és kutatásában vezető szerepet játszó Pioneer Fajtakísérleti Kutatóállomás.

Az állattenyésztés egyértelmű visszaesése jellemző, a szakemberek szerint a rendszerváltás időszakában mért állatszámnak legjobb esetben is csak a felényi mennyisége található meg a gazdaságokban, számos szakosított állattartó telep bezárt. A nagyüzemekon kívül senki nem képes versenyezni a dán, holland, szlovák vagy lengyel, jobban támogatott, versenyképesebb tenyészetekkel.

Vásárhely szintén hagyományokon nyugvó iparága a textilipar, mely az 1980-as évek vége óta az országban mindenhol többé-kevésbé válságban van vagy meg is szűnt. Vásárhelyen a textil életben maradt, bár a város valaha volt nagy „nőfoglalkoztatója”, a HÓDIKÖT kötöttáru-gyár által foglalkoztatott nők töredékének ad munkát. (A város nyilvántartott munkakeresőinek 60%-a nő.) A város szintén hagyományokkal rendelkező ipari ágazata a

gépgyártás: egyrészt a precíziós műszergyártás, ezen belül a mérleggyártás, mely a nagymúltú Metripont Mérleggyár szétesését követően kialakult, a valamikor ott dolgozó mérnökök szakmai tudására alapuló majd tucatnyi új vállalkozásban testesül meg. A 2007-ben szerveződött HÓD-Iparos klaszter / ipari szövetkezés tagjai 20 – 25 éve a gépipar területén dolgozó kisvállalkozások. A vállalatok kis méretűek, de a város szempontjából sok embert foglalkoztatnak. A város gazdasági életében az építőipari cégek szerepe jelentős, annál is inkább, mivel egy meghatározó részük a helyben és a környező településeken felmerült igények mellett regionális, sőt határon túli megrendelések teljesítését is végzi és a város legnagyobb adófizetői között vannak. Jellemző ugyanakkor, hogy a város legnagyobb foglalkoztatói közül több közszolgáltató van. A vállalatok ágazati szerkezete a szolgáltató vállalatok dominanciáját mutatja. A KKV-k magas aránya az országos és nemzetközi trendeknek megfelelő, kedvezőtlen ugyanakkor a társas vállalkozások viszonylag alacsony, illetve a mikrovállalkozások meghatározó aránya. A vállalati struktúra nem kedvező a város versenyképessége szempontjából, hiszen a város vállalatai által kínált munkahelyek jellemzően viszonylag alacsony jövedelmek realizálását teszik lehetővé.

A város az országhatárhoz közeli fekvése következtében nem csak a régió nagyvárosaival versenyez, hanem a nagy ütemben fejlődő román városokkal (pl. Temesvár) is. E városok gazdasági potenciáját (tőke- és munkaerővonzó képességét) csak egy nagyobb léptékű térségi összefogás eredményeként létrejövő, Szeged központú, a környező középvárosokat, így Hódmezővásárhelyt alközpontként magában foglaló gazdasági régió tudná ellensúlyozni.

Korlátozó tényezőként első helyen a politikát emelték ki: a kormánypárti vezetésű városok sokkal több pályázati támogatásban részesülnek. A pályázati rendszer nem túl jó, de ezt a városok, önkormányzatok nem igazán tudják befolyásolni. A legnagyobb gond a rengeteg köztes idő: a szervek nem tudják tartani a határidőket, folyamatos csúszások vannak, nem működik gördülékenyen a rendszer. Ebből adódóan előfordult, hogy 4 hónap alatt kellett kiviteleznie Hódmezővásárhelynek egy másfél éves projektet. A határidőkkel kicsit tudott játszani a város, gyakorlatilag másfél hónapot nyertek, de ez összességében nem jellemző, sőt ha összehasonlítjuk a hatóság részéről eszközölt csúszást az önkormányzat által „nyert” másfél hónappal, akkor egyértelműen látszik, hogy e két dolog még távolról sincs arányban. A felsőbb szervezetek, pályázatkezelők úgy módosítják a határidőket, ahogy akarják, ez azonban a kedvezményezett irányából nem működik, mert nekik tartanunk kell minden rögzített határidőt, tehát alsóbb szintről nézve nagyon rugalmatlan a rendszer.

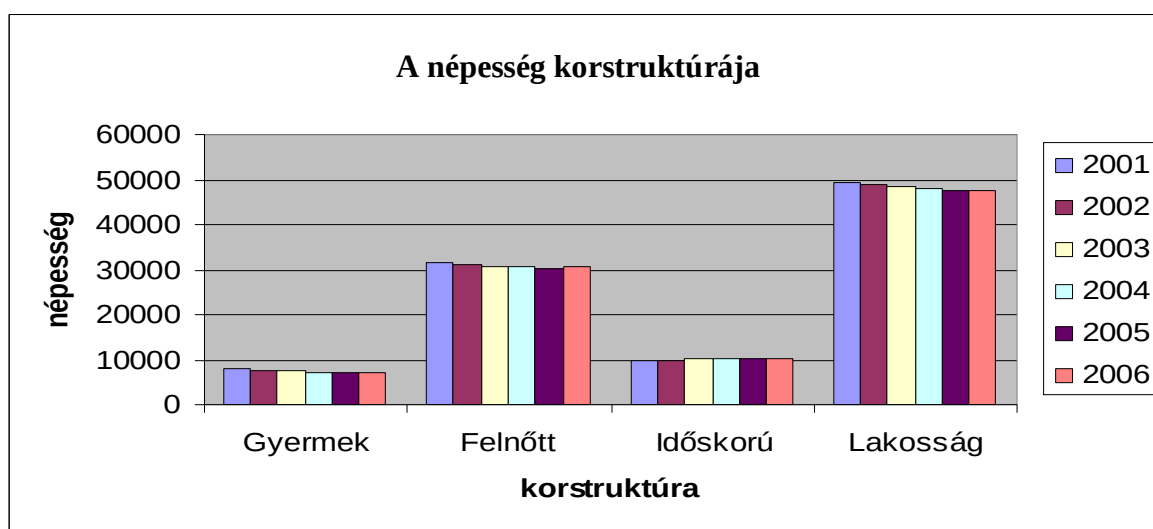
Vásárhelyen közel 50.000-en élnek: e lakosság, mint az ország nagyvárosainak lakossága általában, öregedő. A városlakók száma csökken, a prognózisok szerint az elkövetkező időszakokban további fogyatkozás várható.

10. táblázat: Hódmezővásárhely népességének alakulása az előrejelzések szerint

Megnevezés	1991-2005	2006-2020	Változás	
			fő	százalék
Születés	7 324	6 098	-1 226	-17,3
Halálozás	10 367	9 600	-767	-7,4
Természetes fogyás	-3 043	-3 502	459	15,1
Vándorlási különbözet	-876	-1 200	324	37,0

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város hosszú távú városfejlesztési koncepciója alapján saját szerkesztés

17. ábra: A népesség korstruktúrája

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008 p. 62.

Hódmezővásárhely megyei jogú város és egyben speciális város: a régióközpont Szeged közelsége, a nagyvárosi szomszédság számos előnnyel, ugyanakkor – elsősorban a mai közigazgatási rendszer együttműködésre még mindig kevésbé ösztönző volta miatt – számos hátránnyal jár. Szeged vonzása nagyon erős, számos fejlesztési lehetőséggel Szeged tudott és tud is élni, míg Hódmezővásárhely nem.

Pontos adatok a vállalatok jövedelmezőségéről nem álltak rendelkezésre, azonban a város Integrált Városfejlesztési Stratégiájában szereplő tények és adatok alapján elmondható, hogy a

vásárhelyi versenyszférát jellemző kisvállalati struktúra, a mezőgazdaság, az építőipar, a kevés hozzáadott-értéket termelő ipari és szolgáltatási ágazatok dominanciája az alacsony jövedelmek realizálását teszik lehetővé. A fentiekből következően valószínűsíthető a vásárhelyi lakosság viszonylag alacsony jövedelmi szintje. A 2005-ös egy főre jutó SZJA adatokból is hasonló következtetésre lehet jutni:

11. táblázat: Személyi jövedelemadó befizetés (2005)

Kistérség	SZJA (Ft)
Hódmezővásárhelyi	83.606
Sopron-Fertődi	112.797
Szegedi	134.782
Debreceni	142.500
Győri	169.955

Forrás: Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2008 p. 80.

Vásárhely gazdasági mutatói tehát a megyei jogú városokénál kedvezőtlenebb helyzetre utalnak, a város vezető pozíciót a középvárosok közötti összehasonlításban nyerhet.

A vidékfejlesztési stratégia felhívja a figyelmet arra, hogy a tájhasználat szinte sehol sem illeszkedik az adottságokhoz. Emiatt a kistérség híresen jó mezőgazdasági adottságaiban és így eredményességében is romlással kell számolni. Az adottságokhoz való alkalmazkodás a kistérségben mozaikos tájszerkezet kialakítását jelenti, amelyben helye van a víznek is. Ehhez a szántóművelés mellett a terület legalább ötödén természetszerű erdőket kellene kialakítani.

Hódmezővásárhelyen kevés a minőségi szálláshely és hiányoznak a valóban vonzó turisztikai termékek: nincsenek olyan országosan ismert és elismert rendezvények / események, speciális vonzerők, melyek sok érdeklődőt, turistát vonzanának, illetve az ideérkező látogatót hosszabb időn keresztül a városban tartanák. A város turisztikai potenciálja alapján mind mennyiségi, mind minőségi szálláshelyfejlesztés szükséges a fogadási feltételek javítása érdekében. Jellemző, hogy folyamatosan növekszik a városon belüli, illetve a városon áthaladó gépjárműforgalom nagysága. Jelentősen terhelik az utakat a mezőgazdasági gépek, valamint a városban működő, jellemzően nagy súlyokat mozgató, pl. építőipari cégek teherautói. Az ipari park bővülésével és elsősorban a tervezett biodízel üzem indulásával szintén jelentős teherautóforgalom-bővülés várható.

Hódmezővásárhely fejlesztésének célja az élkető, így jelentős megtartóerővel rendelkező város kialakítása. Az utóbbi időben 120 összközműves ingyen telket osztottak ki a

város központjában, amit hatalmas érdeklődés övezett. Környezetvédelmi szempontból nagyon fontos, hogy a termálvizet igyekszik maximálisan kihasználni a város, ez fűti a lakásokat is, sőt a Vásárhelyre települt Interspar is úgy kapott letelepedési engedélyt, hogy megállapodásban rögzítették, hogy a termálvizet használja majd a fűtési rendszerében. Az elmúlt években 2 új zöldberuházás is létesült a városban. Az egyik növényi-olajprés üzem és biodízel finomító építését kezdték meg, amely 60 új munkahelyet teremt, illetve a kapcsolódó munkafolyamatok révén közvetetten további 3000 új munkahelyet biztosít. A másik a Pioneer Hi-Bred Zrt. új kutatóállomást hozott létre a városban, amely várhatóan az egyik legfejlettebb napraforgó- és kukoricanemesítő központ lesz, 7 új állandó tudományos munkatártnak biztosít munkahelyet és 60-70 helyi idegymunkást fog foglalkoztatni.

A város az Integrált Városfejlesztési Stratégiájában 6 tematikus cél elérését tűzte ki zászlajára. E tematikus célok Vásárhely esetében nem a hagyományos ágazati területeket fedik le: az Integrált Városfejlesztési Stratégia jellegének megfelelően - különböző ágazati jellegű intézkedések ötvözését, komplex programok megvalósítását feltételezik.

1. A kultúra első helyen szerepel a város programjában, mégpedig országos, regionális kulturális és térségi közművelődési központi funkció kialakítását preferálják a művészeti, kiemelten a képzőművészeti hagyományokra építve. Ennek keretében tervezik megvalósítani a városrehabilitációs programot, az Agóra programot, amely a közművelődés rendszerének és infrastruktúrájának átalakítását és korszerűsítését és a modern közösségi művelődési helyszín és kreatív alkotó környezet kialakítását célozza. Külön tematikus cél a felsőoktatási intézmény bekapcsolása a város szellemiségébe, a kulturális és a gazdasági életbe.
2. Az önkormányzati ellátórendszer modernizációja a megkezdett, modell értékű programok folytatását jelenti. Az ellátórendszer modernizációját szolgáló intézkedések során kiemelt szempont az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása.
3. A város számára kiemelt fontosságú a felsőfokú oktatási intézmény megtartása, a mezőgazdasági főiskola (a Szegedi Egyetem Mezőgazdasági Kara) integrálása a város társadalmába, gazdaságába.
4. A város ellátó rendszereinek modernizációja, korszerűsítése egyben költséghatékonyságot is jelent, az egyes elemeiben már megújult rendszer további fejlesztésre szorul, a szolgáltató hálózat fenntartása további jelentős befektetéseket igényel. A gazdaságfejlesztési mintaprojektek indítása kiemelt fontosságú, fel kell vállalni az integráló szerepet a gazdaság szereplői között, a főiskola bevonását ösztönözni kell (kutatási programok, oktatási programok). A város fő terméke a

kultúra, melynek ma még egyedüli effektív támogatója maga a város: a kultúra-fejlesztés és a turizmusfejlesztés összekapcsolódásával a városnak feladatot kell vállalnia a területen (desztinációmenedzsment szervezet kialakításának támogatása, részvétel a szervezetben, termékfejlesztés, marketing).

5. A városban magas az alacsony státusú lakossághoz tartozók aránya. A város folyamatosan tesz a leszakadás meggátolásának, a város szövetében található szegregátumok megszüntetésének, a szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférés teljes rendszerének kialakítása érdekében.
6. A városban hagyománya van a közösségépítésnek, hálózatoknak. A gazdasági hálózatfejlesztés - a mezőgazdaságban - a kis birtokokkal rendelkező gazdák továbbélésének feltételeként megvalósuló integráció, szövetkezetek létrehozásának ösztönzését; az ipar területén pedig a klaszterek fejlesztését (kiemelten a kerámia klaszter), a gazdaság és civil társadalom kapcsolati hálójának kialakítását, a kulturális kapcsolatrendszerek fejlesztését jelenti.

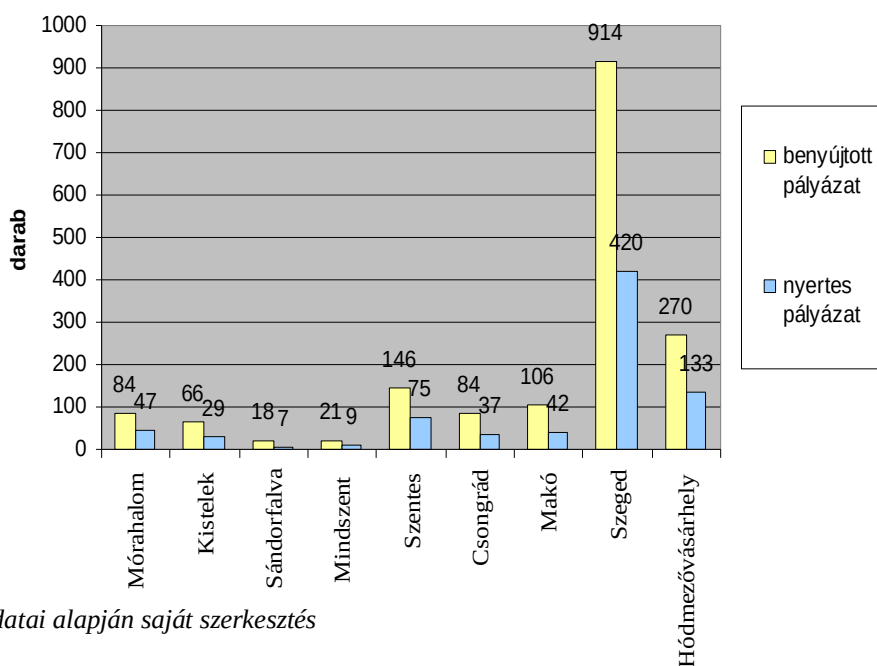
Vásárhely kistérségi központ, a saját közigazgatási területén belülrre került környező tanyaközpontok és szórvány tanyák, valamint az agglomerációját alkotó 4 kistelepülés vonatkozásában. Fejlődésének stratégiai feltétele Szeged – pólusváros sikeressége és a két város kapcsolatának szorosabbá válása. Az „alföldi jellegű” vonzáskörzettel (egy nagyobb és néhány kisebb településből álló egységek) rendelkező Vásárhely közigazgatási határa olyan nagy, hogy a város központjától 10 kilométeren belül nem található más település. A mezővárosok kertvárosi övezetében az 1980-as évektől megfigyelhető a szuburbanizáció: a nagyvárosok körül és a város kiterjedt határában növekedett a népesség, majd ehhez az 1990-es években csatlakozott az ipar, a kereskedelem térbeli dekoncentrációja is. (Kovács Z. 1999, Bajmócy P. 2002) A szuburbanizáció következtében egyre jelentősebbé válik a városkörnyék szerepe. (Izsák É. 2003) Remélhetőleg pozitív előjelűvé válik a Szeged – Vásárhely verseny, erősödik az együttműködés és a feladatmegosztás a városok között. Vásárhely a szegedi agglomeráció második erős pólusa, célszerű volna, ha a két város európai példák alapján, nemzetközi partnerek tapasztalataiból építkező rendszer szerint elindulna az európai nagyvárosi térséggé válás útján.

IV. Az interjúkon elhangzottak összegzése

IV. 1. Pályázati aktivitás településtípusonkénti összehasonlítása

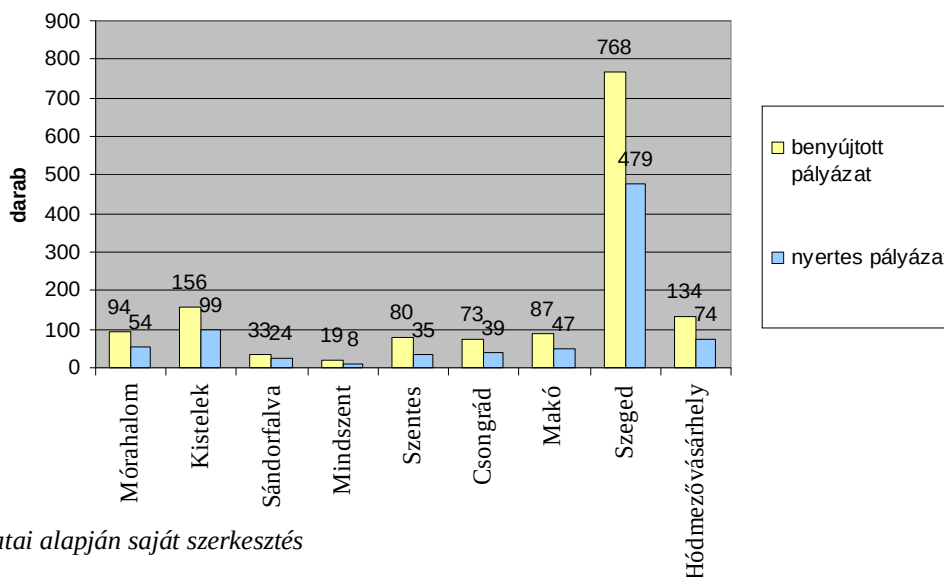
Az NFT I.-re benyújtott pályázatok darabszáma tekintetében azt mondhatjuk, hogy minden második pályázat nyertes volt. Egyértelműen kidomborodik Szeged előnye: e város az összes benyújtott pályázat mintegy 53,5%-át adta be, és a nyertes pályázatok 52,5%-át mondhatja magáénak.

18. ábra
Az NFT I.-re benyújtott és a nyertes projektek darabszáma

Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

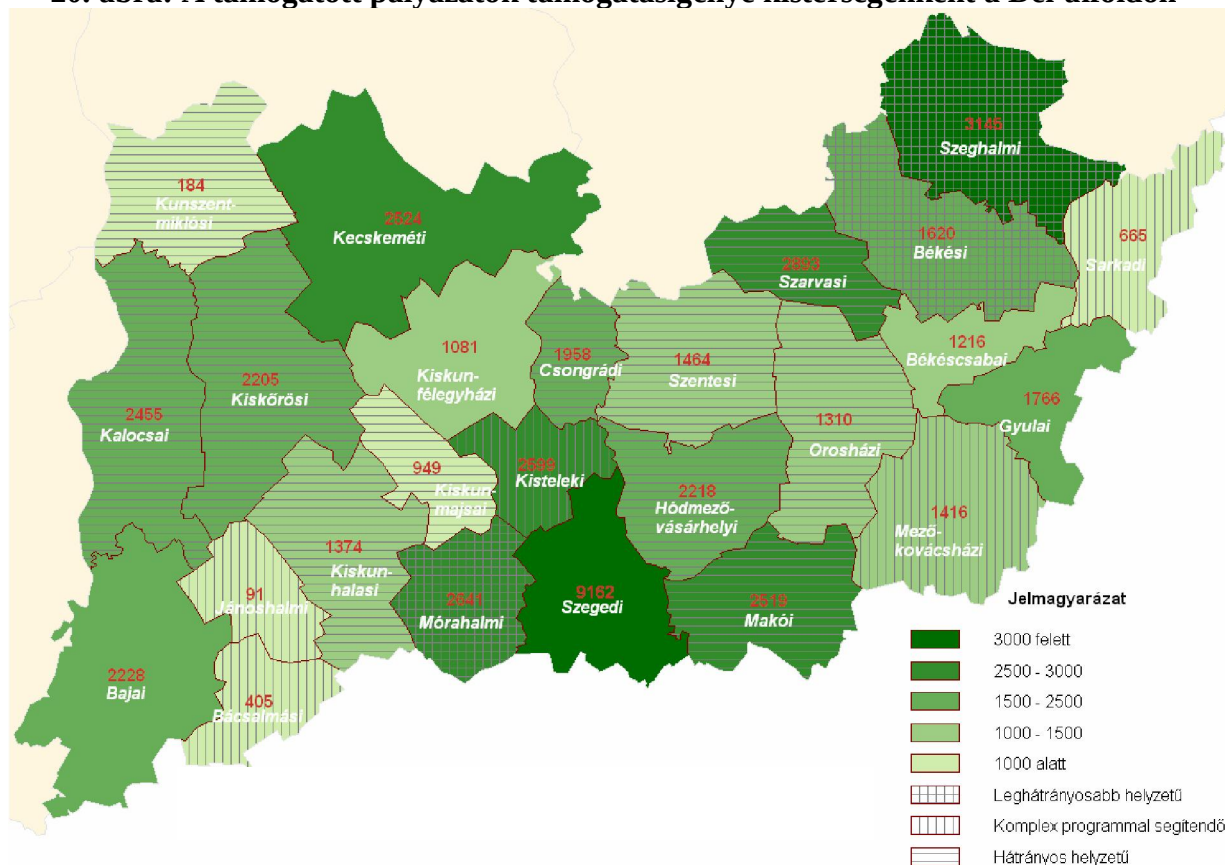
19. ábra Az ÚMFT-re benyújtott és a nyertes projektek darabszáma

Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

Az ÚMFT- re beadott pályázatok darabszámának vizsgálatakor hasonló eredményt kapunk, mint az NFT I. esetében: Szeged magasan kiemelkedik térségéből: a benyújtott pályázatoknak 53,2%-át tudhatja magáénak, míg a nyertes pályázatok 55,8%-a volt szegedi. Ha kistérségi összehasonlítást végzünk, akkor is egyértelműen jelentkezik Szeged előnye; a megítélt támogatások jelentős része Szegeden realizálódott, ami Szeged többi települést jóval meghaladó forrásabszorpciós képességére hívja fel a figyelmet.

20. ábra: A támogatott pályázatok támogatásigénye kistérségenként a Dél-alföldön

Forrás: saját adatgyűjtés alapján szerkesztette Nógrádi György

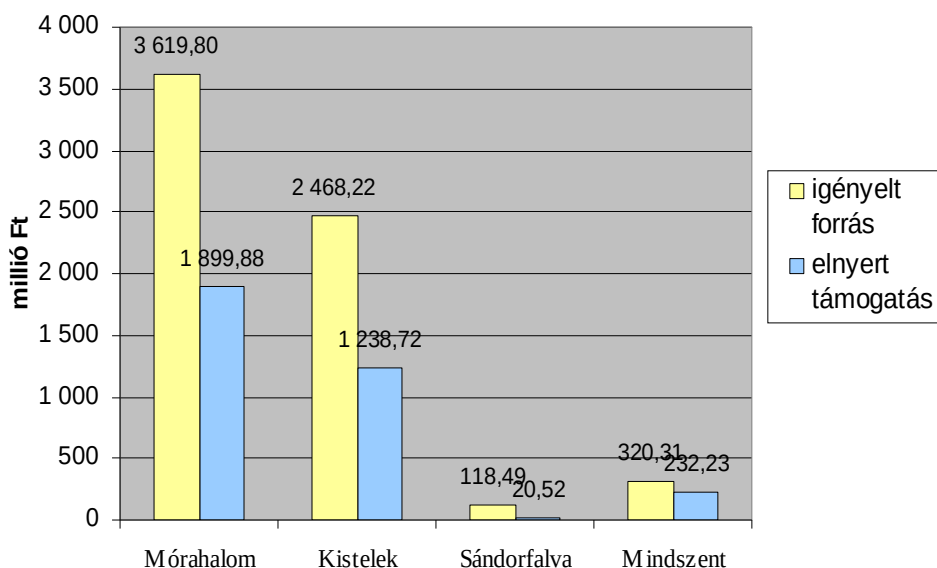
IV. 1. 2. Kisvárosok pályázati aktivitásának összehasonlítása

Kisvárosok tekintetében változatos képet láthatunk. Mórahalom és Kistelek magasan kitűnik pályázati aktivitásával. (Az ábra nem tartalmazza a kétfordulós eljárásrend⁷ során

⁷ Kétfordulós eljárásrend: A 255/2006. (XII. 8.) Korm. Rendeletben megfogalmazottak szerint a kétfordulós pályázat olyan pályázatos projekt-kiválasztási eljárás, amelynek során először előzetes projektjavaslat, majd – amennyiben az alapján indokolt a projektjavaslat részletes kidolgozása – részletes projektjavaslat kerül benyújtásra. A kétfordulós eljárás egyik célja, hogy nagyobb beruházások esetében lehetővé tegye, hogy az elutasításra kerülő projekteket ne kelljen részletesen kidolgozni. Az első fordulóban egyszerű projektterveket kell benyújtani, a részletes terveket (műszaki tervek, engedélyek, stb.) csak az első forduló alapján támogatásra javasolt projektekre kell kidolgozni.

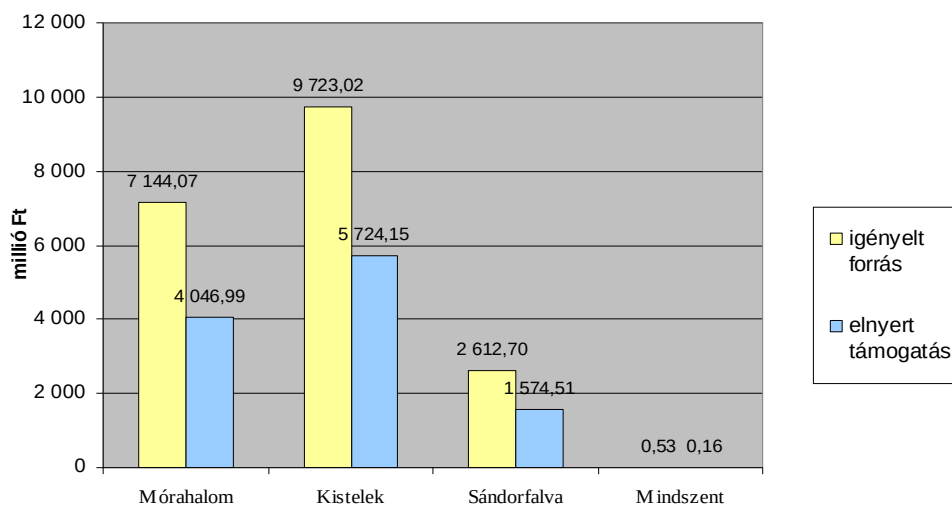
támogatásra javasolt, második fordulóra lépett projekteket.) A lehívott források tekintetében az NFT I.-re beadott projektek esetében Mórahalom volt a legsikeresebb, az ÚMFT-nél változott a sorrend: Kistelek a legsikeresebb, őt Mórahalom követi, majd Sándorfalva következik, s végül Mindszent marad sereghajtóként. A legeredményesebb és a legkevésbé sikeres kisvárost összehasonlítva látszik, hogy Mindszent a Kistelek által lehívott forrásoknak mindössze 1%-át sem tudta pályázatos formában megszerezni.

21. ábra: Az NFT I.-re benyújtott támogatásigény és elnyert támogatás a kisvárosok esetében

Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

22. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és elnyert támogatás a kisvárosok esetében

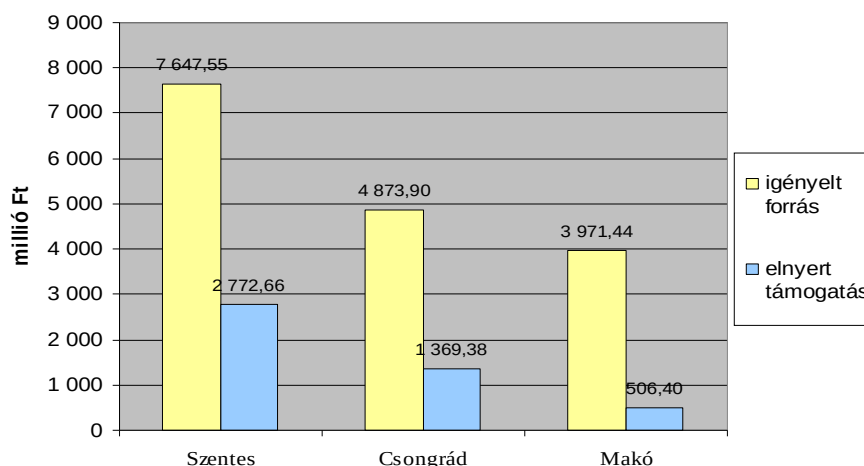
Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

Mi lehet ennek az oka? Feltételezésem szerint ebben szerepet játszik az is, hogy Kisteleknek és Mórahalomnak saját kistérsége van, ők kistérségi szerepkört töltenek be. Kistérségükben jellemző a települések szerkezeti és funkcionális azonossága, erős a települések közötti kapcsolat, amelyben egyértelműen érzékelhető a kistérségi központ súlya és szerepe. Mindszent azonban a Hódmezővásárhelyi kistérség marginalizálódott települése, központi szerepkör nélkül, tulajdonképpen városok közötti térben fekszik, gyakorlatilag vonzáskörzet nélküli funkcióhiányos kisváros. (Kis K. 2008a) Kapcsolatrendszere fekvése miatt többirányú, erős a kötődése Hódmezővásárhelyhez és jelentős Szenteshhez is. Mindszent fejlesztési lehetőségeit mindenképpen e két város súlyának, jelentőségének a figyelembevételével célszerű mérlegelni. A települések fejlődését, fejlesztését nem lehet a véletlenre bízni, napjainkban kulcsfontosságú, hogy milyen gyorsan tudnak reagálni az új kihívásokra. Nem mellékes az sem, hogy a rendelkezésre álló pályázati lehetőségekkel milyen hatékonyan tudnak élni. Ebben sajnos nem csak annak van szerepe, hogy ki mennyire gyors, mennyire van felvértezve egy jó pályázatíró gárdával, hanem jelentős szerepet játszik a politikusok lobbija. Az interjúkon is elhangzott, hogy Sándorfalva és Mindszent települések fejlesztési lehetőségeiben nem játszott markáns szerepet az Európai Unió csatlakozása, ezt alátámasztja a pályázatok alacsony száma és az elnyert források csekély összege is.

IV: 1. 3. Középvárosok pályázati aktivitásának összehasonlítása

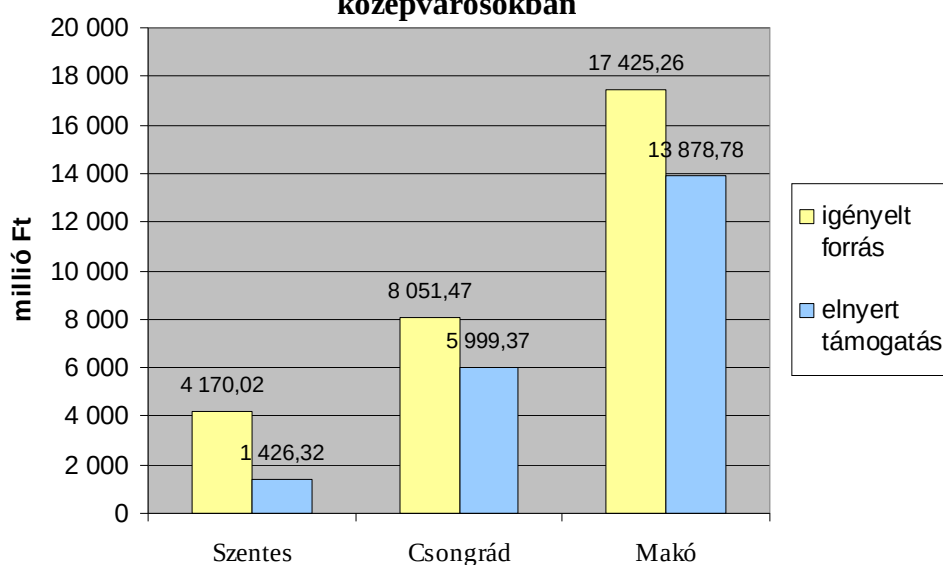
A középvárosok sikerebben pályáznak a Strukturális Alapok forrásaira a 2007-2013 közötti költségvetési időszakban, mint közvetlenül az Európai Unió csatlakozása után. A Makóval folytatott beszélgetésen is elhangzott, hogy a város csak az utóbbi években tud sikeresen forrást szerezni, s ezt tükrözik az adatok is.

23. ábra: Az NFT I-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a középvárosokban

Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

24. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a középvárosokban

Forrás: NFÜ adatai alapján saját szerkesztés

Míg NFT I. tekintetében Szentes volt a legeredményesebben pályázó középváros, az ÚMFT pályázatain kevésbé sikeresen szerepelt. A jelenlegi pályázati rendszer előnyeit szemmel láthatóan Makó használja ki leginkább, középvárosok közül jelenleg Makó rendelkezik a legmagasabb igényelt támogatási összeggel és elnyert támogatással is.

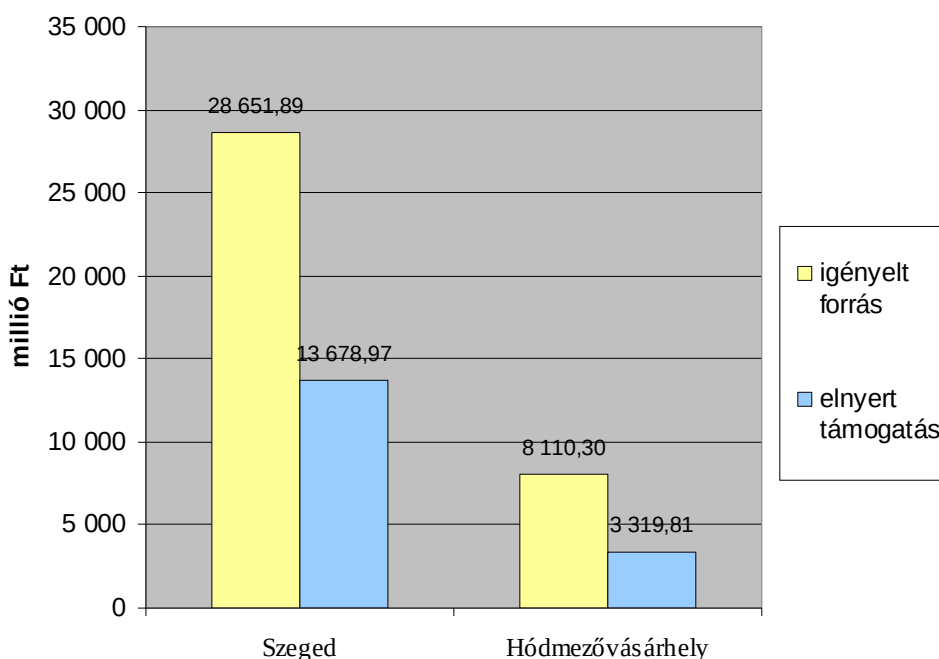
Csongrád példája is mutatja, hogy az Európai Unió csatlakozás előtt, illetve az azt követő két évben a legnagyobb elnyert támogatása 351.759.000 Ft volt, 2008-ban pedig egyetlen kiemelt projektje⁸ 100%-os támogatási intenzitást élvezett 3.599.391.291 forint értékben. A középvárosok nem tettek említést a pályázati források bőségéről, az Európai Unió csatlakozást nem jelölték meg fordulópontként a település fejlesztését tekintve. Véleményem szerint a kisvárosok (Mórahalom és Kistelek) fejlesztéspolitikai szempontból kedvezőbb helyzetben vannak, mint a középvárosok, hiszen a 2004-2006 közötti időszakban mindkét település kistérsége a leghátrányosabb helyzetű kistérségek közé tartozott. A fejlesztéspolitika kedvezményezettként kezelte ezeket a térségeket, ami a pályázások esetén együtt járt a magasabb támogatási intenzitással, sok esetben nem kellett (vagy csak minimális) önerőt tenni a fejlesztési forrás mellé, illetve az értékelések során plusz pontot ért a térség hátrányos helyzete. A középvárosok közül egyik sem tartozott a leghátrányosabb helyzetű térségek közé, így esetükben az általános szabályok voltak érvényben, nem vagy alig részesültek kedvezményekben, ami a pályázati aktivitást is csökkenthette.

⁸ A 255/2006. (XII. 8.) Korm. Rendeletben megfogalmazottak szerint a kiemelt projekt a Kormány által egyedileg jóváhagyott projekt, amelyet az akcióterv nevesítve tartalmaz.

IV. 1. 4. A megyei jogú városok pályázati aktivitásának összehasonlítása

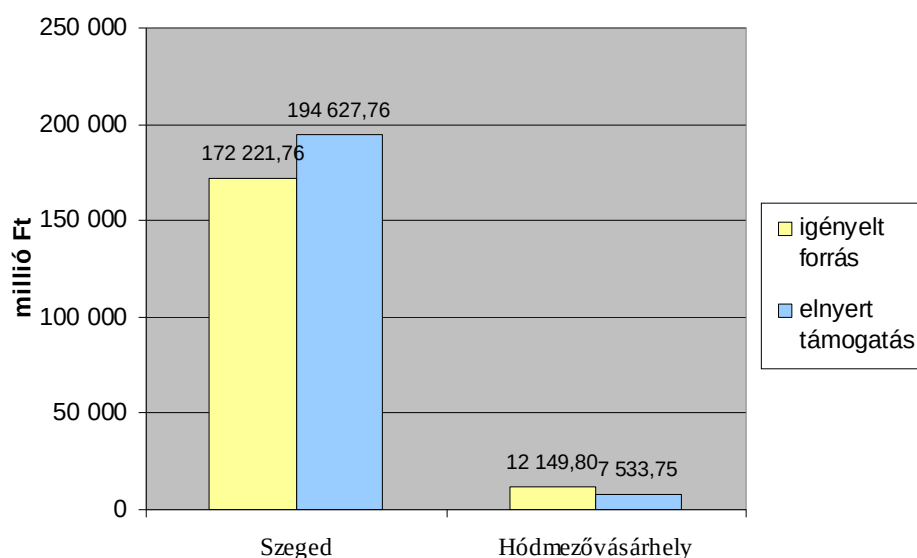
Szegednek és Vásárhelynek, a két megyei jogú városnak igen eltérő a pályázati aktivitása, támogatottsága, Szeged arányaiban is jelentősen több nyertes projekttel rendelkezik, mint Hódmezővásárhely.

25. ábra: Az NFT I-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a megyei jogú városok esetében

Forrás: NFÜ adatok alapján saját szerkesztés

26. ábra: Az ÚMFT-re benyújtott támogatásigény és az elnyert támogatás a megyei jogú városok esetében

Forrás: NFÜ adatok alapján saját szerkesztés

Ha a városok lakosságszámához viszonyítjuk az NFT 1-re beadott pályázatok számát, akkor láthatjuk, hogy Szegeden arányosan több a nyertes pályázat. Az ÚMFT egészét tekintve már korántsem ennyire egyértelmű a helyzet: Hódmezővásárhely a támogatott projektek tekintetében elmarad Szegedtől, hiszen az előző viszonyítás alapján Vásárhelynek körülbelül 160 nyertes projekttel kellene rendelkeznie, az elnyert támogatásnak is 43-44 milliárd forint körül kellene realizálnia. Vásárhely több sikertelen pályázatot nyújtott be, arányaiban több volt az elutasítás. A támogatási kérelmek elutasításának oka sokféle lehet, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy a legtöbb elutasított pályázat nem hiánypótolható formai hiányosságokkal kerül benyújtásra, aminek azonnali elutasítás a következménye. A jelenleg projektfejlesztés alatt álló kétfordulós pályázatokkal kapcsolatban még nem született pozitív támogatási döntés az összköltségeket illetően, illetve elbírálás alatt vannak a pályázatok, így ezek adatait nem tartalmazza az ábra. A beszélgetésen elhangzottak alapján Hódmezővásárhely rengeteg fejlesztést valósít és valósított meg önerőből, a maradékelvű fejlesztésekre nem tudnak forrást nyerni. Másrészt –mind a szegedi, mind a vásárhelyi interjún is- elhangzott, hogy sok esetben nem mindegy a városok politikai hovatartozása, nagyon sok múlik a politikai lobbira és a kapcsolatokon.

IV. 2. Az Európai Unió csatlakozást követő változások a városfejlesztésben

Az Európai Unióhoz történt csatlakozás óta milyen területfejlesztési szempontú változások történtek a város fejlesztési lehetőségeiben? kérdésre adott válaszok alapján készítettük el településtípusonként az összehasonlítást.

IV. 2. 1. Változások a kisvárosok esetében

Az Európai Unió csatlakozás nyertese a kisvárosok közül egyértelműen Mórahalom és Kistelek, hiszen ezeken a településeken fejlődést generált az Európai Unió csatlakozás és az általa megnövekedett fejlesztési források. A statisztikai adatok szerint nincs összefüggés egy település népessége, népmozgalmi mutatói és az elnyert fejlesztési források nagysága között. A népesedési folyamatokat tekintve Mórahalom és Sándorfalva van a legjobb helyzetben, hiszen e két település lakónépességének a változása pozitív előjelű és e településeken legkisebb a természetes fogyás. Sándorfalva esetében ezt a Szegedhez való közelséggel magyarázhatjuk: egyre gyakoribb, hogy Szeged közelsége miatt Sándorfalvára költöznek az emberek, amit a telkek és lakások alacsonyabb ára motivál. Mórahalom többi

településhez viszonyított, relatíve magas, pozitív népességszám változását feltehetően a lakossági szolgáltatások körének, minőségének, infrastrukturális hátterének megteremtését, bővítését szolgáló beruházások okozzák. A telekértékesítésre vonatkozó adatokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy 1996 és 2002 között évente átlag 4-5 telket értékesített az önkormányzat, addig ez a szám 2003-tól kezdődően évente 25-35 között mozog. (E telekértékesítésben benne van a belső migráció is, s nem utolsó sorban a telekárakat tekintve a 2000Ft/m² igen barátinak mondható.)

12. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye kisvárosaiban (2007)

Város	Terület, km ²	Lakónépesség az év végén		Népsűrűség, fő/km ²	Természetes szaporodás, fogyás (-)	Belföldi vándorlási különbség
		fő	változása a 2001. év végéhez, %		ezer lakosra	
Kistelek	69	7 312	-3,4	105,7	-11,6	1,9
Mindszent	59	7 031	-4,8	118,5	-4,0	-8,6
Mórahalom	83	5 966	7,5	71,7	-3,5	6,9
Sándorfalva	56	8 094	2,6	145,1	-3,3	2,6
Összesen	267	28 403	0,5	110,2	-5,6	0,7

Forrás: KSH, 2007

Az interjúra adott válaszokból - mindegyik település esetében - egyértelműen kitűnik az, hogy az Európai Unió támogatásokat nem addicionális forrásként kezelik, hanem teljes egészében az Európai Unió források adják a bázisát a fejlesztéspolitikának és a település fejlesztésének, tulajdonképpen döntő erejű forrásokról van szó. A gyakorlatban ennek egyik megnyilvánulási formája az, hogy a települések arra a pályázatra nyújtják be anyagaikat, ahonnan forrást tudnak szerezni.

13. táblázat: Európai Unió csatlakozást követő változások a területfejlesztésben

	<i>település</i>			
	<i>Mórahalom</i>	<i>Kistelek</i>	<i>Sándorfalva</i>	<i>Mindszent</i>
Lehívható fejlesztési források nagyságrendileg növekedtek	X	X		
Pályázati aktivitás növekedett	X	X	X	
Település érdekérvényesítő képessége növekedett	X			
Kistérségben betöltött pozíció erősödött	X	X		
Ipari park szerepének növekedése	X	X		
Pályázatokkal foglalkozó szakemberek hiánya			X	X
Mezőgazdasági termelés hagyományai továbbra is erősek	X	X	X	X
Turizmus erősödése	X	X		

Forrás: mélyinterjúk alapján saját szerkesztés

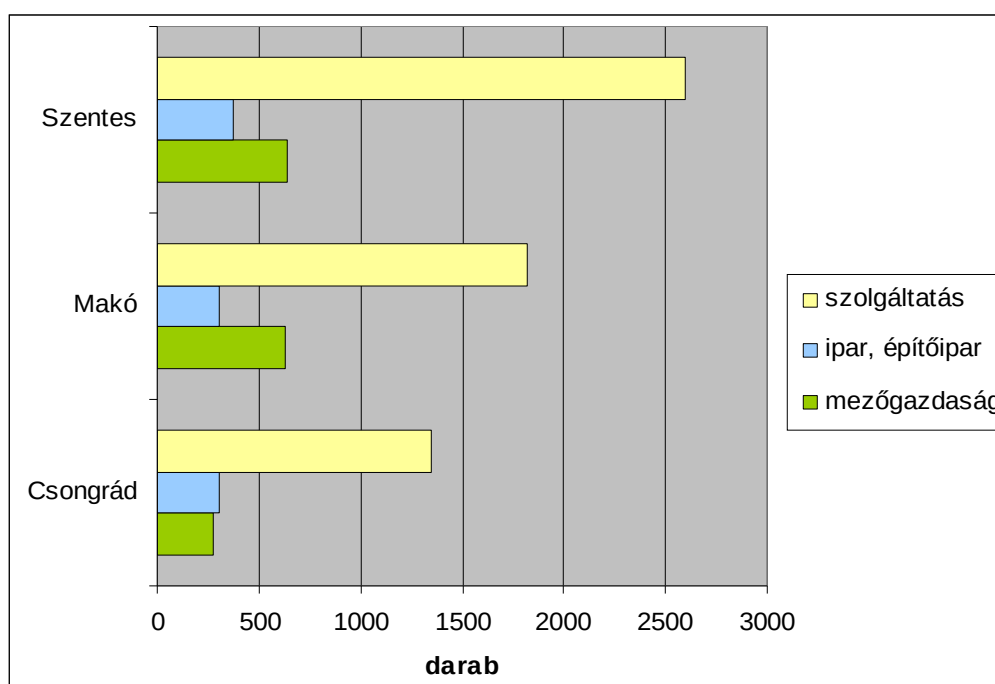
A Csongrád megyei kisvárosok példáját egyértelműen az allokatív⁹ tervezési típusba sorolhatjuk. Hazánkban sajnos nem terjedt el az a gyakorlat, hogy a településeknek előbb kell rendelkezniük egy jó stratégiával, amely pontosan kijelöli a célokat, a fejlesztési irányokat, és amikor már tudjuk, hogy mit szeretnénk, akkor keresünk hozzá forrásokat. A területfejlesztés szinte minden szereplőjére jellemző az, hogy amint megjelennek a fejlesztési források, pályázati kiírások a potenciális kedvezményezettek élnek a lehetőséggel és sokszor olyan fejlesztési tevékenységekre is igényelnek forrást, amit nem feltétlenül kellene az adott településen megvalósítani. A kisvárosok esetében az Európai Unió csatlakozás pozitív hatása –a beszélgetések szerint- szinte csak és kizárólag a fejlesztési források nagyságrendjének növekedésében nyilvánult meg.

⁹ Az *allokatív tervezés* lényege, hogy a rendelkezésre álló forrásokat igyekszik szétosztani különféle elvek alapján úgy, hogy hozzájáruljon a rendszer hatékonyságához, és a kitűzött célokat elérje. Ezzel szemben a *stratégiai szemléletű tervezés* az adott rendszer belső és külső tényezőit, feltételeit és az azok közötti kapcsolatokat többféle megközelítésben értelmezi. A kijelölt jövőképhez - a rendszer változása miatt – mindig más cselekvési módokat rendel. Ebben a rendszerben a fejlesztések nem a területi folyamatokat követik, hanem azokat alakítják. (Rechnitzer 1998)

IV. 2. 3. Változások a középvárosok esetében

A középvárosok mindegyike említette a vállalkozói aktivitás változását. Szembetűnő, hogy a szolgáltató vállalkozások száma sokszorosán felülmúlja a mezőgazdasági és ipari jellegű vállalkozások arányát. Az ezer lakosra jutó vállalkozások száma nem mutat nagy eltérést a települések népességnagyság kategória szerinti értékével (116). A válaszokból egyértelműen kitűnik, hogy a vállalkozások fontos szerepet játszanak egy település gazdaságában, a középvárosokban az Európai Uniós csatlakozást követően folyamatosan növekedett a vállalkozások száma, azonban ez nem mutat lényeges eltérést az országos, és megyei folyamatoktól.

27. ábra: Regisztrált vállalkozások száma a középvárosokban

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

A települések mindegyike említette, hogy gazdaságában jelentős szerepe van a turizmusnak. A statisztikai adatok tükrében azt mondhatjuk, hogy kereskedelmi és a magán szálláshelyek száma mindegyik településen növekedett az utóbbi években. Érdekes, hogy Makó hangsúlyozta a turizmus gazdasági életben betöltött szerepét, ezzel szemben azt mutatja a statisztika, hogy Makón volt a legkevesebb kereskedelmi férőhely, vendégéjszaka és átlagos tartózkodási idő. A legtöbb kereskedelmi férőhely Csongrádon van, de a legtöbb vendégéjszakát Szentes tudhatja magáénak.

14. táblázat: A kereskedelmi szálláshelyek adatai a középvárosokban (2007)

Város	Kereskedelmi szálláshely				
	férőhely	vendégéjszaka	ebből: külföldi	átlagos tartózkodási idő, éjszaka	egy férőhelyre jutó vendégéjszaka
Csongrád	1 012	11 771	1 883	2,3	11,6
Makó	295	7 029	4 079	1,6	23,8
Szentes	363	23 252	8 507	2,9	64,1
Összesen	1 670	42 052	14 469	2,3	33,2

Forrás: KSH, 2007

Magán szálláshelyek tekintetében a kereskedelmi szálláshelyekhez hasonló a tendencia: Csongrádon van a legtöbb férőhely, míg a vendégéjszakák száma Szentesen a legmagasabb, Makó esetében mindkét érték alacsonyabb, mint a másik két városban.

IV. 2. 4. Változások a megyei jogú városok esetében

A gazdaság fontos konjunkturális jelzőszáma a gazdaság szereplőinek, a gazdaságban tevékenykedő szervezetek számának alakulása. Az összes vállalkozást tekintve a vásárhelyi vállalkozások száma csupán 23%-a a szegediek számának.

15. táblázat: Regisztrált vállalkozások száma (2007)

Város	Regisztrált vállalkozások száma					
	mezőgazdaság	ipar, építőipar	szolgáltatás	összesen	ebből: társas	ezer lakosra
	ágban					
Szeged	973	2 689	20 858	24 520	9 487	147
Hódmezővásárhely	820	817	3 899	5 536	1 437	117
Összesen	1 793	3 506	24 757	30 056	10 924	132

Forrás: KSH, 2007

Hódmezővásárhelyen a nagyvárosi trendnek megfelelően a vállalkozások száma 1998 óta jelentősen, majdnem 50%-kal nőtt. Jelentős megtorpanás történt azonban 2007-ben: körülbelül húsz százalékkal csökkent a vállalkozások száma (ebbe beleértendő az is, amelyek évek óta nem is működtek, vagy fiktívek voltak). Becslések szerint nyolcvan százalékban az egyéni vállalkozók adhatták vissza igazolványukat, elsősorban azok, amelyek

belföldi piacra termeltek, Vásárhelyen kereskedtek, vagy ott nyújtottak szolgáltatást. A jelenség oka a kedvezőtlen piaci helyzet mellett egyrészt a megemelkedett közterhek miatti többlet kiadások, másrészt az, hogy jellemző az egyéni vállalkozók egy részének nyugdíjba vonulása, más részüknek pedig vállalkozás helyett másodállásban történő elhelyezkedése. A vásárhelyi vállalati szövet sebezhetőségére utal az a tény, hogy a vállalatok meghatározó része kisméretű vállalat.

Szeged esetében többször is hangsúlyos volt a Pólus Program, jelenleg a fontosság helyett a program jelentőségének a halványulásáról beszélhetünk. A növekedési pólusok elméletének lényege az, hogy „valamely térség fejlesztése úgy indítható el, gyorsítható fel, ha a régió egészére hatást gyakorolni képes központokat, növekedési pólusokat alakítanak ki, amelyek kisugárzó és vonzó hatásainak eredményeként az egész térség fejlődése felgyorsulhat.” (Nemes Nagy J. 2009) Azonban centrum sosincs periféria nélkül. A centrum-periféria kapcsolat, mint duális modell több szempontból is érvényesül Szeged és vonzáskörzete esetében:

- földrajzi centrum-periféria megosztottság: Szeged, mint központi település körül helyezkednek el a peremhelyzetű települések.
- gazdasági centrum-periféria kapcsolat: a centrumokat a fejlett, míg a perifériákat az elmaradott térségekkel azonosítják.
- társadalmi centrum-periféria kapcsolat: lényege a két pólus (hatalmi „elit” és kiszolgáltatott „tömeg”) között kimutatható függési viszony, érdekérvényesítési egyensúlytalanság.

A centrum-periféria kapcsolat mindegyik esetben relatív, hiszen egy adott centrumszerepet betöltő hely, gazdálkodó szervezet, csoport egy másik viszonyrendszerben akár periférikus is lehet. (Nemes Nagy J. 2009) Szeged vonzáskörzetében, térségében betöltött pozíciója valószínűleg egyhamar nem fog változni, továbbra is centrum szerepet fog betölteni a város.

Hódmezővásárhely napjainkban is tipikus mezőváros, számottevő vonzáskörzet nélkül. Kiss János Péter és Bajmócy Péter az alföldi városok elméleti vonzáskörzeteinek vizsgálata (2001) során gravitációs modell alkalmazásával jutottak arra a következtetésre, hogy Vásárhely, mint tradicionális, nagyhatárú mezőváros csupán 3 vonzott településsel rendelkezik. Felmerülhet az a kérdés, hogy indokolt-e egyáltalán vonzáskörzetnek nevezni e néhány települést, illetve a megyei jogú város betölt-e valójában bármilyen centrum szerepet? Véleményem szerint mindegyik kérdésre igen a válasz, hiszen e mezőváros –alföldi jellegzetességként- hatalmas, szinte kistérségnyi határán belül egy kisvárosi vonzáskörzetnek megfelelő népességet tömörít,

amely már önmagában is elegendő a középfokú funkciók működéséhez. (Kiss J.-Bajmócy P. 2001)

IV. 3. Korlátozások a városok fejlesztési lehetőségeiben

IV. 3. 1. Korlátozó tényezők a kisvárosok esetében

Némely település számára nem okoz különösebb problémát az önerő biztosítása, másoknak viszont ez komoly korlátozó tényező.

16. sz. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben

probléma	település			
	Mórahalom	Kistelek	Sándorfalva	Mindszent
geopolitikai helyzet	X			
pályázati rendszer	X	X	X	X
tervezhetetlenség	X	X	X	X
A Közreműködő Szervezetek pályázatkezelőinek hiányos szakértelme		X		
visszacsatolások, értékelések hiánya	X	X		
önerő hiánya			X	X
"leosztott lapok"				X
város terjeszkedésének lehetősége			X	
hátrányos helyzetű település, nem hátrányos kistérségben				X
Tanyai lakosság hátrányos helyzete	X	X		
gyenge gazdasági háttér	X			
település mérete, gazdasági életben betöltött szerepe	X	X	X	X
barnamezős területek kihasználatlansága			X	X

Forrás: a mélyinterjúk alapján saját szerkesztés

A problémák, korlátozó tényezők mássága nem csupán a földrajzi adottság, geopolitikai helyzet függvénye. Egy település sikerességében vagy sikertelenségében jelentős szerepe van a település vezetőjének, a település fejlesztésével foglalkozó szakember gárdának. A válaszok alapján azt mondhatjuk, hogy Mórahalom és Kistelek sikeressége mögött egy jó

szakembergárda áll, akik képesek kihasználni a település és a fejlesztéspolitika adta lehetőségeket, kellő időben tudnak és mernek lépni, mernek újítani.

A területfejlesztési korlátozó tényezők a települések által adott válaszokban szinte minden esetben az Európai Unió források létét/nem létét, az önerő hiányát/meglétét, a pályázási lehetőségek kihasználását/kihasználatlanságát jelentik. Kijelenthetjük azt, hogy a területfejlesztés problematikája az Európai Unió források körül forog mindegyik település esetében, alig említettek más korlátozó tényezőt. Noha csak egy interjúalanyom mondta a „leosztott lapokat”, általánosságnak tekinthető, hogy a politikai lobbinak is jelentős szerepe van a települések nyeresi esélyeiben. Gyakran megjelentek a beszélgetések során a települések által gyengeségnek tartott gazdasági tényezők és természeti adottságok, problémák és hátrányok, ezeket azonban nem a Európai Unió csatlakozás idézte elő.

IV. 3. 2. Korlátozó tényezők a középvárosok esetében

A középvárosok mindegyike negatív népesedési mutatókkal rendelkezik, a legnagyobb természetes fogyás Csongrádon tapasztalható, noha a belföldi vándorlási különbözet tekintetében pozitív értékkel rendelkezik. A természetes fogyás tekintetében nem jelent magyarázatot az idősebb korosztály (nyugdíjasok) nagyobb aránya, mert mindhárom település esetében 30% körül van ez az érték. Ha az adott évben születettek és elhalálozottak különbségét vizsgáljuk, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy Csongrád rendelkezik a legkedvezőtlenebb értékkel, hiszen a település lakosságszámához viszonyítva a -171 fő jelentősen rosszabb értéket képvisel, mint Makó esetében a -156, illetve Szentesen a -113 fő. A természetes fogyás mértéke eltér az országos (-3,5), a regionális (-5,2) tendenciától, csupán Szentes esetében figyelhető meg a regionális és a megyei értéknél (-4,5) kedvezőbb adat. Mindhárom város esetében csökkenő lakosságszámról beszélhetünk.

17. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye középvárosaiban (2007)

Város	Terület, km ²	Lakónépesség az év végén		Népsűrűség, fő/km ²	Természetes szaporodás, fogyás (-)	Belföldi vándorlási különbözet
		fő	változása a 2001. év végéhez, %		ezer lakosra	
Csongrád	174	17 906	-5,4	103,0	-9,5	3,8
Makó	229	24 658	-3,8	107,6	-6,3	-9,1
Szentes	353	29 444	-5,3	83,4	-3,8	-8,1
Összesen	756	72 008	-4,8	98,0	-6,5	-4,5

Forrás: KSH, 2007

A népesség demográfiai folyamatai nem adnak okot az optimizmusra a Csongrád megyei középvárosok esetében, mert a csökkenő népességszám következményei igen súlyosak, egyrészt azért, mert a települések népessége gyorsan csökken, másrészt a népesség újratermelődési folyamata egyre jobban negatív irányba változik. „A vándorlások mértéke, iránya, főleg gazdasági és társadalmi tényezőktől függ, viszont befolyása a demográfiai tényezőkre eléggé egyértelmű.” (Mészáros R. 1993)

18. sz. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben a középvárosokban

<i>probléma</i>	<i>település</i>		
	<i>Csongrád</i>	<i>Szentes</i>	<i>Makó</i>
A már elkészült településrendezési terveket nem veszik kellőképpen figyelembe	X		
Társadalom állapota lehangoló	X	X	X
Hulladék és belvíz problémák	X		
Napi ingázás megoldhatatlan a régiós centrumokba	X	X	
Humán- és pénztőke hiány	X	X	
Vízi közlekedés hátrányos helyzete	X		
Belpolitikai viszálykodás	X		
Pályázati rendszer túlbonyolítása	X	X	X
Tervezett fejlesztések kivitelezése és fenntartása	X		
Fejlesztési, pályázási lehetőségekkel kapcsolatos kommunikáció gyengesége	X	X	
Az emberek elérhetetlennek tartják az Európai Unió támogatásokat	X		
Agrárium túlszabályozása		X	
A termálprogramot és a fesztiválok, rendezvények szervezését nem támogatja az Európai Unió		X	
Az uniós pályázatok csúszása, nem az előzetes információknak megfelelő időpontokban kerülnek kiírásra		X	
Túl rövid határidő áll rendelkezésre a pályázat elkészítéséhez		X	
Túlbürokratizált és egyre inkább rugalmatlan pályázati rendszer		X	
A fejlesztéspolitika, támogatáspolitikai és a jogszabályi környezet állandó változása, kiszámíthatatlansága		X	
A város iparából is hiányoznak az innovatív iparágak			X
A nagyváros közelsége megakadályozza bizonyos funkciók meggyökeresedését			X

Forrás: mélyinterjúk alapján saját szerkesztés

Az összesített táblázatból kitűnik, hogy mindegyik város esetében jelentős probléma a társadalom állapota, a jelenlegi pályázati rendszer túlbonyolítása és az ezzel együtt járó, ehhez kapcsolódó kommunikáció, jogszabályi változások, rugalmatlanság, határidők tarthatatlansága. A középvárosoknál is megfigyelhető, hogy a településfejlesztési problémákat egyértelműen összekapcsolják az Európai Unió források problematikájával, a szakemberek más Európai Unió csatlakozás óta fennálló korlátozó tényezőit nem is említik.

IV. 3. 3. Korlátozó tényezők a megyei jogú városok esetében

A válaszokból kitűnik, hogy a pályázatokhoz szükséges önerő előteremtése Szegednek is problémát okoz. Szegeddel szemben Vásárhelynek inkább az jelent nehézséget, hogy támogatásokat nyerjen a fejlesztési elképzeléseihez. Vásárhely esetében nem az önerő a fő probléma, hanem a sok esetben a lehetetlen vagy a sikertelen pályázat. Véleményünk szerint kreatív és komplex gazdaságfejlesztési programot kellene kidolgozni a településeknek, erősen szem előtt tartva azt a tényt, hogy egyetlen település sem tud a gazdaság minden területén sikeres lenni, ezért szükséges volna a gazdasági tevékenységek, a települések adottságainak, lehetőségeinek a figyelembevételével fókuszálni a városok további fejlesztésére.

19. táblázat: Korlátozó tényezők a területfejlesztésben a megyei jogú városokban

Probléma	település	
	Szeged	Hódmezővásárhely
Hiányosságok a tömegközlekedésben, a térségi közlekedési hálózat területén	X	
Hiányosságok a városkörnyéki csapadékvíz-elvezetésben, a fejlesztési területek komplex infrastrukturális ellátásában	X	
Nem megfelelőek a vasúti kapcsolatok	X	X
Városon átmenő nagy tranzitforgalom	X	X
Nehéz parkolás a belvárosban	X	
Pályázatokhoz szükséges önerő	X	
„leosztott lapok”		X
Települések közötti együttműködés hiánya	X	X
Dinamikusan fejlődő iparágak hiánya	X	X
Városvezetés pártállásából hátrány származik		X
Város-vidék integrált szemlélet hiánya	X	
Fejlesztési és rendezési dokumentumok közötti koherencia hiányzik	X	
Pályázatokhoz kapcsolódó egyoldalú határidő-módosítások (felsőbb szervek részéről)	X	X
Népességszám drasztikus csökkenése		X

Forrás: mélyinterjúk alapján saját szerkesztés

Szeged vonzáskörzetében a települések tradicionálisan és általában egyirányúan kötődnek Szegedhez. Sok esetben az egymás közti, tranzverzális és más településközpontokba irányuló kapcsolataik gyengék, pedig e kapcsolatok erősítése fontos térszervező erő lehet. Hódmezővásárhely vonzáskörzetébe a hatalmas határában lévő tanyaközpontok, tanyák, valamint Mártély tartozik. (Mészáros R. 1993) Szeged esetében a népességszám, regionális központ szerep és a társadalmilag fenntartható városfejlődést támogató várospolitikai feltételei csak részben valósultak meg eddig, a legnagyobb a hiány az infrastruktúra fejlettségében, a magas szintű pénzügyi-üzleti szolgáltatások színvonalában, a város tökevonzó képességében. (Hegedűs G. 2005) Népesedési folyamatokat vizsgálva Szeged és Vásárhely esetében is természetes fogyás állapítható meg. E két város értéke azonban közel azonos vagy jobb, mint a megyei (-4,5), a régiós (-5,2) átlag.

20. táblázat: Terület, népesség, népmozgalom Csongrád megye megyei jogú városaiban
(2007)

Város	Terület, km ²	Lakónépesség az év végén		Népsűrűségfő /km ²	Természetes szaporodás, fogyás (-)	Belföldi vándorlási különbség
		fő	változása a 2001. év végéhez, %		ezer lakosra	
Szeged	281	167 039	2,0	594,4	-1,6	9,0
Hódmezővásárhely	488	47 296	-2,7	96,9	-4,6	-1,1
Összesen	769	214 335	-0,4	345,7	-3,1	4,0

Forrás: KSH, 2007

A belföldi vándorlási különbség Szeged esetében optimizmusra adhat okot, hiszen mind a megyei (1,9), mind a régiós (-5,2) érték felett „teljesít”. Vásárhely esetében sem rossz a helyzet, azonban a természetes szaporodás és a belföldi vándorlási különbség negatív értéke miatt a város lakónépessége folyamatosan csökken. Mind a születések és halálozások, mind az oda és elvándorlások egyenlege negatív. Ez a negatív tendencia prognosztizálható az elkövetkező évekre is, mert a város népességének alakulását a természetes fogyás mértéke fogja meghatározni, és a város nem rendelkezik olyan agglomerációs vonzáskörzettel, melyből érdemi népesség betelepülés remélhető, és olyan potenciális vonzerővel, mely az ország más térségeiből érdemi bevándorlást generálhatna.

Mindkét városban említették, hogy nincs olyan ágazat, amely igazán dinamizálni tudná a gazdaságot, hiányoznak az olyan „húzóágazatok”, amelyek kedvező, magas hasznót

ígérő befektetéseket kínálnak a gazdaságban. Szeged esetében például hiába jelentős a biotechnológia (amely egyébként a Biopolisz program alapkövének számított), ez az ágazat önmagában nem képes olyan fejlődést generálni, amely tényleges hatást gyakorolna a gazdaság többi részére, s ezáltal a lakosság életszínvonalára. A megyei jogú városoknál is megfigyelhető, hogy a településfejlesztési problémákat egyértelműen összekapcsolják az Európai Unió források problematikájával, a pályázati rendszer túlbürokratizált és tökéletlen voltával, a szakemberek más Európai Unió csatlakozás óta fennálló korlátozó tényezőt gyakorlatilag nem is említettek.

IV. 4. Újdonságok a városfejlesztésben

A településfejlesztés sokáig „kedvezményezett gyermekei” voltak a nagyvárosok, a népesség koncentráció kiemelkedő pontjaként jelentős előnyökhöz jutottak a településrendszerben általában, a városhálózatban pedig kiemelkedő jelentőségűek voltak. (Kőszegfalvy Gy. 1995) A rendelkezésemre álló fejlesztési dokumentációk (főként az Integrált Városfejlesztési Stratégiák, amelyek jelenleg a vizsgált városok legfrissebb fejlesztési dokumentumai) alapján a települések jövőképe részben egybevág a beszélgetéseken (Milyen (nem politikai szempontú) területfejlesztési újdonságok, lehetőségek vannak a városfejlesztésben, a területfejlesztésben 2004, az Európai Unió csatlakozás óta?) elhangzottakkal.

IV. 4. 1. Újdonságok a kisvárosok fejlesztési lehetőségeiben

Móráhalom a kistérsége tudatos fejlesztésével, a térség adottságainak ésszerű kihasználásával olyan kistérségi és települési környezetet szeretne biztosítani lakóinak, amely a megye, a régió és az ország fejlődési pályái mentén megteremti azt a folyamatosan megújulni képes, népességmegtartó képességgel és “képességmegtartó népességgel” is rendelkező térséget, amely:

- egységesen illeszkedik a regionális térszerkezetbe
- életképes, javuló életfeltételekkel, egészséges életkörülményeket biztosító településekből áll
- kiegyenlített és többszektorú gazdasági fejlődés jellemzi
- fejlett, az embereknek biztos megélhetést nyújtó mezőgazdasággal és arra épülő vertikummal bír

- társadalmi struktúrájában, szociális állapotában, demográfiai jellemzőiben és intézményi ellátottságában a hátrányai jelentősen mérséklődnek
- társadalmi aktivitás és erős civil szektor jellemzi
- fenntartható fejlődés elvei szerint, kiegyensúlyozott térhasználattal a természeti környezet minőségét megőrzi és javítja.

Kistelek életében a legfontosabb, a fejlesztések alapját jelentő kulcsfontosságú terület a gazdaság fejlesztése. Helyi gazdaságfejlesztésünk három fő pillére:

- az infrastruktúra és közszolgáltatások fejlesztése, azaz költségvetési forrásokból ágazati, avagy önkormányzati beruházások indítása
- az egyedi profitorientált vállalatok működésének és stratégiájának javítása, azaz helyi vállalkozásfejlesztés
- a helyi üzleti környezet minőségének megerősítése, a vállalatok csoportjaira ható helyi gazdaságfejlesztés koordinálása.

A helyi gazdaságfejlesztés célja a térségben, a város vonzáskörzetében és a városban élők életszínvonalának javítása, a hosszú távú és stabil jövedelemnövelés. A város Integrált Városfejlesztési Stratégiája elképzeléseinek középpontjába magát az embert állítja. A feladat tehát kettős: mennyiségi és minőségi fejlesztésre is szükség van, de hangsúlyozandó, hogy a kisteleki emberek életkörülményeinek jobbá tétele a fő cél.

A **sándorfalvi** városfejlesztési koncepció elsődleges célja a város népességének megtartása és népességének növelése. Az új munkahelyek kialakításán túl szükség van egy olyan új városszerkezet meghatározására, mely alkalmas arra, hogy létrejöjjön a helyi társadalmi élet működtetéséhez és a kialakítandó szolgáltatásokhoz szükséges társadalmi infrastruktúra. A sikeres városokban az ún. „tudás alapú” társadalom megteremtésével és fejlesztésével érik el a szükséges gazdasági, társadalmi szerkezeti változásokat. Természetesen ezen célok gyakorlatban történő megvalósításához erős gazdasági háttérrel kell biztosítani. Alapvető fontosságú a városban előállított jövedelem tartós növelése, annak a város mind szélesebb rétegeihez való eljuttatása, amely során bővíthet a városi termékek és szolgáltatások piaca, növekedhet a helyi adóalap, fejlődhet az infrastruktúra és a közszolgáltatási háttér.

Mindszent fejlesztése során alapvető cél a gazdasági jövedelmezőség hosszútávon fenntartható növelése, az életminőség javítása, a táji, természeti és települési értékek megőrzése, ezáltal a település népesség megtartó képességének javítása. A település célkitűzése, hogy a Mindszenten élők életkörülményei (a megélhetési viszonyok, a komfortosság, az esztétikai minőség, az egészséges, biztonságos környezet) jelentősen és

tartósan javuljanak, úgy, hogy a fejlesztési erőforrások tartósan fennmaradjanak, mindezt a meglévő, helyi erőforrásokra alapozva, a humán erőforrás képzettségi/végzettségi szintjét növelve kell elérni.

IV. 4. 2. Újdonságok a középvárosok fejlesztési lehetőségeiben

Csongrád, mint a „a sokszínű Európa Tisza parti békés mezővárosa” több cél mentén építkezik:

- Mezővárosi életforma – társadalom, környezet kibontakoztatása
- Karakteres oktatási és képzési kultúra kiépítése
- Táji, természeti értékek védelme, természeti erőforrások fenntartható hasznosítása
- Kis és közép vállalkozások, családi vállalkozások és családi gazdaságok fejlődését elősegítő gazdaságpolitika érvényesítése

A mezővárosi hagyomány egyszerre utal társadalmi struktúrára, sajátos városi miliőre és életmódra. A mezővárosi településszerkezet újraszerveződése itt elsősorban az Élő és a Holt-Tiszára való nyitást, környezeti, területhasználati, városképi és társadalmi konfliktusokkal halmozottan terhelt településrészek megújulását, az értékes épített örökség, a történelmi városnegyedek megőrzését, a tanyás tájszerkezet és a változatos alföldi tájkarakter fennmaradásához szükséges kulturális, jogi és pénzügyi feltételrendszer megteremtését jelenti. A továbbfejlődés iránya ugyanakkor a szolgáltató szektorra építő sokoldalú, több lábon álló gazdaságszerkezet kialakítása. A gazdaság fejlődésében meghatározó tényező a lakóváros karakter erősítése, mivel a lakókörnyezet fejlesztése a magasabb státusú és jobb jövedelmű lakosság helyben maradását, szolgáltatások iránti kereslet és egyúttal a város turisztikai vonzerejének növekedését is jelenti.

Szentes Településfejlesztési Konceptiója szerint a város jövőképe az, hogy „Szentes legyen olyan vonzó, színvonalas életkörnyezetet nyújtó térségi központ, amely versenyképes gazdaságra épül, működteti a középvárosi szerepkör intézményi- és kapcsolatrendszerét és fenntartható életminőséget biztosít.” Szentes jövőképében felvázolt célkitűzés a város adottságait és az eddigi fejlesztési folyamatát tekintve reálisnak mondható. Az elérni kívánt jövőkép teljesüléséhez 3 átfogó célt határozott meg a város:

- A népességet megtartó életkörnyezet és életlehetőségek kialakítása
- Fenntartható és versenyképes helyi gazdaság
- Magas színvonalú szolgáltató intézményrendszer működtetése

Az átfogó célok eléréséhez öt, a város jövőjét meghatározó terület fejlesztése kap prioritást:

- „Komfortos város”- Épített és természeti környezet minőségének javítása, műszaki infrastruktúrafejlesztés
- „Művelt város”- Versenyképes humán erőforrás bázis kialakítása, népességmegtartó intézkedések
- „Innovatív vállalkozások városa”- A helyi gazdaság verseny- és jövedelem-termelő képességének javítása
- „Vendéglátó város”- Tervszerű idegenforgalmi fejlesztése
- „Szolgáltató és gondoskodó város”- A város ellátó és szolgáltatási rendszerének fejlesztése

Szentes esetében a településfejlesztési koncepció célrendszerében helyet kapott „Az innovatív vállalkozások városa” prioritás is nagyrészt mezőgazdasághoz kapcsolódó tevékenységeket tartalmaz. A pályázati eredmények tükrében azt mondhatjuk, hogy a pályázatok szoros összhangban vannak Szentes Város fejlesztési elképzeléseivel, az innovatív város programokkal. A fejlesztési koncepció elképzelései között csak mérsékelten kaptak helyet a kis- és középvállalkozások, és a versenyszférával - a koncepció alapján úgy tűnik-, hogy a város nem igazán számol. Szentes 2005-ben készített településfejlesztési koncepciójában a következő 10-15 évre meghatározott célok csak közvetve érintik a KKV szektort, konkrét prioritás és intézkedést nem határoztak meg számukra annak ellenére, hogy az NFT I. nyertes pályázatai is bizonyítják, hogy a KKV-k támogatása az átlagosnál nagyobb mértékben eredményezi a foglalkoztatás javítását. A településfejlesztési koncepció „Komfortos Város” prioritásában is helyet kaptak az infrastrukturális elemek, bár a prioritás kidolgozottsága, részletezettsége kívánnivalót hagy maga után. Érdekes ellentmondás, hogy míg a településfejlesztési koncepció favorizálja a környezetvédelmi szempontokat, tartalmaz turisztikai prioritást (Vendéglátó Város), addig a beadott fejlesztési igényekben ezek nem vagy alig jelennek meg. A koncepció nem tartalmaz konkrét intézkedéseket, javasolt fejlesztési irányokat, stratégiai tevékenységeket, csak vázlatosan, felsorolásszerűen tartalmazza a városfejlesztési prioritásokhoz kapcsolódó elemeket. (Vajda G. 2009a) Szentes fejlesztési dokumentuma által meghatározott prioritások, célok túlzottan sablonosak, általánosak, gyakorlatilag mindegyik városra illenek, nem tartalmaznak specifikumokat.

Makó Integrált Városfejlesztési Stratégiája által meghatározott 7-8 éve tematikus célok a következők:

- Erősödjön meg a város középfokú térségközponti intézményi szolgáltatói háttere és ki határon átnyúló tevékenységekre is

- A város legyen népszerű befektetési hellyé, feldolgozóiparával és szolgáltatásaival teremtsen munkahelyeket, míg a turizmus, mint gazdasági ág, váljék a legfontosabb kiegészítő jövedelemforrássá a városban.
- A település magas színvonalú közösségi szolgáltatásai (beleértve a kommunális infrastruktúrát és lakókörnyezet fejlesztést is) feddjék le az egész város területét, egyenlő színvonalú életminőséget biztosítva a lakosságnak
- Lassuljon le a város népességfogyása, álljon le a képzett fiatal munkaerő elvándorlása csökkenjen a munkanélküliség.

Makó Város projektfejlesztési szakaszban lévő dokumentumai alapján azt mondhatjuk, hogy a város gyakorlatilag mindent a fürdőfejlesztésre és a turisztikai fejlesztésekre „tett fel” annak ellenére, hogy az Integrált Városfejlesztési Stratégiának csak egyik tematikus céljaként szerepel a turizmus fejlesztése. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a város a turizmusnak irreálisan nagy szerepet szán, túlságosan nagy elvárásokat támaszt a turisztikai jövedelmekkel szemben, gyakorlatilag ettől várja a település gazdaságának fellendítését.

IV. 4. 3. Újdonságok a megyei jogú városok fejlesztési lehetőségeiben

Szeged hosszú távú célja: „Szeged tartós térnyerése a formálódó új európai policentrikus városhálózatban, fenntartható módon minőségi életkörülmények biztosítása lakossága számára.” A város rövidtávú (7-8 évre szóló) tematikus céljai prioritásokból épülnek fel.

1. A gazdaság élénkítése, befektetés-ösztönző városimázs kialakítása:
 - tudásintenzív ipar fejlesztése
 - több éjszakai turizmus feltételeinek megteremtése, jó városimázs kialakítása; a wellness- és egészségturizmus, kulturális turizmus és aktív turizmus terén vannak kiaknázatlan potenciáljai.
 - Szeged kedvező geopolitikai helyzetéből fakadó előnyeit a közlekedés területén is ki kell használni. A vasúti és a közúti kapcsolatok fejlesztése rendkívül fontos a külső elérhetőség szempontjából.
 - Szegeden a szolgáltató ipar és az építőipar mellett a hagyományos ipar elsősorban az agrár-régió mezőgazdasági termékeinek feldolgozására rendezkedett be.
2. Élhető városi környezet biztosítása:
 - árvízi tározók megépítése, a csapadékvíz és belvíz problémák kezelése
 - hatékony és tiszta energiagazdálkodás, a város jelentős részét ellátó távfűtő rendszer korszerűsítése

- városon belüli elérhetőség javítása, elektromos közösségi közlekedés fejlesztése, a belváros tehermentesítése a gépjárműforgalomtól, több gyalogos és vegyesforgalmú út kialakítása, citylogisztika megvalósítása, távolsági tömegközlekedési csomópontok fejlesztése az intermodalitás figyelembevételével.
- 3. A helyi társadalom jó fizikai és mentális közérzetének megteremtése
 - lakosság egészségi mutatóinak javítása az egészségügyi ellátórendszer infrastrukturális fejlesztésével, az egészségtudatosság növelésével, prevencióval
 - szociális alap- és szakellátást, a gyermekvédelmi ellátás kiépítése, szolgáltatások minőségének fejlesztése, oktatási intézményi infrastruktúra felújítása.
 - Közösségfejlesztés, kulturális szolgáltatások fejlesztése a közösségi terek és szolgáltatások fejlesztésével és a kulturális infrastruktúra és a szolgáltatások fejlesztésével valósítható meg.

„Igyekszünk élni minden lehetőséggel, de sajnos ezek a lehetőségek nem mindig azok, amire szükség van.” – hangzott el a mélyinterjún. Szeged esetében is jellemző: arra pályáznak, amire éppen lehet, amire támogatást kaphatnak.

Hódmezővásárhely átfogó célja (15-20 éves időtávra) egyrészt a város megtartó- és vonzerejének növelése, másrészt és ezzel szoros összefüggésben a megyei jogú városok között egyediséget kölcsönző funkciók kialakítása. Az átfogó cél teljesülésének alap feltétele középtávon (10-15 év) a kiemelt tematikus célok megvalósulása.

Az átfogó cél megvalósulásának 7-8 éves viszonylatban elérendő mérföldköveit 6 tematikus cél elérése jelenti. E tematikus célok Vásárhely esetében nem a hagyományos ágazati területeket fedik le: a stratégia integrált jellegének megfelelően - különböző ágazati jellegű intézkedések ötvöztetését, komplex programok megvalósítását feltételezik. Hódmezővásárhely tematikus céljai, elérendő mérföldkövei:

1. Országos / regionális kulturális és térségi közművelődési központi funkció kialakítása a művészeti, kiemelten a képzőművészeti hagyományokra építve
2. Az önkormányzati ellátórendszer modernizációja: a megkezdett, modell értékű programok folytatása
3. A mezőgazdasági főiskola (a Szegedi Egyetem Mezőgazdasági Kara) integrálása a város társadalmába, gazdaságába
4. Gazdaságfejlesztés
5. Anti-szegregáció
6. Közösségépítés, partnerség-építés, hálózatfejlesztés

A felsorolt mérföldkövek túl általánosnak tűnhetnek annak ellenére, hogy a tényleges tartalmuk a fejlesztési dokumentáció követelményeinek megfelelő, kellően részletezett a stratégiában. A fentebb felsorolt mérföldkövek rövid, tömör címe nem túl szerencsés, mert a rövidtávú célok általánosításához, sablonszerű megjelenítéséhez vezet.

Hódmezővásárhely Integrált Városfejlesztési Stratégiájának céljai, a célokhoz tartozó mérföldkövek teljes koherenciát mutatnak az interjún elhangzottakkal. A benyújtott pályázatok megoszlásának megítélése már korántsem ilyen egyértelmű. A fejlesztési dokumentumban egyértelműen hangsúlyozzák a kultúra jelentőségét, a város életében betöltött rendkívül fontos szerepét. Ezzel szemben a beadott pályázatok száma egyértelműen a gazdaságfejlesztés fontosságát jelzi, amit –a pályázatok számához viszonyítva- nem domborítanak ki eléggé a fejlesztési dokumentációban. Vásárhely „pályázási szokásait” tekintve ugyanaz mondható el, mint a többi település esetében: nem tervszerűen, stratégia mentén zajlik, hanem ad hoc módon, arra pályáznak, amire van forrás.

V. Összefoglalás

A vizsgálat célja az volt, hogy föltárja a Csongrád megyei városok hogyan használták ki az Európai Unió csatlakozás nyújtotta megnövekedett fejlesztési forrásokat, milyen eredményeket értek el, illetve a városok fejlődésére milyen hatást gyakorolt az uniós csatlakozás.

A városok fejlődésére, fejlesztésére ható tényezőket több módszerrel is vizsgáltam. A dolgozat elkészítéséhez a dokumentumelemzés, komparatív elemzéseket és a mélyinterjú módszereit használtam, a témában rendelkezésre álló szakirodalom, fejlesztési és tervezési dokumentumok, statisztikai adatok, szakértői anyagok, jogszabályok felhasználása és elemzése elsősorban a társadalmi, gazdasági folyamatok nyomon követése szempontjából volt szükséges.

A vizsgált települések esetében egyértelműen kimutatható, hogy az Európai Unió csatlakozás *egyetlen és legpozitívabb hozadéka a fejlesztésekre fordítható, pályázható források nagyságának markáns növekedése*. A forrásokat sokszor allokatíván, ad hoc módon használják fel a települések. Az önkormányzati és intézményi tervezésre a gyakorlatban is jellemző az allokatív forrásfelhasználás, ami tulajdonképpen a múlt és a jelen igényeit vetíti előre és egyáltalán nem jövőorientált. A vizsgált településeken több alkalommal is elhangzott, hogy „arra pályáznak, amire pénzt adnak”. Az így generált fejlesztések általában koherens módon nem kapcsolódnak egymáshoz, az egymásra gyakorolt multiplikatív hatásuk nem érvényesül kellőképpen, hiszen sok esetben pontszerű fejlesztésekről van szó, amelyek nem épülnek egymásra. Sok esetben olyan fejlesztéseket eszközölnek, amelyek nem feltétlenül szükségesek, de viszonylag könnyen szerezhető forrás a megvalósításukra. Nincsenek fejlesztésekhez kapcsolódó korrekt helyzetértékelések, a forráselosztás központi szabályozása kiforratlan, a megvalósult fejlesztések monitoringja és a visszacsatolások esetlegesek, a tapasztalatokat nem hasznosítják a későbbi fejlesztések és a tervezés során (ez jellemző a hatósági és a pályázói oldalra is). Nem lehet véletlenszerű, csupán eseményekre reagáló, lokális beavatkozásokkal eredményt elérni; rendkívül fontos a fejlesztések és projektek folyamatos és alapos előkészítése, amely a siker záloga. A fejlesztések és beruházások rendszerbe szervezésére kell törekedni, mert csak hosszú távú, átgondolt, jól kidolgozott stratégia adhat esélyt a sikerre.

Döntéshozói, hatósági oldalról számos problémával találkozhatunk: a benyújtott, nyertessé nyilvánított pályázatok egy részére nincs forrás, tartaléklistára kerülnek a nyertesek,

tehát hiába rendelkezik egy település nyertes pályázattal, a kivitelezést nem tudja elkezdni, hiszen az elnyert támogatást csak akkor kapja meg, ha valahonnan forrást szabadítanak fel. A másik probléma a komplex fejlesztésekhez kapcsolódik: a komplexitásnak az a lényege, hogy több operatív program támogatásából valósítják meg. Előfordulhat –a sok egyeztetés és ígéret ellenére-, hogy a program egy részére nyernek támogatást, más részére nem, esetleg csökkentett műszaki tartalmat javasol a szakmai zsűri. A döntéshozói, hatósági félnek szintén felróható az a hiba, hogy sokszor társadalmi egyeztetés nélkül, vagy nagyon rövid időt hagyva az egyeztetésre és a véleménynyilvánításra, meghirdetik a pályázatokat, vagy egyoldalúan módosítják a már megjelent kiírásokat. A már nyertes pályázatok esetében a támogatási feltételek és támogatási szerződések módosítása is gyakran egyoldalúan történik, a pályázó arról csak utólagos tájékoztatást kap.

Általános problémának tekinthető a *pályázati rendszer túlságosan bürokratikus volta*, a pályázati feltételek túlbonyolítása, a megfelelő mennyiségű és minőségű hatósági kommunikáció, az állandó jogszabályi változások és ellentmondások, a forrásszerzés adminisztrációs terhei, az önerő problémák. Hatósági oldalról jelentős probléma még az informatikai rendszerek akadozása, a humán erőforrás és az eljárásrendek hiánya, az adatrögzítések hiányosságai miatt nehezen követhető nyomon a projektek életútja. Rendszeresen előforduló probléma, hogy a pályáztatási folyamat korábban elér olyan stádiumba, mint ahogy arról eljárásrend állna rendelkezésre. A meglévő eljárásrendek évente többször változnak, sokaságuk miatt nehezen követhetőek. A problémák nem csak hatósági oldalról jelentkeznek: a potenciális kedvezményezettek, pályázók sok esetben felkészületlenek, pontatlanok, felületesen tájékozottak. Ennek nyilvánvaló következménye, hogy a pályázatok kidolgozottsága alacsony (hiába jelenik meg a kiírás időben és jutna elég idő a kidolgozásra, a projektgazdák mégis későn eszmélnek) és szinte minden pályázat hiánypótlásra szorul. *A projektgazdák nem veszik elég komolyan projektjeiket*, sokszor nem hozzáértő személyzetet alkalmaznak, a határidőket/szerződéses kötelezettségeket nem tartják be, ezért a megvalósítás nem megy gördülékenyen. A sikertelen forráslehívásban, a pályázatok elutasításában nyilvánvalóan ez utóbbiak szerepe is jelentős. A települések mindegyike *sablonos tervdokumentumokkal rendelkezik, általánosnak tekinthetőek a tervektől eltérő fejlesztések és a fejlesztésnek nevezett elmaradt karbantartások*.

Az Európai Unió csatlakozás hozta lehetőségekkel, újdonságokkal kapcsolatban a települések csupán felsorolták a jövőre vonatkozó elképzeléseiket, fejlesztési céljaikat. Egyedül Mórahalom hangsúlyozta a települési lakosság lokálpatriotizmusának fontosságát, a

lakosság pozitív hozzáállását a fejlesztésekhez, ami egyfajta indikátora a már megvalósult és a jövőben tervezett beruházásoknak is.

A vizsgált *települések között nincs együttműködés*; a kisvárosok és a középvárosok esetében egyáltalán nem említették, hogy jelenleg együttműködnének más városokkal, vagy a jövőben együttműködést terveznének. Az említett *városok között lévő települési kapcsolatok gyengék*, némely esetben szinte alig léteznek. Hódmezővásárhely és Makó között szinte nincs kapcsolat, Szeged és Vásárhely között igen gyenge, Szeged és Makó között erősebb, de közel sem annyira intenzív, hogy a települések szoros együttműködéséről beszélhetnénk. A települések közötti együttműködési hajlandóságot sok esetben a politikai hovatartozás határozza meg. Sajnos a politikai hovatartozással nem egyenlő mértékben esik latba a település, a településen élők érdeke. A *gyenge kooperáció okai* között szerepel az – egyebek mellett a *pályázati rendszerrel is generált – mesterséges versenyhelyzet* (például a városi központ és a környezetébe tartozó kisebb települések között, illetve a HH és a K LH térségek között); az együttműködés kultúrájának hiánya; szervezeti képességek és készségek, a térségi és stratégiai szemlélet elégtelensége; a területi tervezés partnerségi jellegének hiányosságai. A *jelenlegi pályázati rendszer a települések, kistérségek együttműködésére nem hat ösztönzően*; nem kerülnek kiírásra olyan pályázatok, amelyek a települések és a kistérségek összefogását ösztönöznék, a pályázatok értékelési eljárása során nem részesülnek pozitívabb elbírálásban a közösen pályázó települések, kistérségek. Ez ellentétben áll az Európai Unió területfejlesztési politikájának alapelveivel, azok közül is leginkább a partnerség és a koncentráció elve sérül, hiszen jelen pályázati rendszer nem preferálja a költségek hatékony felhasználását, illetve nem ösztönzi együttműködésre a kistérségeket, városokat.

A településhálózat-fejlesztés jelenleg dokumentált koncepció nélküli, kellően össze nem hangolt, egymás hatását sokszor gyengítő egyedi döntések sorozata. Hiányzik a városi fejlesztések koordinációja és az ahhoz szükséges szakpolitika, annak ellenére, hogy a várospolitikai megjelenik számos dokumentumban. A területpolitika a felerősödő területi különbségeket térségi szinten kezeli, támogatáspolitikájának meghatározó kedvezményezettjei azonban továbbra is a települések. A városrendszer fejlesztésénél egyik fontos cél a *városok közötti kooperációk erősítése*: a térségi fejlődés csak akkor lehet harmonikus, ha a városok együttműködése megvalósul, azok hálózatot alkotnak, közöttük a kooperáció létrejön. A városi kooperáció feltételei közé a régió belüli és kívüli közlekedési kapcsolatokat (tömegközlekedés, autópálya, reptér), a munkaerőpiac kiszélesítését szolgáló közlekedési kapcsolatokat (napi munkába járás) és az elektronikus elérhetőséget (információs és kommunikációs infrastruktúra) szokták sorolni. A városhálózati kooperáció sok esetben csak

szlogen, mert nem töltik meg tényleges tartalommal az operatív tervdokumentumok. Az állam feladata, hogy elkötelezze magát a kooperációk támogatásában, mind az intézményes keretek kialakításával, mind finansziális értelemben. *A kiegyensúlyozott területi fejlődés feltétele a városok és a velük sokoldalú kölcsönös függőségi viszonyban levő vidéki területek kooperációs, partnerségi együttműködése,* ami alapvető fontosságú a versenylőnyök növelése érdekében. A kis- és középvárosi hálózat számára akkor nyílik valódi esély gazdasági potenciáljuk teljes kihasználására, ha élve komparatív előnyeikkel és felismerve az egymást kiegészítő, komplementer gazdasági elemeket, hálózatba szerveződve lépnek be a hazai és a nemzetközi városversenybe.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném kifejezni hálámat Dr. Mészáros Rezső Professzor Úrnak, aki irányította a munkámat, ellátott hasznos tanácsokkal, végig bátorított a munka során.

Őszintén köszönöm Dr. Kovács Zoltán Professzor Úrnak a támogatását a PhD. dolgozat elkészülése során.

Köszönettel tartozom beszélgetőpartnereimnek, akik szabadidejükből szántak időt arra, hogy meghallgassanak, válaszoljanak a kérdéseimre, elmondják elképzeléseiket és utólag kijavítsák az általam félreértett dolgokat.

Nagyrabecsülésemet szeretném kifejezni Dr. Duró Annamáriának, aki értékes javaslatokkal, építő jellegű tanácsokkal látott el és a kezdetek kezdetén megerősített abban, hogy végig kell mennem az úton.

Nagyon köszönöm Dr. Csizmadia Zoltánnak az értékes tanácsokat, javaslatokat melyek növelték munkám minőségét.

Köszönöm Dr. Bajmócy Péternek, Dr. Kovács Csabának, Dr. Boros Lajosnak, Dr. Mucsi Lászlónak és Korom Annamáriának a segítséget.

Végül köszönöm férjemnek, Csabinak és kislányomnak, Lilinek a megértését, türelmét és bátorítását, valamint Édesanyámnak az örökös biztatását.

Irodalomjegyzék

- ABONYINÉ PALOTÁS J.- KOMAREK L. (2005): *Jegyzet Magyarország társadalomföldrajzának tanulmányozásához*, JatePress Kiadó, Szeged
- ARNDT M.- GAWRON T.- JAHNKE P. (2000): *Regional Policy through Co-operation: From Urban Forum to Urban Network*, Urban Studies, Vol. 37, No. 11, pp. 1903–1923.
- BABBIES E. (1996): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Balassi Kiadó, Budapest, pp 303-335.
- BAJMÓCY P. (2002): *A szuburbanizációt kiváltó okok a vidéki Magyarországon*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 247-255.
- BAJNAI L. (2007): *Városfejlesztés*, Scolar kiadó, Budapest
- BARANYI B. (2002): *Új folyamatok az Alföld társadalmában*, In: *Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld (Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián)*, pp.29-58.
- BARANYI B. (2007): *A perifériaképződés néhány területi és társadalmi aspektusa Magyarországon*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: *A társadalmi földrajz világi*, Szegedi Tudományegyetem Gazdasági – és Társadalomföldrajzi Tanszék, pp.57-66.
- BECSEI J. (2002): *Makó társadalma az ezredfordulón*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 279-292.
- BELUSZKY P.- SZIRMAI V.(2000): *A települések társadalma*, In: *Magyarország településkörnyezete (Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián)*, pp.77-97.
- BELUSZKY P. (2002a): *Vég kiárúsítás II. Társadalomföldrajzi tanulmányok*, Kiadó: MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs
- BELUSZKY P. (2002b): *Az alföldi mezőváros-állomány és – hierarchia a hódoltág korában*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 135-145.
- BELUSZKY P.- GYÓRI R. (2004): *Fel is út, le is út... (Városaink településhierarchiában elfoglalt pozíciójának változásai a 20. században)*. Tér és Társadalom, 2004/1. pp. 1-41.

- BÓDI F. – FEKETE A. (2007): *Területfejlesztési források abszorpciója a vidékies és városias térségekben*, In: KOVÁCS T. szerk.: VII. Falukonferencia, A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás után, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 423–428.
- CHORIANOPOULOS I. (2002): *Urban Restructuring and Governance: North–South Differences in Europe and the EU URBAN Initiative*, Urban Studies, Vol. 39, No. 4, pp. 705–726.
- CLOKE P. J. – PARK C. C. (1986): *Rural Resource Management*. Croom Helm, London&Sydney. 473. p.
- COHEN N. (2000): *Business Location Decision-making and the Cities: Bringing Companies Back*, Working Paper, The Brookings Institution, Cnter on Urban and Metropolitan Policy
- CARPENTER J. (2006.): *Addressing Europe’s Urban Challenges: Lessons from the EU URBAN Community Initiative*, Urban Studies, Vol. 43, No. 12, pp. 2145–2162.
- CSATÁRI B. (1994) *Az alföld-problematika fő kérdései, a regionális fejlődés esélyei és korlátai*. – Tímár J. (szerk.) *Az „alföldi út” kérdőjelei*. Alföld-Kongresszus, 1993. MTA RKK ATI Békéscsabai Osztály, Békéscsaba, pp. 79–83.
- CSATÁRI B.(1996): *Az Alföld helyzete és perspektívái*, Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba
- CSATÁRI B.(2002a): *Újabb kísérletek a 1990-esévek magyar városfejlődési folyamatainak áttekintő értelmezésére*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*, Ipszilon kiadó, Szeged, pp: 229-247.
- CSATÁRI B.(2002b): *Az új európai területfejlesztési perspektíva lehetséges adaptációja az Alföldre*, In: *Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld (Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián)*, pp. 186-203.
- CSATÁRI B. (2004a): *Indulatos írás a Duna-Tisza közti Homokhátság ügyéről*, In: CSATÁRI B. szerk.: *Homokhátság 2004 Szembesítés, Lehetőségek, Teendők*, Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézete, Kecskemét
- CSATÁRI B. (2004b): *Homokhátság 2004 – Néhány gondolat a „homok haza” jövőjéről*, Homokhátság 2004 társadalmi-szakmai fórum, Kecskemét, 2004. november 18.
- CSATÁRI B. (2005): *Tanyakutatás-fejlesztési vizsgálatok a Duna-Tisza közti homokhátságon 2005*, Tájékoztató és tartalmi összefoglaló, Készült a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat felkérésére 2006. március 3.
- CSATÁRI B.-FARKAS J. (2006): *A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira*, In: *Tér és társadalom*, 2006/4. pp. 97-109

- CSATÁRI B.- KANALAS I. (2006): *A homokhátsági tanyák jelene és területi jellemzőik*, In: A falu 2006/2, pp. 27-34.
- CSATÁRI B. (2007): *Tények az európai és magyarországi vidékekről, 2000 táján*, In: KOVÁCS T. szerk.: VII. Falukonferencia, A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás után, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 59-67.
- CSATÁRI B.- FARKAS JENŐ ZS. (2007): *Vidéktípusok*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: A társadalmi földrajz világi, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 103-117.
- CSEFKÓ F. (2008): *A város (közösségi) önkormányzás kialakításának elvi alapjai*, In.: Tér és társadalom, pp: 109-123.
- CSÓKA J.-TIPOLD F (2008): *A településhálózat-fejlesztés tervezésének országos keretei*, In: Falu-város-régió, 2008/3, pp. 3-6.
- DURÓ A. (2002): *A tanyaelv szerepe a szegedi tanyaközségek településfejlődésében*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága, Ipszilon kiadó, Szeged, pp: 293-303.
- DURÓ A. (1997): *Könyvjelző: Belényi Gyula: Az alföldi városok és a településpolitika*, In: Tér és társadalom, pp: 93-103.
- ENYEDI GY.(1988): *A városnövekedés szakaszai*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- ENYEDI GY. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon*, Budapest
- ENYEDI GY. (2002): *A városok társadalmi fenntarthatósága*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 19-26.
- ENYEDI GY. (2007): *Nincs új a nap alatt: a növekedési pólusok újjáéledése*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: A társadalmi földrajz világi, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 149-155.
- FARAGÓ L. (2003): *A térkép egy olvasata és a „területi” tervezés*, In: Tér és Társadalom. 2003/1. pp. 19–40.
- FARAGÓ L. (2006): *A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása*, In: Tér és Társadalom 2006/2, pp. 83-102.
- FARAGÓ L. (2008): *A funkcionális városi térségekre alapozott településhálózat fejlesztés normatív koncepciója*, In: Falu-város-régió, 2008/3, pp. 27-32.
- FORMAN B. (2001): *Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai*, Kiadó: Európai Bizottság Magyarországi Delegációja, Budapest

- GARCÍA M. (2006): *Citizenship Practices and Urban Governance in European Cities*, Urban Studies, Vol. 43, No. 4, pp. 745–765.
- GYURCSEK T.-**VAJDA G.** (2005): *Az Európai Pályázat Előkészítő Alap I. pályázatainak tapasztalatai különös tekintettel a Dél-alföldi Régióra*, In: Tér és Társadalom 2005/1 pp. 103-113
- HALL P. (1992): *Urban and Regional Planning*, Routledge, New York-London
- HAMEDINGER A.-BARTIK H.-WOLFFHARDT A. (2008): *The Impact of EU Area-based Programmes on Local Governance: Towards a 'Europeanisation'?*, Urban Studies 45(13) pp. 2669–2687.
- HEGEDŰS G. (2005): *Szeged kapuvárosi funkcióinak vázlatos áttekintése*, In: SZÓNOKYNÉ ANCSIN G. szerk.: *Határok és Eurorégiók*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 373-379.
- ILLÉS I. (2001): *Régiók és regionalizáció*, In: Tér és társadalom 2001/1 pp: 1-23.
- IZSÁK É. (2003): *A városfejlődés természeti és társadalmi tényezői*, Napvilág Kiadó, Budapest
- KIS K. (2007): *Az első Nemzeti Fejlesztési Terv támogatásainak vizsgálata a Hódmezővásárhelyi kistérségben*. Erdei Ferenc IV. Tudományos Konferencia, Kecskeméti Főiskola, Kecskemét, 2007. augusztus 27-28. pp. 733-736.
- KIS K. (2008a): *The examination of settlement functions in the Hódmezővásárhely micro-region according to the institutional provision*. A „Multifunkcionális Mezőgazdaság” Nemzetközi Tudományos Konferencia, Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely, 2008. április 24. In: Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle. 3. évfolyam, 1. szám (CD melléklet)
- KIS K. (2008b): *A Hódmezővásárhelyi kistérség humán erőforrásainak hierarchia-rendszerű vizsgálata*. Agrártudományi Közlemények. 29. szám. pp. 91-110.
- KISS A. (2006): *A tudatos városfejlesztés*, In: KISS A.-MEZŐSI G.-SÜMEGHY Z. szerk.: *Táj, környezet, társadalom*. SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék, SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 363-372.
- KISS J. – BAJMÓCY P. (2001): *Városi funkciójú központok és elméleti vonzáskörzeteik az Alföldön*, In: Tér és társadalom, pp. 65-89.
- KONRÁD GY. – SZELENYI I. (2000): *Urbanizáció és területi gazdálkodás*, JGYF Kiadó, Szeged
- KOÓS B. (2003): *Gazdasági szuburbanizáció az 1990-es évek Magyarországon*, In: KOVÁCS T. szerk.: VI. Falukonferencia, A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt,

- MTA Regionális Kutatások Központja, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Pécs, pp. 151-159.
- KOVÁCS T. (2003): *Vidékfejlesztési feladatok az EU-csatlakozás kapcsán*, In: KOVÁCS T. szerk.: VI. Falukonferencia, A vidéki Magyarország az EU-csatlakozás előtt, MTA Regionális Kutatások Központja, Magyar Regionális Tudományi Társaság, Pécs, pp. 43-52.
- KOVÁCS Z. (1999): *Alföldi nagyvárosok társadalmi térszerkezetének vizsgálata*, In: Alföldi tanulmányok, pp. 52-71.
- KOVÁCS Z. (2007a): *Népesség- és településföldrajz*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 156-202.
- KOVÁCS Z. (2007b): *Urbanizáció és városfejlődés Kelet-Közép Európában a rendszerváltás után*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: A társadalmi földrajz világa, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 355-371.
- KÖKÉNYESI J.- MADARAS A. szerk (2002): *Útmutató a településfejlesztési koncepció készítéséhez*, Településfejlesztési füzetek 24., BM Kiadó, Budapest
- KŐSZEGFALVY GY. (1995): *A települési infrastruktúra geográfiája*, Pécs
- KŐSZEGFALVY GY.- LOYDL T. (2001): *Településfejlesztés*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- KŐSZEGFALVY GY. – TÓTH J. (2002): *Általános településföldrajz*. In: Általános társadalomföldrajz I. (Szerk.: Tóth József). Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs. pp. 421-484.
- LANG R. E. (2000): *Office Sprawl: The Evolving Geography of Business*, The Brookings Institution, Survey Series
- LENGYEL I. (2007): *Fejlesztési pólusok, mint a tudásalapú gazdaság kapuvárosai*, Magyar Tudomány 2007/6
- LUKOVICS T.: *Városváltozatok (összegyűjtött urbanisztikai írások)*, Pallasz Stúdió Kiadó
- MCALLISTER L. (2000): *Devolution and the New Context for Public Policy-making: Lessons from the EU Structural Funds in Wales*, Public Policy and Administration Volume 15 No. 2.
- MEGA, V. (1996): *Our city, our future: towards sustainable development in Europeancities*, Environment and Urbanization, Vol. 8, No. 1.
- MÉSZÁROS R. (1993): *Gazdasági, társadalmi folyamatok és a kistérségek szerveződése Csongrád megyében*, JATEPress kiadó, Szeged
- MÉSZÁROS R. (1994): *A település térbelisége*, JATEPress kiadó, Szeged

- MÉSZÁROS R. (1999): *Depressziós városi tér újraélesztésének érdekes példája: a londoni Docklands*, In: Alföldi tanulmányok, pp. 3-11.
- NAGY G (2006): *A magyar gazdaság területi folyamatainak mérlege: erősödő területi különbsége, vs. regionális kiegyenlítődés*. In: KISS A.-MEZŐSI G.-SÜMEGHY Z. szerk.: Táj, környezet, társadalom. SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék, SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 529-540.
- NAGY G. (2002): *Az Alföld gazdasági fejlődésének néhány vonása*, In: Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld (Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián), pp. 78-105.
- NEMES NAGY J. (2009): *Terek, helyek, régiók*, Akadémiai Kiadó
- PAP N. (2007): *Területfejlesztés a gyakorlatban*, Lomart Kiadó, Pécs
- PAP N. (2007): *A területfejlesztés földrajzi alapjai*, Lomart Kiadó, Pécs
- PÁLNÉ KOVÁCS I. (2008): *Az új várospolitikai kormányzási filozófiája*, In.: Tér és társadalom, pp. 45-57.
- PERCZEL GY. (2003): *Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- RAKONCZAI J. (1997): *A fenntartható fejlődés és az Alföld*, In: Alföldi tanulmányok, pp. 7-17.
- RECHNITZER J. (2009): *A városhálózat és a régiók formálódása*, In: LENGYEL I.-RECHNITZER J. szerk.: A regionális tudomány két évtizede Magyarországon, Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 317-332.
- RUDL J. (2002): *Településközi kapcsolatok és az új kisváros*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.-BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 269-278.
- SALAMING.-RADVÁNSZKI Á.- NAGY A. (2008): *A magyar településhálózat helyzete*, In: Falu-város-régió, 2008/3, pp. 6-27.
- SOMLYÓDINÉ PFEIL E. (2008): *A városi térségek a közigazgatási struktúra és a „governance” keresztmetszetében*, In: Tér és társadalom, pp. 27-43.
- SÜTŐ A. (2008): *Város és vidéke rendszerek és típusaik Magyarországon*, In: Falu-város-régió, 2008/3, pp. 51-65.
- SÜLI-ZAKAR I. (1997): *A fenntarthatóság és a társadalmi-gazdasági fejlődés esélye az alföldi falusi térségekben*, Alföldi tanulmányok, pp. 77-93.
- SÜLI-ZAKAR I. (2003): *A terület- és településfejlesztés alapjai*, Dialóg-Kampus Kiadó, Budapest-Pécs

- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I.: (2007) *A helyi fejlesztés Magyarországon és az Európai Unió terület- és vidékfejlesztésében*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: *A társadalmi földrajz világi*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 471- 482.
- TIBOLDI T. (2008): *Az önkormányzatok szerepe a regionális repülőterek fejlesztésében*, In.: *Tér és társadalom*, pp. 135-148.
- TIMÁR J. (2002): *Változó településkapcsolatok*, In: *Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld (Magyarország az ezredfordulón, Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián)*, pp. 157-185.
- TINER T. (2007): *Távol az artériáktól- főút nélküli kisvárosok a hazai településállományban*, In: KOVÁCS CS.-PÁL V. szerk.: *A társadalmi földrajz világi*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, pp. 491-503.
- TÓTH J.-GOLOBICS P. (2002): *A nemzetközi regionális együttműködés egyes elméleti kérdései*, In: ABONYINÉ PALOTÁS J.- BECSEI J. – KOVÁCS CS. szerk.: *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*, Ipszilon kiadó, Szeged, pp. 149-161.
- OLAJOS P. (2009): *Magyar Zöld New Deal 1.0*, In: *Ma és Holnap* 2009/2. pp. 10-11.
- VAJDA G.** (2005a): *Gondolatok a falusi turizmus jelentőségéről, különös tekintettel a Homokhátságra*, *Ma és holnap*, 2005. 9-10. szám
- VAJDA G.** (2005b): *A támogatott SAPARD pályázatok összehasonlító vizsgálata különös tekintettel a Dél-alföldi Régióra*, *Gazda-Társ Hírlevél*, 2005. március
- VAJDA G. – GYULAI T.** (2005): *A projekt előkészítő tevékenység strukturális vizsgálata a Dél-alföldi Régióban*, In: GULYÁS L.- BALÓ T. szerk.: *Európai kihívások III. Tudományos konferencia*, Juhász Nyomda, Szeged, 2005. pp. 48-53.
- VAJDA G.- KOMAREK L.** (2006): *Results of the SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) and EAGGF(Agricultural and Rural Development Operative Programme) in the South Great Plain Region*, (poster) 7th International Conference on Food Science Proceedings, Rural development section
- VAJDA G.** (2006a): *Integrált térségfejlesztés az ESPON 1.1.2. program eredményei tükrében*, In: KISS A.-MEZŐSI G.-SÜMEGHY Z. szerk.: *Táj, környezet, társadalom*. SZTE Éghajlattani és Tájföldrajzi Tanszék, SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 747-756.
- VAJDA G.** (2006b): *A Dél-alföldi agrártámogatások az előcsatlakozási és a csatlakozási programok tükrében*, *Ma és holnap*, 2006. 4. szám
- VAJDA G.** (2006c): *Agrárium és környezetvédelem az előcsatlakozási és a csatlakozás utáni programok tükrében*, *Gazda-Társ Hírlevél*, 2006. április

VAJDA G. (2006d): *Új vidéki funkciók megjelenése a Homokháti Kistérség tanyavilágában* (poszter), Határok és Eurorégiók Nemzetközi Földrajzi konferencia, pp. 555-558.

VAJDA G. – GYULAI T.(2007): *A pályázat-előkészítés 2005-2006 évi tapasztalatai a Dél-alföldi Régióban*, In.: Comitatus, 2007/5. pp. 26-34.

VAJDA G. (2009a): *Város és vidéke integrált fejlesztése: Szentes lehetőségei az EU-s források tükrében*, In.: Comitatus, 2009.1-2. pp. 75-84.

VAJDA G. (2009b): *Differentiated effects of the EU accession to urban and rural settlements*, International Scientific Symposium- Management of durable rural development, Economy and rural development section, Timisoara, pp. 199-204.

VAJDA G.- (2009c): *Vidéki térségek versus városi területek, avagy a településfejlesztési támogatások differenciái a Dél-alföldön*, Comitatus, 2009. június, pp. 44-50.

VARGA A. (2009): *Térszerkezet és gazdasági növekedés*, Akadémiai Kiadó, Budapest,

Dokumentumok:

Csongrád városfejlesztési koncepciója, 2003

Dél-alföldi Operatív Program

Hódmezővásárhely Integrált Városfejlesztési Stratégiája

Kistelek Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája

Közösségi Támogatási Keret 2004-2006

Lipcsei Charta a fenntartható európai városokról

Makó Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája, 2007-2013 (Második, teljes egyeztetési változat)

Mindszent Város Településfejlesztési Koncepciója

Mórahalom Város Önkormányzatának Gazdasági programja 2007-2010. közötti időszakra

Mórahalom Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája

Nemzeti Fejlesztési Terv 2004-2006

Urban-rural relations in Europe ESPON 1.1.2. Final Report, (2005)

Pallavicini terv- Sándorfalva Városfejlesztési Koncepciója

Szeged Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégiája

Szeged Megyei Jogú Város Közgyűlésének 00148/2008 sz. előterjesztése.

Szentes Város Településfejlesztési Koncepciója

Új Magyarország Fejlesztési Terv 2007-2013

Internetes források:

www.euvonal.hu

www.vati.hu

www.deldunantul.com

www.nfu.hu

www.nrc.hu

www.budapest-polus.hu

www.terport.hu
www.morahalom.hu
www.sandorfalva.hu
www.mindszent.hu
www.mako.hu
www.szentes.hu
www.csongrad.hu
www.kistelek.hu
www.hodmezovasarhely.hu
www.szegedvaros.hu
www.fogalomtar.hu

Függelék

Jogsabályok

1990. évi LXV. Törvény a helyi önkormányzatokról

1996. évi XXI. Törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

1996. évi LIII. Törvény a természet védelméről

2003. évi XXVI. Törvény az Országos Területrendezési Tervről

2008. évi L. Törvény az Országos Területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény módosításáról

253/1997. (XII.20) Kormányrendelet (OTÉK) az országos településrendezési és építési követelményekről

26/1998.(VII.10.) KTM rendelet a Csongrádi Kónyaszék Természetvédelmi Terület létesítéséről

8006/2001 KöM tájékoztató a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény erejénél fogva védett szikes tavak jegyzékéről

2/2002.(I.23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról

97/2005. (XII.25.) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról

96/2005. (XII.25.) OGY határozat az Országos Fejlesztéspolitikai Konceptióról

16/2006. (XII. 28.) MeHVM-PM együttes rendelet a 2007-2013 időszakban az Európai Regionális Fejlesztési Alapból, az Európai Szociális Alapból és a Kohéziós Alapból származó támogatások felhasználásának általános eljárási szabályairól

255/2006. (XII. 8.) Korm. Rendelet a 2007-2013 programozási időszakban az Európai Regionális Fejlesztési Alapból, az Európai Szociális Alapból és a Kohéziós Alapból származó támogatások felhasználásának alapvető szabályairól és felelős intézményeiről

311/2007. (XI. 17). Kormányrendelet a kedvezményezett kistérségek besorolásáról

47/2008. (III. 5). Kormányrendelet a decentralizált helyi önkormányzati fejlesztési támogatási programok előirányzatai, valamint a vis major tartalék felhasználásának részletes szabályairól